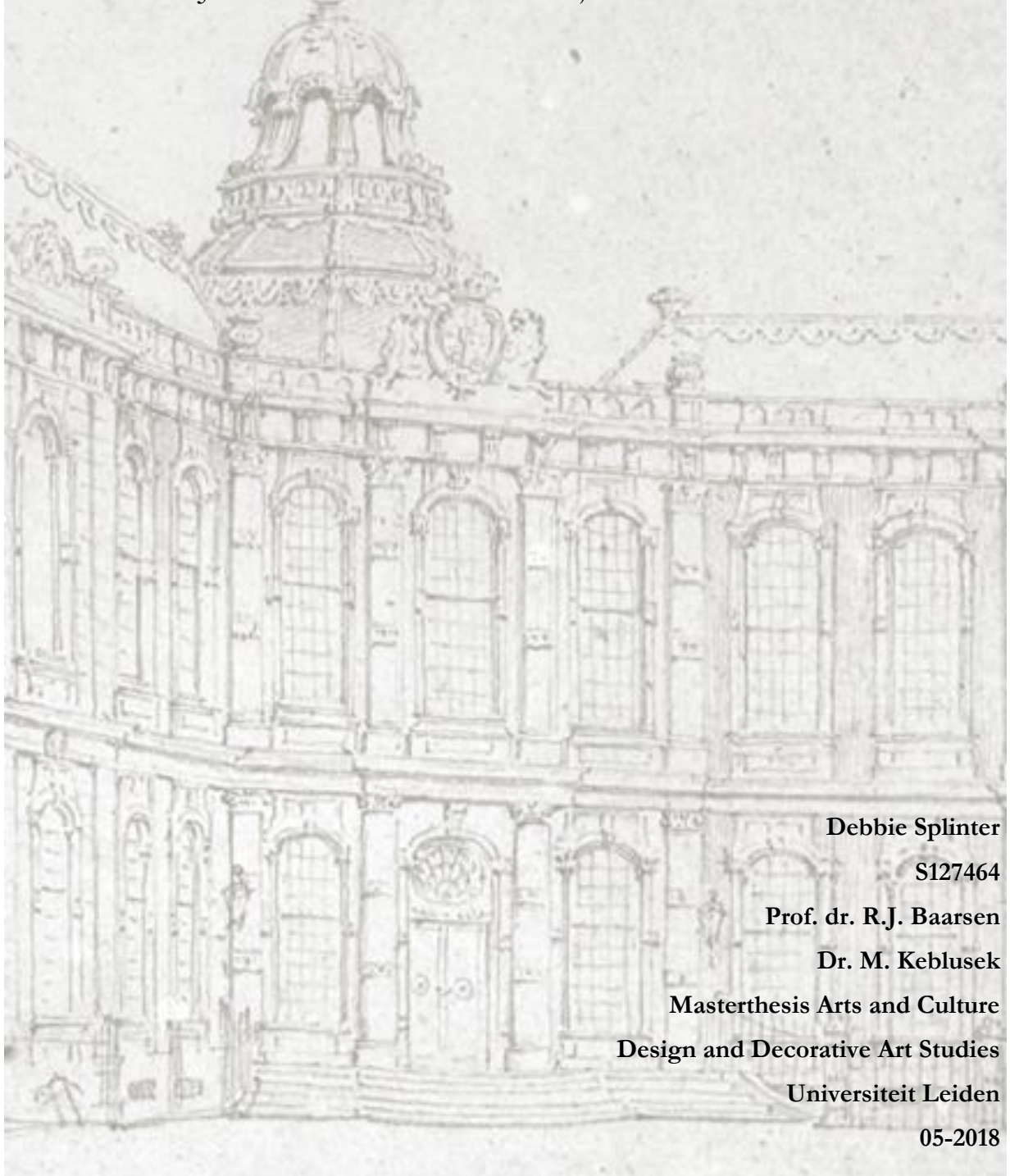

Huis Kneuterdijk

Het Haagse stadspaleis van Carel George van Wassenaer Obdam
en Jacoba Elisabeth van Strijen nader bekeken

Debbie Splinter

S127464

Prof. dr. R.J. Baarsen

Dr. M. Keblusek

Masterthesis Arts and Culture

Design and Decorative Art Studies

Universiteit Leiden

05-2018

Dankwoord

Ik zou graag kort een aantal personen willen bedanken die hebben meegeholpen aan de totstandkoming van deze scriptie. Allereerst, mijn begeleider prof. dr. Reinier Baarsen, die mij zoals altijd heeft geïnspireerd. Vervolgens de archivaris van *Stichting Twickel*, Aafke Brunt, die mij zeer hartelijk heeft ontvangen in het archief te Delden met advies en kopjes thee. En ten slotte, mijn moeder Anneke, mijn zus Jacqueline, Manon en Maxim voor hun luisterend oor en kritische blik.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1. <i>Een prachtig paar</i>	5
Hoofdstuk 2. <i>Het onroerende bezit</i>	9
Hoofdstuk 3. <i>Het exterieur van Huis Kneuterdijk</i>	12
Hoofdstuk 4. <i>De vijf fases van bewoning</i>	22
Hoofdstuk 5. <i>Het interieur van Huis Kneuterdijk</i>	26
Hoofdstuk 6. <i>De inboedel van Huis Kneuterdijk</i>	40
Hoofdstuk 7. <i>Een rondleiding door Huis Kneuterdijk</i>	51
7.1. <i>De bel-etage</i>	51
7.2. <i>Het souterrain</i>	61
7.3. <i>De verdieping</i>	62
7.4. <i>De zolder</i>	68
Conclusie	69
Afkortingen	72
Bibliografie	72
Bijlage I	75

Inleiding

Het huwelijk tussen Carel George graaf van Wassenaer Obdam (1733-1800) en Jacoba Elisabeth van Strijen (1742-1816) vormde een uitzonderlijk fortuinlijke combinatie van status en geld. Hij was een telg uit een oude adellijke familie en zij kwam uit een rijke regentenfamilie. Door hun bevoorrechte komaf, hoge publieke functies, verheven sociale connecties en bijna onuitputtelijke vermogen stond dit echtpaar in de voorhoede van de laat achttiende-eeuwse samenleving. Naast deze fortuinlijke uitgangspositie vergaarden zij vanaf hun huwelijk in 1767 tot het begin van de negentiende eeuw nog veel meer aandelen, eigendommen en andere rijkdommen; niet alleen door eigen inspanningen, maar ook omdat zij vrijwel elk naast familielid overleefden en zo het verzamelpunt werden voor een buitengewoon omvangrijke nalatenschap. Dit maakt het echtpaar en hun bezit tot een zeer interessant onderzoeksonderwerp.

Een belangrijke bron in het onderzoek naar Carel George en Jacoba is het uitgebreide archief dat bewaard wordt op landgoed Twickel te Delden. Het landgoed is door overerving eeuwenlang in dezelfde familie gebleven, hoewel niet altijd onder dezelfde familienaam. Begonnen bij de Van Twickelo familie, naar wie het landgoed is vernoemd, is Twickel vervolgens opeenvolgend overgegaan op de families Van Raesfelt, Van Wassenaer Obdam en Van Heeckeren. De laatste eigenaresse van Twickel liet het verzamelde bezit na aan *Stichting Twickel*, die het landgoed en alles wat daartoe behoort tot op heden beheert en behoudt. Mede door deze uitzonderlijke ononderbroken bewonersgeschiedenis is een groot archief bewaard gebleven, dat zelfs terugloopt tot de veertiende-eeuwse familie Van Twickelo. Bovendien is een groot deel van het overgebleven verzamelde bezit, dat ooit over de vele eigendommen was verspreid, uiteindelijk op landgoed Twickel terecht gekomen.

In het verleden zijn al meermalen onderzoekers het Twickelarchief ingedoken, waarbij de zoektocht vooral gericht was op de sociale of biografische kant van de families of de bouwgeschiedenis van het huis en het omliggende land. Een aantal van deze onderzoeken moet in dit kader worden genoemd. Vooral A. Brunt, de huidige archivaris van het Twickelarchief, heeft in de laatste jaren in samenwerking met andere auteurs een aantal belangrijke publicaties naar buiten gebracht, zoals ‘Twickel, bewoond en bewaard’ en ‘Tussen twee tijden, Twickel in de negentiende eeuw’. In 2013 bracht *Stichting Twickel* een gids uit over het landgoed, het huis en de bewoners. Ook zijn er enkele gespecialiseerde onderzoeken uitgevoerd, gericht op delen van de inboedel van het verzamelde bezit, zoals het proefschrift van S. de Zoete genaamd ‘Merken op het linnengoed van Twickel: hulpmiddel of valkuil’ (1997), over het historische linnengoed. Binnen de publicatie ‘Nederland Dineert’ (2015), die werd uitgegeven naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling in het Gemeentemuseum in Den Haag, wordt het tafelgoed van kasteel Twickel besproken.

Hoewel Carel George en Jacoba wel in een aantal van deze publicaties worden genoemd, is er nooit specifiek onderzoek verricht naar dit interessante echtpaar. In deze scriptie ligt de aandacht daarom juist op hen, waarbij niet alleen hun leven, maar vooral hun interieur centraal staat. Om dit onderwerp enigszins te beperken heb ik ervoor gekozen mij vooral te richten op de inventaris uit 1816 van het huis in de bocht van Kneuterdijk in Den Haag, het huidige Paleis Kneuterdijk, dat door de familie Van Wassenaer Obdam als voornaamste winterverblijf in gebruik was.¹ Deze inventaris is gemaakt naar aanleiding van het overlijden van Jacoba, die toen

¹ HAT, nr. 740A.

al zestien jaar als weduwe dit huis als belangrijkste verblijf in gebruik had. Hoewel meer inboedelbeschrijvingen bewaard zijn gebleven, zoals die van Jacoba's vader, ontbreken zeer belangrijke bronnen, zoals de nalatenschappen van Carel George zelf en die van zijn vader. De inboedelbeschrijving uit 1816 is hierdoor de meest directe link met de inboedel van het echtpaar (bijlage I).

Ook naar het huis aan de Kneuterdijk is nog maar zeer selectief onderzoek verricht. Het bestaande onderzoek is hierbij in beperkte mate gericht op de bouw van het huis naar het ontwerp van de befaamde architect en ontwerper Daniël Marot (1661-1752) in opdracht van de oom van Carel George, Johan Hendrik graaf van Wassenaer Obdam (1683-1745). Hier is bijvoorbeeld in het boek 'Daniel Marot, de schepper van den Hollandschen Lodewijk XIV-stijl' van M.D. Ozinga uit 1938 een klein hoofdstuk aan gewijd. Toch neemt de huidige literatuur met name de periode nadat de familie Van Wassenaer Obdam het in 1816 aan de Nederlandse Koninklijke familie had verkocht als onderwerp. Kort na deze verkoop heeft de Koninklijke familie een aantal ingrijpende verbouwingen laten uitvoeren, waarbij de indeling van de plattegrond is gewijzigd en grote nieuwe ruimtes zijn toegevoegd, zoals de balzaal en later in 1840 de gotische zaal. Ook de verdieping is over de hele plattegrond opgetrokken en het vaste interieur is bijna volledig in een empirestijl vernieuwd. Deze grootschalige aanpassingen hebben het oorspronkelijke ontwerp zo veranderd, dat weinig meer herinnert aan de oude situatie van Marot. Aan de periode tussen de bouw en de bewoning van de Koninklijke familie wordt in de literatuur geen aandacht besteed, waardoor een duidelijk beeld van Huis Kneuterdijk in deze periode ontbreekt.

Met deze scriptie wordt gepoogd een beeld te vormen van het uitzonderlijke Huis Kneuterdijk in de onderbelichte eerste honderd jaar sinds de bouw en met name het huis in 1816 aan het einde van de bewoning door de familie Van Wassenaer Obdam, waarbij zowel de architectuur en de opbouw van het huis en de relatie met de rest van het perceel en de omgeving uiteen worden gezet en het vaste en het losse interieur aan de hand van de inventaris uit 1816 worden voorgesteld. De inventaris als voornaamste bron bestaat slechts uit een bondige opsomming van de onderdelen van het losse interieur per kamer zonder detailbeschrijvingen of specificaties van de meubelen en overige voorwerpen. Welk beeld van Huis Kneuterdijk is te reconstrueren aan de hand van deze – op het eerste gezicht – weinig onthullende opsomming? Welk soorten kamers kwamen voor, wat was hun positionering en hoe werden ze gebruikt? Uit wat voor meubelen bestond het interieur en hoe past de inrichting bij het beeld dat wij uit die tijd kennen? Voorafgaand aan het bespreken van Huis Kneuterdijk zullen Carel George en Jacoba als laatste echtpaar zelf en de positie van het huis binnen hun overige vastgoed aan de orde komen.

Hoofdstuk 1. *Een prachtig paar*

Carel George graaf van Wassenaer Obdam en Jacoba Elisabeth van Strijen zijn op 30 augustus 1767 in Amsterdam getrouwd (afb. 1, 2).² Carel George was het eerste lid van de familie Van Wassenaer Obdam dat niet met een adellijke vrouw trouwde. Jacoba kwam echter uit een belangrijke Amsterdamse regentenfamilie, waardoor zij toch als een geschikte echtgenote werd beschouwd. Het huwelijk was een wederzijds gunstige verbinding, waarbij het oude, adellijke geslacht van Carel George werd verbonden met de enorme rijkdom van Jacoba.

1. (links) Jan Palthe, *Carel George graaf van Wassenaer Obdam*, 1765. Olieverf op doek. *Stichting Twickel*.
2. (rechts) Anoniem, *Jacoba Elisabeth van Strijen*, ca. 1760. Pastel. *Stichting Twickel*.

Carel George van Wassenaer Obdam

Carel George was de jongste zoon van Unico Wilhelm graaf van Wassenaer Obdam (1692-1766) en Dodonea Lucia van Goslinga (1702-1769). Dit echtpaar had vijf kinderen, waarvan slechts twee de volwassenheid bereikten: Carel George (1733-1800) en zijn oudste broer Jacob Jan graaf van Wassenaer Obdam (1725-1779). Dodonea was de dochter van de Friese diplomaat en edelman Sicco van Goslinga (1664-1731) en zijn vrouw Jeannette Isabelle barones Thoe Schwarzenberg en Hohenlansberg (1671-1735). Unico was de zoon van Jacob II graaf van Wassenaer Obdam (1645-1714) en Adriana Sophia van Raesfelt tot Twickel (±1650-1694).

Unico vervulde meerdere publieke functies; hij was onder andere ambassadeur in Frankrijk, landcommandeur van de Duitse Orde, gecommitteerde van de Staten-Generaal, hoogheemraad van Delfland, raadslid van de Admiraliteit van Rotterdam en bewindhebber van de kamers Hoorn en Enkhuizen binnen de VOC. Tevens was hij lid van het Ridderschap van Holland en Overijssel. Unico is tegenwoordig echter vooral bekend om zijn verdiensten als componist.³

² Dudok van Heel (2008), p. 785.

³ Haverkate (1993), pp. 62-62. In 2016 publiceerde *Stichting Twickel* een overzicht van het leven en de werken van Unico in het boek “Unico. Complete muziekwerken van Unico van Wassenaer”.

Generatie na generatie vervulden de mannelijke leden van de familie Van Wassenaer Obdam belangrijke diplomatieke en militaire functies, en zo ook de twee zonen van Unico. Jacob Jan was lid van de Ridderschap van Holland, lid van de Admiraliteit van Rotterdam en hoogheemraad, dijkgraaf en baljuw van het Hoogheemraadschap van Rijnland. Hij was echter een man met een grote voorliefde voor reizen, cultuur, avontuur en goed gezelschap. Het karakter van Jacob Jan kan worden omschreven als uitbundig, terwijl zijn jongere broer meer verantwoordelijk, hardwerkend en ijverig was.⁴

Als jongste zoon kwam Carel George aan het begin van zijn carrière via zijn moeder terecht in Friesland. Hier werd hij in 1758 aangesteld als grietman van Franekeradeel, dijkgraaf van de Vijfdeelsdijken en werd hij lid van het Mindergetal. Al snel werd zijn aandacht echter ook naar buiten Friesland getrokken, toen hij lid werd van de Admiraliteit van Amsterdam en voorzitter van de Raad van State.⁵

Toen Unico in 1766 overleed werd zijn bezit over de twee zoons verdeeld. Als oudste zoon kreeg Jacob Jan volgens de familietraditie de goederen van Holland. Carel George werden de goederen van Overijssel en Friesland toebedeeld.⁶ Eén jaar na het overlijden van zijn vader trouwde Carel George met Jacoba. In 1776 werd hij benoemd tot lid van de Admiraliteit van Friesland en hij was een bewindhebber van de VOC.⁷ Toen Jacob Jan in 1779 ongehuwd stierf, viel zijn hele bezit, waaronder het erfdeel van Unico, in de handen van Carel George. Hierdoor namen zijn status en verantwoordelijkheden erg toe. Tussen 1781 en 1784 had hij een positie als ambassadeur aan het Weense hof. Waarschijnlijk door de spanningen tussen de Nederlandse Republiek en het Habsburgse Rijk tijdens de Keteloorlog werd Carel George weer naar huis gestuurd. In 1785 werd hem echter een tweede termijn als ambassadeur in Wenen toebedeeld. In datzelfde jaar werd hij lid van de Ridderschap van Holland, dat hij in 1794 verruilde voor de Ridderschap van Overijssel.⁸

Carel George was een ijverige man, die zich veelvuldig inzette voor vooruitstrevende projecten. Zo ondersteunde hij de textielindustrie in Twente door samen met zijn pachters een succesvolle productie van vlassen kiel en op te zetten. Hij liet bovendien een nieuwe zaagmolen bouwen op landgoed Twickel om de lokale houtindustrie te bevorderen. Het hout werd vervolgens over binnenlandse wateren naar Friesland vervoerd waar het werd gebruikt voor het bouwen van de vloot van de Friese Admiraliteit. Carel George begreep het belang van een goede infrastructuur en begon daarom in 1771 met de aanleg van een nieuwe waterweg die Delden zou verbinden met de rivier de Regge. Tegelijkertijd met deze Twickeler Schipvaart werd ook de Carelshaven in Delden gebouwd: een haven waar de schippers konden verblijven en hun goederen konden worden opgeslagen.⁹

De late achttiende eeuw was een rumoerige tijd. Na de onrust die de verschillende stadhouderloze tijdperken hadden veroorzaakt, bleef de onvrede bestaan vanuit de staatsgezinden jegens de grote hoeveelheid macht die bij stadhouder Willem V (1748-1806) en de rest van de adel lag. Dit resulteerde in 1795 in het uitroepen van de Bataafse Republiek, waarbij de oude

⁴ Blok/Molhuysen (1912), p. 1539; Haverkate (1993), pp. 68, 70-71.

⁵ Goelema (1990), p. 183.

⁶ Haverkate (1993), p. 67.

⁷ Goelema (1990), p. 183.

⁸ Dudok van Heel (2008), p. 785; Goelema (1990), pp. 183-184.

⁹ Haverkate (1993), p. 70.

bestuurlijke adel veel van haar rechten verloor. Carel George en Jacoba kwamen hier relatief ongeschonden uit door zowel de staatsgezinden als de prinsgezinden te vriend te houden.¹⁰

Jacoba Elisabeth van Strijen

Jacoba was het jongste kind van Jacob van Strijen (1706-1756) en Geertruid Blaeu (1706-1743). Jacob was de zoon van Quirijn van Strijen (1660-1724) en Cornelia van Bambeeck (1667-1741).¹¹ Hij was lid van de gemeenteraad van Amsterdam en een bewindhebber binnen de VOC.¹² Geertruid was de dochter van Joan Blaeu (1650-1712) en Elisabeth van Thije (1672-1706). Leden van de familie Blaeu waren befaamde cartografen en uitgevers. Jacoba had zeven broers en zussen, waarvan er naast haar slechts twee hun kinderjaren overleefden: Cornelia van Strijen (1727-1794) – zij trouwde met de Duitse diplomaat Ivan Aleksandrovic graaf Golovkin (1724-1791) – en de immer ongetrouwde Quirijn van Bambeeck van Strijen (1738-1792).¹³ De moeder van Jacoba stierf slechts één jaar na haar geboorte. Jacoba was vooral erg hecht met haar broer, met wie zij maar enkele jaren in leeftijd scheelde.¹⁴ Quirijn studeerde rechten in Leiden en was werkzaam als jurist. Hij was schepen van Amsterdam en trad op als trouwambtenaar voor het huwelijk van Carel George en Jacoba. Hij was de eigenaar van het landgoed Ananas in De Zijpe, maar woonde vooral in een voornaam grachtenpand aan de grachtengordel in Amsterdam. Geregeld verbleef Quirijn in Den Haag op Huis Kneuterdijk bij Jacoba. Hier was zelfs een vertrek naar hem vernoemd.¹⁵

In 1760 trouwde Jacoba in Den Haag met Dirk Trip (1734-1763), de kolonel van de Amsterdamse schutterij. Dirk was de jongste van de drie zonen van Dirk Trip (1691-1748) en Agatha Levina Geelvinck (1701-1761). Zijn vader was jurist, raadslid van de Admiraliteit van Amsterdam en schepen – en later burgemeester – van Amsterdam. De familie Trip behoorde tot de voornaamste en rijkste regentenfamilies van de Nederlandse Republiek. De ouders van Dirk werden in hun tijd zelfs beschouwd als het rijkste echtpaar van Amsterdam. Dirk en Jacoba kregen twee dochters, Dirkje (1761-1774) en Geertruyt (1763-1793). Het gezin woonde op nummer 518 van de Herengracht te Amsterdam, dat zij hadden geërfd van Dirks moeder. Dirk overleed echter slechts drie jaar na hun huwelijk. Ook Dirkje en Geertruyt stierven op een relatief jonge leeftijd kinderloos.¹⁶

De nalatenschap

Carel George en Jacoba kregen in 1768 hun eerste kind, een dochttertje genaamd Wilhelmina Jacoba Quirina, maar zij overleed al datzelfde jaar. In 1769 werd Jacob Unico Wilhelm (1769-1812) geboren. Zij kregen verder geen kinderen. Net als zijn vader werd Jacob grietman van Franekeradeel, lid van de Ridderschap van Holland en de Raad van State. Ook was hij raadslid

¹⁰ Brunt (2013), pp. 150-151; Haverkate (1993), pp. 73-74.

¹¹ Haverkate (1993), p. 69.

¹² Brunt (2013), p. 150.

¹³ Dudok van Heel (2008), pp. 783-784.

¹⁴ Van Benthem XXVII (2015), p. 152.

¹⁵ Dudok van Heel (2008), p. 784.

¹⁶ Idem, pp. 784-786.

van de Admiraliteit van Rotterdam en de burgemeester van Delden.¹⁷ Jacob was drie keer voor korte tijd getrouwd. Zijn eerste twee echtgenotes waren net als zijn moeder vrouwen uit het patriciaat. In 1791 trouwde hij met Adriana Margaretha Clifford (1772-1797), maar zij stierf al snel na hun huwelijk. Eén jaar na haar dood trouwde Jacob zijn tweede vrouw Margaretha Helena Alewijn (1776-1802). Samen kregen zij één dochter, Maria Cornelia 'Cornélie' (1799-1850). Cornélie bleef Jacobs enige kind. Omdat haar moeder overleed toen Cornélie pas drie jaar oud was, woonde zij in haar jeugd gedeeltelijk bij haar oma Jacoba op Huis Kneuterdijk, wanneer haar vader afwezig was. Carel George was al één jaar na de geboorte van Cornélie overleden. Zes jaar na het overlijden van zijn tweede vrouw, trouwde Jacob voor de derde keer. Sophia Wilhelmina Petronella barones van Heeckeren van Kell (1772-1847) was in tegenstelling tot Jacobs eerste twee vrouwen van adel. Jacobs derde huwelijk eindigde opnieuw vroegtijdig; ditmaal door zijn eigen dood in 1812.¹⁸

Na het overlijden van haar vader werd Cornélie een ongekend grote nalatenschap toebedeeld, waardoor zij één van de rijkste erfdochteren van de Nederlandse Republiek was. Omdat Cornélie toen pas dertien jaar oud was, werd er een groep van voogden opgesteld die over haar opvoeding en vermogen besliste. Deze bestond uit de broer van haar stiefmoeder Willem Hendrick Alexander Carel baron van Heeckeren van Kell (1774-1847), de rentmeester van landgoed Twickel, Jan Christiaan Brill, en Jan van Loon (1752-1828), Cornélie's oudoom via haar moeders kant van de familie. De verantwoording van haar opvoeding was verdeeld over haar stiefmoeder Sophia op kasteel Twickel en haar grootmoeder Jacoba op Huis Kneuterdijk. Gebroken door het verlies van haar zoon stierf Jacoba echter al snel na hem in 1816. In 1831 trouwde Cornélie met de neef van haar stiefmoeder, Jacob Derk Carel baron van Heeckeren van Kell (1809-1875).¹⁹ Zij bleven kinderloos.

¹⁷ Haverkate (1993), pp. 74, 77.

¹⁸ Brunt (2010), pp. 55-59.

¹⁹ Haverkate (1993), pp. 77, 81, 83.

Hoofdstuk 2. *Het onroerende bezit*

Afgezien van Huis Kneuterdijk bezaten Carel George en Jacoba vele andere aandelen, landerijen, landgoederen, huizen en overige goederen. Beiden brachten een eigen erfdeel mee, maar het aandeel van Carel George was aanzienlijk groter; zijn erfenis was verspreid over Den Haag en omgeving in het westen, over Ede, Goor en Delden in het oosten en zelfs over het noorden van Friesland. Hij bezat bovendien land net over de grens in Duitsland ten noorden van Ootmarsum. Het bezit dat via Jacoba bij het echtpaar terecht kwam, was daarentegen geconcentreerd rond Amsterdam, met onder andere een landgoed in Velsen.

Voor dit onderzoek is het irrelevant om de hele erfenis van het echtpaar in kaart te brengen. Toch is het van belang om inzicht te krijgen in de omvang van het onroerende bezit om zo een kader te creëren waarin de plaats, het belang en de status van Huis Kneuterdijk duidelijk wordt.

Stadshuizen

Carel George en Jacoba bezaten een ruime verzameling stadshuizen. Veel familieleden van het echtpaar bezaten voorname huizen in Amsterdam, aan bijvoorbeeld de Keizersgracht of de Herengracht, maar ook in Den Haag aan de Vijverberg of aan het Noordeinde. Door vererving kwamen al deze panden uiteindelijk in het bezit van Carel George en Jacoba, maar vrijwel geen van deze huizen werd door hen bewoond; zij werden verhuurd of verkocht. Voor het echtpaar was het belangrijkste stadshuis Huis Kneuterdijk, waar zij vanaf 1779 in de wintermaanden verbleven. De eerste dertien jaar van hun huwelijk in 1767 zal het echtpaar eerst een ander stadshuis hebben bewoond. Hoogstwaarschijnlijk was deze woning ook in Den Haag gesitueerd, maar waar dit precies was, is niet bekend. Na het overlijden van Carel George nam Jacoba Huis Kneuterdijk aan tot haar voornaamste verblijf.

Buitenhuizen

Naast de stadshuizen hadden Carel George en Jacoba ook een aantal buitenhuizen in hun bezit. Het grootste en belangrijkste buitenverblijf was zonder enige twijfel landgoed Twickel te Delden in het uiterste oosten van het land. Toen de grootvader van Carel George met de erfdochter Van Raesfelt trouwde, kwam Twickel in handen van de familie Van Wassenaer Obdam. Het landgoed was een prominent middelpunt binnen de omgeving en de bewoners bekleedden hierdoor hoge posities binnen de Twentse gemeenschap. Hieraan waren zowel veel voorrechten, als veel plichten verbonden. Toen Carel George landgoed Twickel van zijn vader erfde, bood deze positie hem een handige opstap om zijn invloed te laten gelden en zijn vooruitstrevende plannen door te kunnen voeren.

Carel George's grootvader en vader transformeerden het karakter van het landgoed van gesloten naar een open en aangenaam buitenhuis. De hofarchitect van stadhouder Willem III (1650-1702), Jacob Roman (1640-1716) werd in 1690 aangenomen voor de verbouwing van het huis en in 1711 werd Daniël Marot (1661-1752) gevraagd voor een nieuw tuinontwerp. Op deze manier kwam Marot in contact met de familie Van Wassenaer Obdam, inclusief Carel George's

oom, Johan Hendrik, voor wie hij naast het ontwerpen van Huis Kneuterdijk ook andere opdrachten zou uitvoeren.

Toen Carel George Twickel in 1766 erfde nam hij het als buitenverblijf voor de zomermaanden in gebruik. Hoewel hij hier met zijn gezin grote delen van het jaar verbleef, was er door de recente renovaties weinig noodzaak het huis te verbouwen. Hij voerde slechts een paar kleine veranderingen door, die zich met name tot de tuin beperkten. De schaarse bouwactiviteit in de tijd van Carel George kan worden verklaard door de heersende onrust rond de strijd tussen de prinsgezinden en staatsgezinden, waardoor het onverstandig was met grote verbouwingen de aandacht naar Twickel en zijn familie te trekken. In plaats van zijn energie in grote verbouwingen te stoppen, vestigde hij zijn aandacht op zijn werk en projecten.²⁰

Een tweede, kleiner landgoed lag in Goor, een dorp vlakbij Delden. Net als Twickel was dit landgoed Weldam eigendom van de familie Van Twickelo. Dit was het gevolg van het huwelijk tussen Johan III van Twickelo (±1480-1539) en Jutte Sticke (1483-1515) aan het begin van de zestiende eeuw. Toen hun dochter Weldam werd toebedeeld, werd het landgoed gescheiden van Twickel, maar uiteindelijk kwamen de twee weer onder dezelfde eigenaar toen Unico van Wassenaer Obdam beide landgoederen erfde. Omdat Carel George en Jacoba op het nabijgelegen landgoed Twickel woonden, verhuurden zij Weldam.²¹

In Wassenaar nabij Den Haag ligt landgoed Zuidwijk dat al deel was van het bezit van de familie Van Wassenaer Obdam sinds 1518. Het oorspronkelijk kasteel werd tijdens de belegering van Leiden in 1573 verwoest. Aan het begin van de achttiende eeuw werden de restanten van de ruïne verwijderd en werd naar wens van de oom van Carel George, Johan Hendrik, een nieuw buitenhuis neergezet. Tegelijkertijd gaf Johan Hendrik in 1728 aan Marot de opdracht voor een nieuwe tuinaanleg. Marot ontwierp een formele tuin met een nieuw gegraven vijver, een doolhof, een theater, meerdere koepels en beeldhouwwerken. Carel George's broer Jacob Jan liet deze tuin echter al snel vervangen door een landschapstuin en hij gebruikte het huis als zijn jachtslot. Na zijn dood erfde Carel George Zuidwijk, die het vervolgens verhuurde.²²

Daarnaast bezat het echtpaar Waterland te Velsen buiten Haarlem. Dit landgoed erfde Jacoba van haar eerste man Dirk. Samen met Dirk, maar ook na zijn dood zette Jacoba de bouw van het buitenhuis voort waarmee in 1761 was begonnen. De bouw van het witgepleisterde Lodewijk XVI-stijl huis werd geleid door de bekende hofarchitect van stadhouder Willem IV (1711-1751), Pieter de Swart (1709 – 1772). Jacoba hield in haar tweede huwelijk het buitenhuis eerst nog aan voor haar dochters, maar na het vroege overlijden van Dirkje en vanwege de geringe interesse van Geertruyt in het landgoed, verkocht Jacoba Waterland in 1781.²³

Het enige buitenlandse bezit van het echtpaar lag net over de grens bij Ootmarsum. De heerlijkheid Lage met een paar omringende boerderijen werd in 1642 gekocht door de voorouders van Carel George. In 1626, tijdens de Tachtigjarige Oorlog, was het oorspronkelijke, omgrachte kasteel verwoest. Pas in 1686 werd er echter een nieuw klein landhuis gebouwd in opdracht van Amadea Isabella van Flodorff (1625-1691), de weduwe van jonkheer Adolf Hendrik van Raesfelt (1625-1682), de overgrootvader van Carel George. Naast dit zogenoemde

²⁰ Brunt (2013), pp. 26-29, 32-33, 37-38, 42-43.

²¹ Gevers/Mensema (1995), pp. 366-373.

²² Brunt (2006), p. 26.

²³ Dudok van Heel (2008), p. 785; Schmidt (1999), pp. 160-161.

Herrenhaus werden tevens een nieuw kerkje en een nieuwe school voor het naastgelegen dorp gebouwd.²⁴

Boerderijen

Tenslotte bestond het grootste deel van het bezit van het echtpaar uit boerderijen. Deze lagen verspreid over Noord- en Zuid-Holland, Overijssel, Gelderland en Friesland.²⁵ Misschien wel de meest opvallende landerijen bestonden uit grote stukken grond rond het Friese Franeker, die via Carel George's Friese grootvader Sicco van Goslinga in de handen van het echtpaar waren beland. Vooral de Friese staten, zoals de Sickema State in Herbaijum en de Okkinga State in Wijnaldum, waren in die tijd grote bedrijven. Vrijwel al deze panden werden aangehouden om te worden verpacht. Slechts het grootouderlijk huis Goslinga State in Dongjum werd als eigen woning gebruikt. Zo ook door Carel George, wanneer hij voor één van zijn Friese functies, waaronder zijn positie als grietman, in het noorden moest verblijven.²⁶ Uiteindelijk werd na het overlijden van Carel George de Goslinga State in 1803 afgebroken en werden de meeste overige Friese bezittingen in 1810 verkocht.²⁷

De ijver en visie van Carel George komen goed naar voren in zijn plannen voor de landerijen van Kernhem. Begonnen als een negende-eeuwse boerderij vlakbij Ede, groeide de woning langzaam uit tot een omgracht kasteel. Het landgoed kwam in de handen van de familie Van Wassenaer Obdam, toen Carel George's overgrootvader Jacob graaf van Wassenaer Odam (1610-1665) en zijn vrouw Agnes Renesse van der Aa (1610-1661) het land erfden. Er werd echter weinig aandacht aan Kernhem besteed totdat Carel George het in handen kreeg. Hij was vooral geïnteresseerd in de potentie van het landgoed en het bijbehorende bos. Hij vergrootte het bos door nieuwe aankopen en wilde een voorbeeld stellen om het onverantwoord kappen van bomen tegen te gaan door een gereguleerd plan op te stellen voor het systematisch hakken van hout en planten van nieuwe bomen. Zijn aandacht bleef echter beperkt tot het landgoed en reikte niet tot het huis. Toen na zijn dood zijn zoon Jacob Kernhem erfde, liet deze tussen 1802 en 1803 het enigszins in verval geraakte kasteel slopen en een bescheiden classicistisch landhuis bouwen, dat hij vervolgens verhuurde.²⁸

²⁴ Hermanussen (1996), p. 6.

²⁵ HAT, nrs. 740a, 103r-111r.

²⁶ Hakstegen (2004), pp. 17-18.

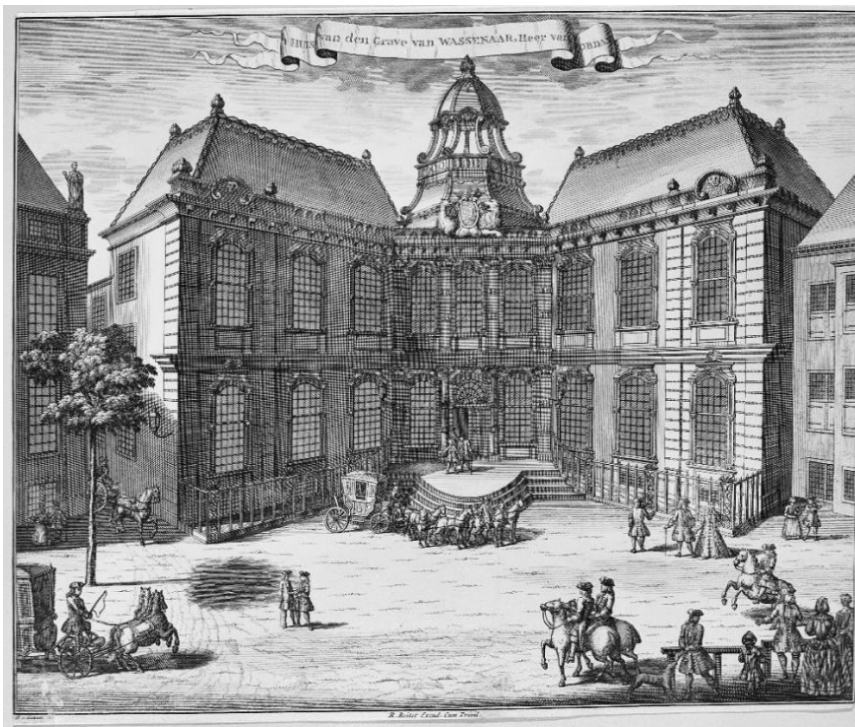
²⁷ De Boer (2012), p. 21.

²⁸ Brunt (2005), pp. 8-9.

Hoofdstuk 3. *Het exterieur van Huis Kneuterdijk*

Het stadshuis in de bocht van de Kneuterdijk in Den Haag was naast kasteel Twickel de belangrijkste woning van Carel George en Jacoba. Carel George's grootvader, Jacob II, kocht in 1660 een huis aan de Kneuterdijk, dat hij tot aan zijn dood in de wintermaanden bewoonde.²⁹ Zijn zoon, de oom van Carel George, Johan Hendrik, erfde de Hollandse goederen bij het overlijden van zijn vader in 1714.³⁰ Het oude Haagse huis en een aantal omliggende panden werden tussen 1716 en 1719 in opdracht van Johan Hendrik gesloopt om ruimte te maken voor een grote, nieuwe woning, die zo rond 1725 gereed was. Het interieur en de tuin werden pas in de jaren 30 van de achttiende eeuw voltooid.³¹

De Kneuterdijk was in de achttiende eeuw één van de voornaamste straten in Den Haag en was gesitueerd tussen andere eminente straten, zoals het Voorhout, het Noordeinde, de Vijverberg en het Buitenhof. Den Haag had in de achttiende eeuw een kleinere bovenlaag van de bevolking dan bijvoorbeeld Amsterdam of Rotterdam, maar deze kleine groep was wel rijker dan die in de andere steden.³² Deze rijkdom werd ook weerspiegeld in hun huizen. Op één van de gravures van Gerrit van Giessen (1692-1750), die in 1730 door Reinier Boitet (1691-1750) werden gepubliceerd in het boek *Beschrijving van 's-Gravenhage* geschreven door Jacob de Riemer (1676-1762), staat het nieuwe Huis Kneuterdijk afgebeeld (afb. 3). Rond 1740 maakte de topografische tekenaar Cornelis Pronk (1691-1759) bovendien een gedetailleerde tekening van de voor- en achtergevel van het huis (afb. 4, 5).

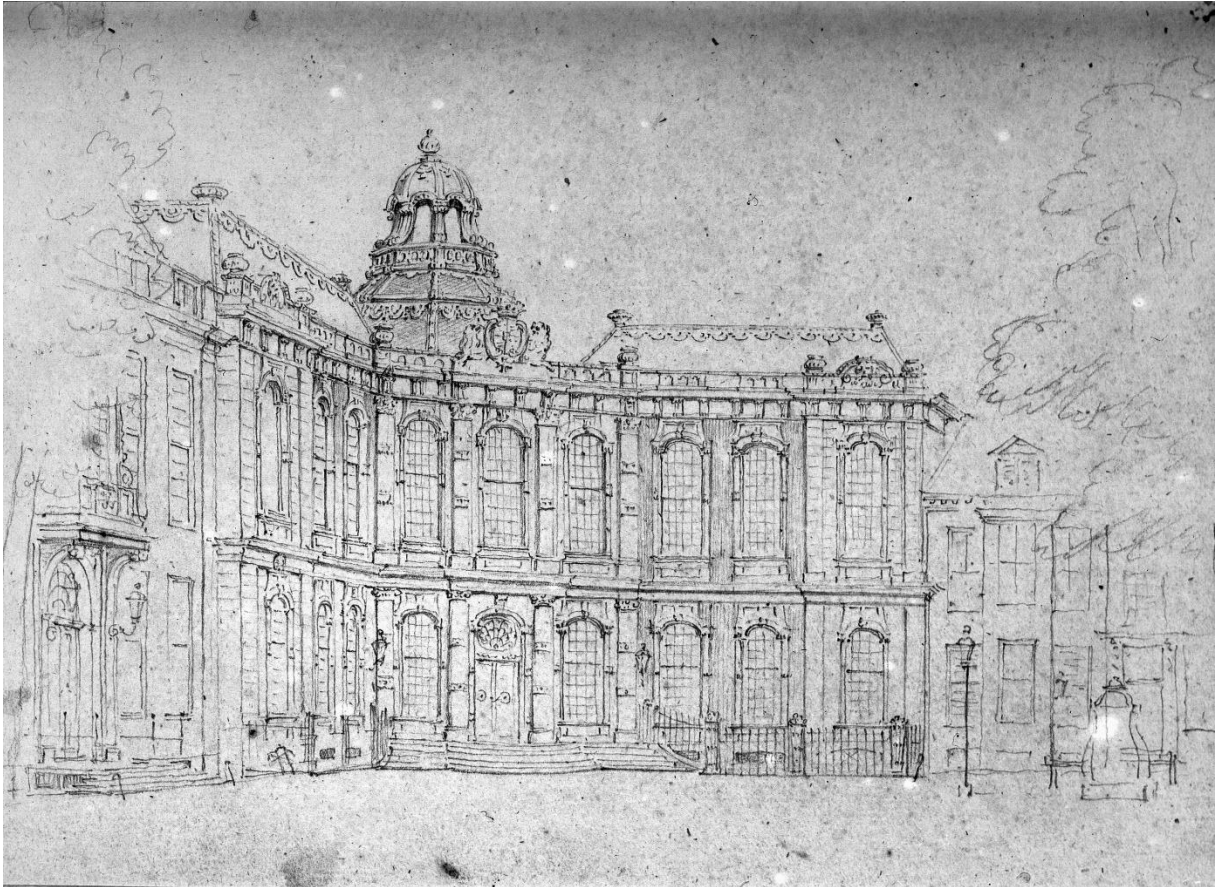
3. Gerrit van Giessen, *'t Huis van den Grave van Wassenaar heer van Obdam*, 1730. Ets, 27,7 x 33,6 cm. Collectie Gemeente Archief Den Haag, Topografische Atlas, inv.nr. kn. 14.

²⁹ Zandvliet (2006), nr. 160.

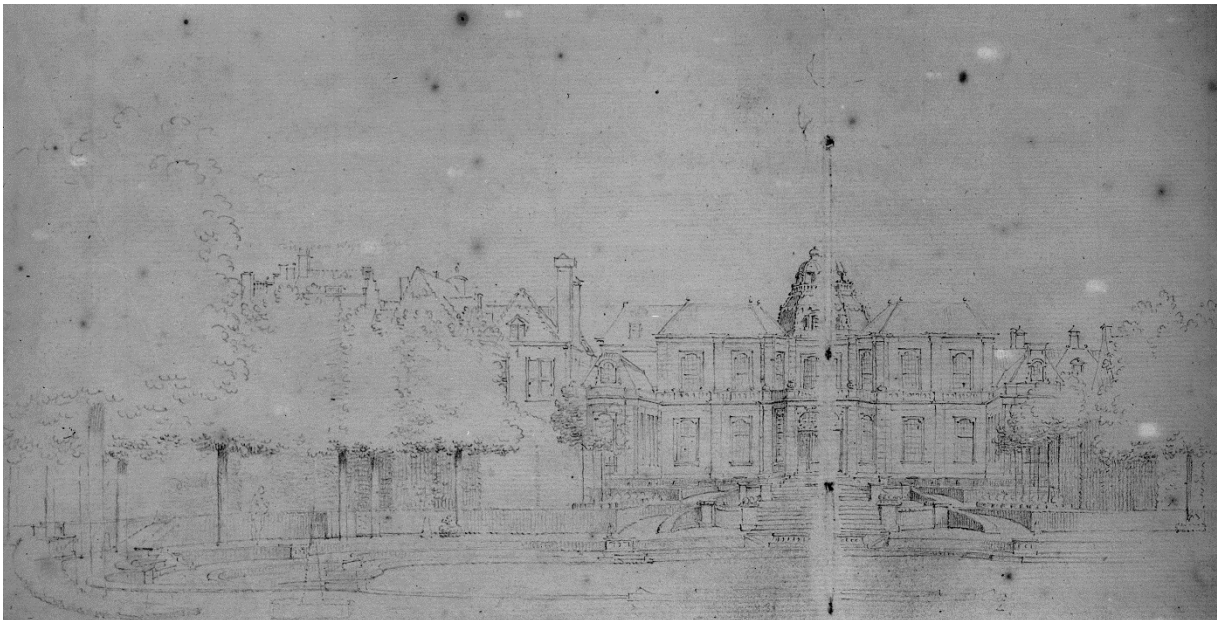
³⁰ Brunt (2013), p. 142.

³¹ Vlaardingerbroek/Wevers (2000), p. 13.

³² Pijzel-Dommisse (2001), p. 181.

4. Cornelis Pronk, Voorgevel Huis Kneuterdijk, ca. 1740. Potloodtekening, 142 x 196 mm. Collectie Gemeente Archief Den Haag, Topografische Atlas, inv.nr. kl. A 1358.

5. Cornelis Pronk, Achtergevel Huis Kneuterdijk, ca. 1740. Potloodtekening, 151 x 298 mm. Collectie Gemeente Archief Den Haag, Topografische Atlas, inv.nr. kl. A 1357.

Johan Hendrik stelde Daniel Marot aan voor de bouw van het nieuwe huis. Marot was een gevluchte Hugenoot uit Frankrijk waar hij, door het beroep van zijn vader als architect en graveur aan het Franse hof, veel kennis had genomen van de stijl van het hof van koning Lodewijk XIV (1638-1715). Toen hij in 1685 naar de Nederlanden kwam, introduceerde hij hier de Franse hofstijl en profileerde zichzelf als *dessinateur*: hij was niet alleen architect en tuinontwerper, maar ook interieurontwerper en graveur. Op die manier kon hij een ontwerp van een stadshuis of buitenhuis vervaardigen dat volledig naar één stijl was gevormd. Marot liet zich in zijn werk inspireren door de Lodewijk XIV-stijl, waarbij hij kenmerken van deze stijl in een duidelijke eigen vormentaal verwerkte zonder deze direct te kopiëren. Hij bleef altijd in deze stijl werken en benadrukte vooral de symmetrie en monumentaliteit binnen zijn ontwerpen. Marot werd door zijn kennis en stijl al snel geliefd bij stadhouder Willem III en de kring rond het Nederlandse hof, dat een groot voorbeeld nam aan het Franse hof. Na het overlijden van de stadhouder in 1702 richtte Marot zich meer op opdrachtgevers uit de hoogste sociale kringen van Amsterdam en Den Haag.³³

Hoeveel invloed Marot precies heeft uitgeoefend op de uitvoering van zijn ontwerpen, waarbij vaak rekening moest worden gehouden met een beperkte kavel, gespaarde muurdelen van eerdere bouwwerken of een beperkt budget, is niet altijd even duidelijk.³⁴ Het kwam geregeld voor dat de uitvoerende kunstenaars, zoals de beeldhouwers of de stucwerkers, de bouwmeesters of zelfs de opdrachtgevers een groot aandeel hadden in het eindresultaat, zoals het geval is bij de Haagse woningen Huis Schuylenburg (1715, Lange Vijverberg 8) en Huis Huguetan (1734-1736, Lange Voorhout 34). Marot bekommerde zich vooral om de grote gedachte achter het ontwerp.³⁵ Naar alle waarschijnlijkheid was Marot wel meer dan oppervlakkig verbonden met de bouw van Huis Kneuterdijk tussen 1716 en 1717, zoals blijkt uit zijn verzoek aan de Rekenkamer van Holland in 1717:

*“Geeft met schuldigen respect te kennen Daniel Marot, dat hij gaerne zijne meubelen en huisraat van Amsterdam zoude doen transportereren na den Hage, om daar eenigen tijd meeterwoon te coomen om eenige saecken te verrigten voor den Heere Grave van Wassenaar-Odam, ...”*³⁶

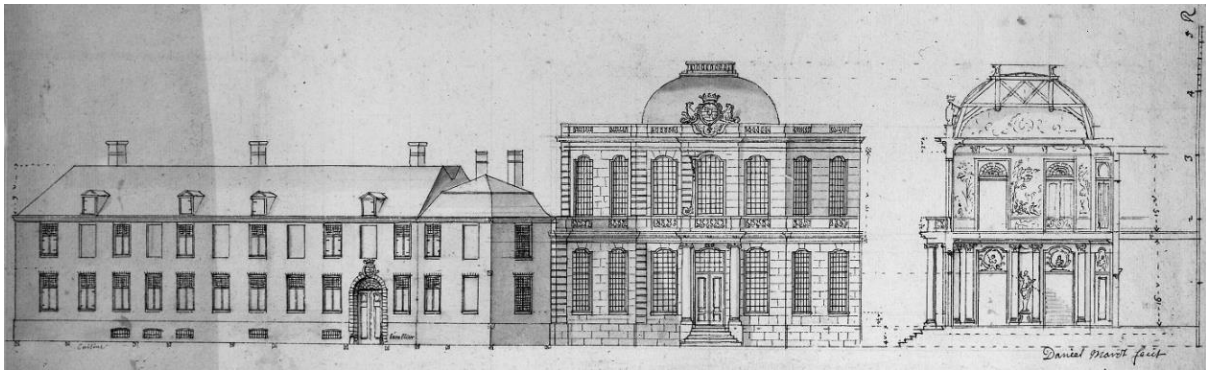
Er zijn tevens een aantal ontwerpen van Huis Kneuterdijk door Marot bekend, maar deze zijn anders uitgevoerd (afb. 6-8). In het vroegste ontwerp wordt nog uitgegaan van een kleiner perceel en bestaat de voorgevel uit slechts zeven traveeën, maar ook in het latere ontwerp waarin de gevelbreedte is aangepast verschillen de gevelbekleding en decoraties van het uiteindelijke resultaat.

³³ Ottenheim (1988), pp. 11-13, 16; Van Zoest/Van Eck, A (1988), p. 23.

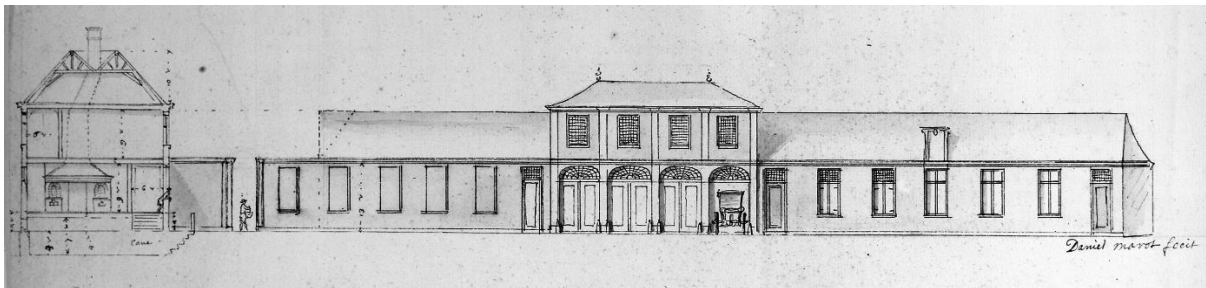
³⁴ Terlouw (1988), pp. 43-45; Van Zoest/Van Eck, A (1988), pp. 19-20.

³⁵ Ottenheim (1988), p. 16; Van Zoest/Van Eck, A (1988), p. 22.

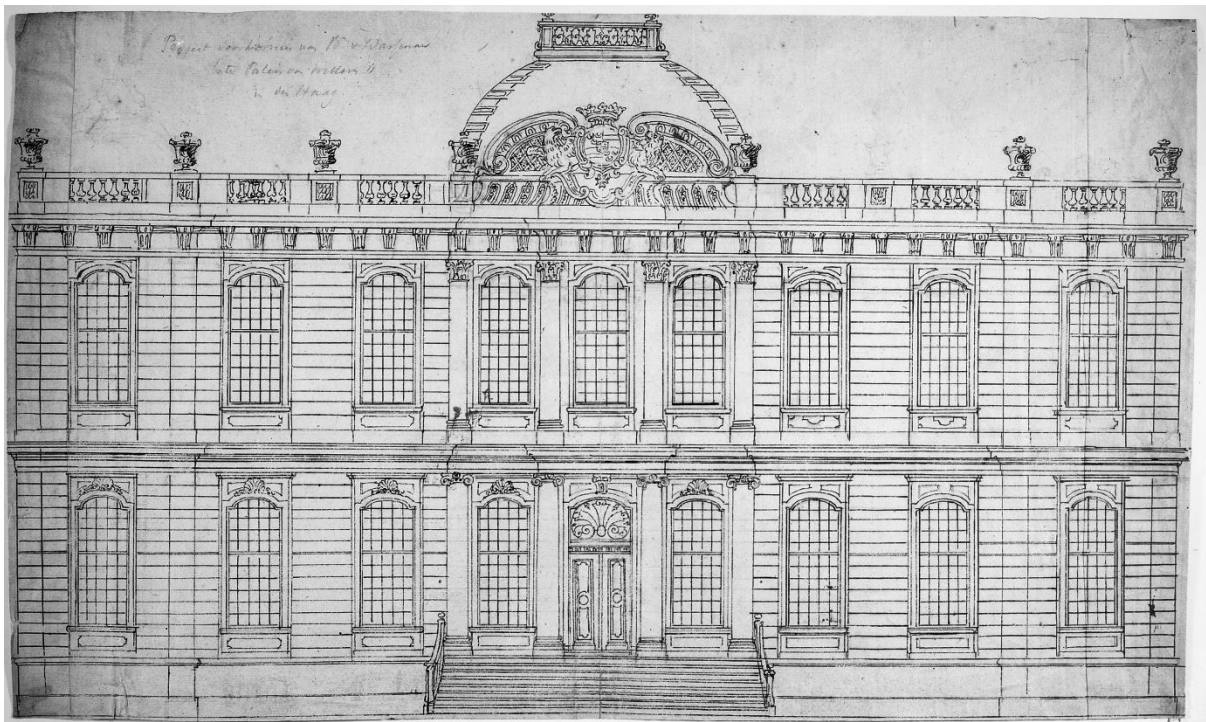
³⁶ Zie noot 14 in Van Zoest/Van Eck, A (1988), p. 23.

6. Daniel Marot, Ontwerptekening (onuitgevoerd) van Huis Kneuterdijk met de voorgevel, de gevel aan de Heulstraat en een doorsnede van het hoofdhuis, ca. 1716. Collectie Gemeente Archief Den Haag, Topografische Atlas, inv.nr. kl. 57.

7. Daniel Marot, Ontwerptekening (onuitgevoerd) van de bijgebouwen met koetshuis van Huis Kneuterdijk met een doorsnede van de vleugel aan de Heulstraat, ca. 1716. Collectie Gemeente Archief Den Haag, Topografische Atlas, inv.nr. kl. 58.

8. Daniel Marot, Ontwerptekening (onuitgevoerd) van de voorgevel van Huis Kneuterdijk, ca. 1716. Collectie Gemeente Archief Den Haag, Topografische Atlas, inv.nr. kl. 56.

Het uiteindelijke ontwerp van de voorgevel van Huis Kneuterdijk werd negen traveeën breed (afb. 9); een uitzonderlijke breedte voor stadshuizen uit de zeventiende en achttiende eeuw, die normaliter drie, vijf of hooguit zeven traveeën breed waren.³⁷ Aan de Kneuterdijk was Huis Kneuterdijk (huisnr. 20) echter niet het enige ontwerp met zoveel traveeën. De naastgelegen bouwwerken (huisnr. 22 en 24) aan de rechterkant waren negen en acht traveeën breed. Zij waren in respectievelijk 1671 en 1609 gebouwd.³⁸ Het nieuwe huis van Van Wassenaer Obdam kon hier natuurlijk niet voor onderdoen. Omdat het pand de hele breedte van de bocht van de straat volgt, heeft de voorgevel van Huis Kneuterdijk een unieke knik die de negen traveeën in drieën verdeelt. De twee buitenste zijden zijn met een hoek van 135° naar binnen gekanteld, waardoor het huis duidelijk afwijkt van de naburige panden. Hoewel de afwijking van Huis Kneuterdijk ten opzichte van de omgevende huizen erg groot is, steken ook andere woningen naar ontwerp van Marot tegen hun naastgelegen gebouwen af. Huis Huegetan is bijvoorbeeld tevens negen traveeën breed en is hiermee één van de breedste panden aan het Lange Voorhout en Huis Schuylenburgh valt aan de Lange Vijverberg op door de hoogte van het pand.

9. De huidige voorgevel van Huis Kneuterdijk. ©Dietjee, 2013.

Huis Kneuterdijk onderscheidt zich echter niet alleen in de breedte en door de knik van de voorgevel van de overige imposante panden in de straat. Het huis bestaat uit een souterrain, slechts twee woonverdiepingen en een zolder. De hoogte van de twee woonverdiepingen doet echter niet onder voor de hoogte van de naastgelegen huizen, die veelal drie verdiepingen hebben, waardoor de vertrekken zeer hoge plafonds hebben en door de hoge ramen veel licht naar binnen valt. Bovendien zijn de twee woonverdiepingen van gelijke hoogte. Het was in de

³⁷ Pijzel-Dommisse (2001), p. 185.

³⁸ Jehee (1984), p. 105.

achttiende eeuw gebruikelijk dat iedere bouwlaag lager was dan die eronder. De twee even hoge verdiepingen stralen een grote mate van belang en grandeur uit. Waar de hoogste verdieping in de regel ook de belangrijkste verdieping is, lijkt Huis Kneuterdijk op deze manier uit alleen maar belangrijke verdiepingen te bestaan.

De voorgevel is opgebouwd uit roodbruine bakstenen met lichte elementen van Bentheimer zandsteen. Uit rekeningen uit de bouwperiode blijkt dat dit werk werd uitgevoerd door metselaar Johannes Wapperom en steenhouwer Jan Oosthout.³⁹ Het souterrain van Huis Kneuterdijk is volledig met natuursteen bekleed. In de drie middelste traveeën van de symmetrische voorgevel bevindt zich de hoofdingang en dit deel van de voorgevel is daarom het rijkst versierd. De drie traveeën zijn volledig bekleed met de lichte natuursteen, waarbij door middel van vier Ionische pilasters op de bel-etage en vier Korintische op de verdieping een duidelijke geleding is aangebracht. Ook de twee buitenste traveeën zijn volledig met horizontale natuurstenen stroken bekleed. Als een soort brede hoeklisenen sluiten zij de voorgevel aan beide kanten duidelijk af. De overige traveeën hebben wel een verdieping-hoge omlijsting om de vensters, maar laten ook baksteen zien, waardoor er een contrast ontstaat tussen de donkere baksteen en de lichte natuursteen. Het veelvuldig gebruik van de lichte natuursteen zorgt voor een opvallend heldere verschijning in het straatbeeld, waarin bij de andere gebouwen baksteen de boventoon voert.

De Lodewijk-XIV vormgeving van het lichte zandsteen gaf het huis niet alleen een rijke uitstraling, maar was in die tijd ook modern. De zwaar gedetailleerde, symmetrische stijl komt in de voorgevel van Huis Kneuterdijk naar voren in de details van het smeedijzeren hekwerk, de afgeronde hoeken van de vensteromlijsting, de schelpen in de kroonlijst boven de twee buitenste vensters van de bel-etage en de versierde consoles onder de dakrand. Kenmerkend voor de voorgevel van Huis Kneuterdijk zijn bovendien de 'ijsdroppen', die zowel in de vensteromlijsting als de pilasters en de attiek voorkomen (afb. 10).⁴⁰

10. Detail van de voorgevel van Huis Kneuterdijk met 'ijsdroppen' binnen de voluut. © D. Valentijn, 2010.

De Lodewijk XIV-stijl komt vooral tot uiting in deze zeer gedecoreerde attiek. In het midden van de attiek bevond zich het familiewapen Van Wassenaer Obdam met de liggende, wassende

³⁹ HAT, nrs. 7148, 8142.

⁴⁰ Vlaardingerbroek/Wevers (2000), p. 13.

maansikkels, geflankeerd door een leeuw en een griffioen. De attiek bestaat verder uit een dichte balustrade met risalerende delen boven de vensterassen. Deze risalerende delen zijn telkens met drie spiegelbogen gedecoreerd, waarvan het patroon in de consoles wordt herhaald. De buitenste twee vensterassen hebben een segmentboogvormige bekroning met een masker. Op de hoeken van de attiek boven zowel de middelste drie traveeën als de twee buitenste staan decoratieve vazen. De daken waren bekleed met in lood uitgevoerde decoratieve schubben en voorzien van krullende decoratieve randen en pinakels. In het midden van het dak werd Huis Kneuterdijk bekroond met een koepel met een lantaarn.⁴¹ Hier komen de spiegelbogen en de vazen in de vormgeving terug. Deze bekronende koepel is uniek in het straatbeeld en zorgt voor een duidelijk accent van het huis.

Ook de vormgeving van de spiegelboogvensters is specifiek voor het begin van de achttiende eeuw. Deze venstervorm paste Marot bijvoorbeeld ook toe in Huis Huguetan, maar zelfs in deze periode werden vooral rechthoekige vensters gebruikt, waardoor de spiegelboogvensters van Huis Kneuterdijk duidelijk verschillen van de rechthoekige vensters in de rest van de straat.

Door de breedte en de hoogte van de voorgevel en de overvloedige natuurstenen bekleding heeft het huis een groots en vorstelijk karakter, dat wordt versterkt door de opvallende koepel en de grote bordestrap. Hierdoor kan Huis Kneuterdijk met recht als een stadspaleis worden beschouwd. Het huis zal dan ook zeker behoren tot de woonhuizen aan de Vijverberg, het Voorhout en de Kneuterdijk die De Riemer als volgt noemt in zijn *Beschrijving van 's-Gravenhage*:

“... met zeer voorname woonhuizen bezet is, waar onder verscheidene gevonden werden, die voor paleizen in andere landen niet hoefden te wijken.”⁴²

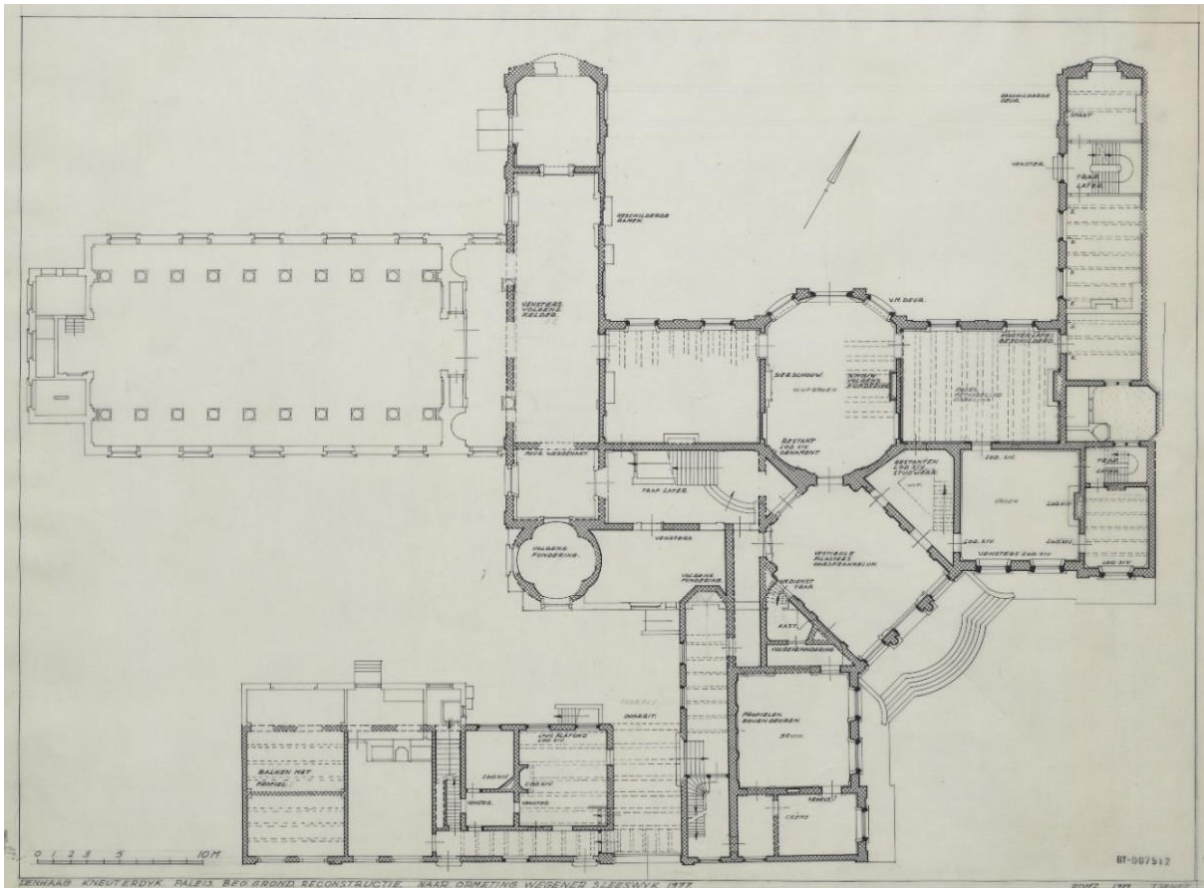
Deze rijkdom en status worden op de gravure van Van Giessen versterkt door de weergave van een man met zijn zoon die op het bordes naar een rijtuig getrokken door wel zes paarden lopen (afb. 3). Een uitzonderlijk hoog aantal.⁴³

Naast de zeer in het oog springende voorgevel, is de plattegrond van Huis Kneuterdijk erg ongebruikelijk (afb. 11). Het unieke pand is gebouwd in de hoek van de Kneuterdijk waarbij de geknikte voorgevel en het achterliggende bouwvolume van één vertrek diep deze ronding volgen. Dit bouwvolume heeft twee bouwlagen met een zolder en in het midden de grote koepel met lantaarn. Het meest opmerkelijk aspect van het ontwerp is de knik van 135° naar rechts in de middenas van de plattegrond, waardoor een tweede, achtergelegen bouwvolume meer naar rechts is gesitueerd dan de voorgevel doet vermoeden. De koepel is boven het centrum van de knik geplaatst.

⁴¹ Tegenwoordig heeft de gevel een iets ander uiterlijk. De veranderingen zijn voornamelijk boven de dakrand doorgevoerd, waarbij een deel van de koepel is afgebroken, het wapenschild is vervangen en de daken opnieuw zijn bekleed. Ook is de vensterverdeling vergroot, is er een nieuwe voordeur en is de bordestrap vervangen.

⁴² De Riemer (1730, dl. 1), p. 397.

⁴³ Van Schalk (1998), p. 133

11. J.J. Jehee, Reconstructie plattegrond bel-etage van Huis Kneuterdijk naar het oorspronkelijke plan uit ± 1719 . De niet ingekleurde muurdelen zijn gebouwd na 1816, 1979. RCE, Amersfoort, collectie bouwkundige tekeningen, obj.nr. BT-007512.

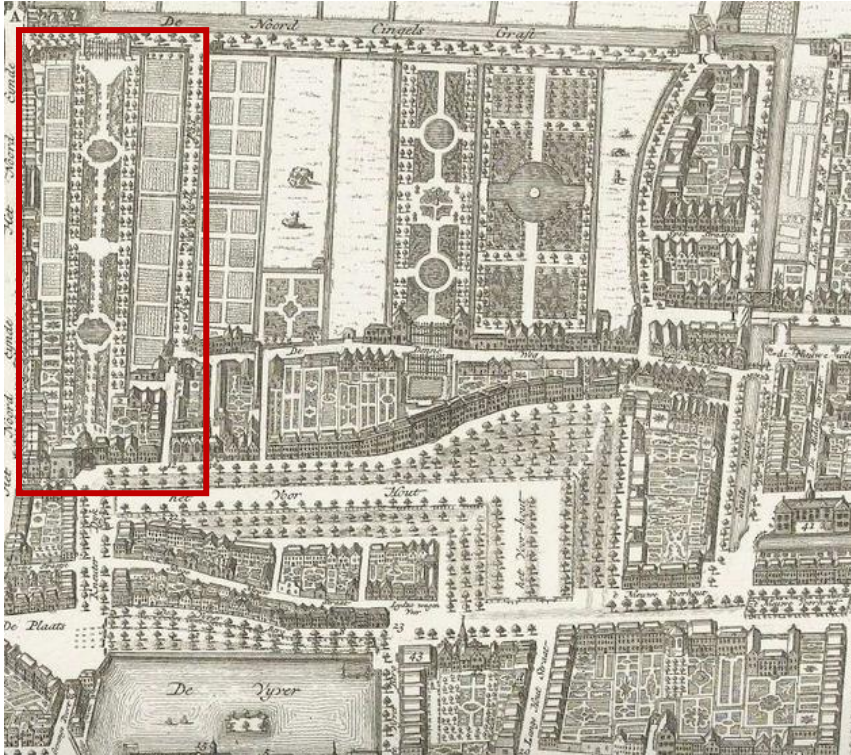
Het achterste bouwvolume heeft een U-vormige plattegrond, waarbij de twee armen parallel aan het perceel lopen. Dit bouwvolume is slechts één verdieping hoog. Het werd waarschijnlijk bekroond door een laag dak verscholen achter de attiek in de vorm van een balustrade, die op de tekening van Tromp te zien is (afb. 5), maar dit is niet zeker. De twee armen hebben een afgeknot zadeldak met twee spiegelboogvensters naar de tuinkant. Aan de achterzijde ligt de lagergelegen tuin die kon worden bereikt via een lange, uitwaaiierende trap vanaf de middelste achterkamer.⁴⁴ Door de afgebogen middenas is bij zowel de voorgevel als bij de tuingevel een symmetrisch aanzicht gecreëerd en omdat de koepel ten opzichte van de voorgevel naar achteren is geplaatst vormt deze het hoofdaccent voor zowel de voor- als achtergevel.

Wanneer de plattegrond van Huis Kneuterdijk wordt vergeleken met de plattegronden van andere voorname stadshuizen uit de achttiende eeuw komt pas goed naar voren hoe uniek en ingenieus dit huis werkelijk is. Het was gebruikelijk dat een centrale gang over de hele lengte van een rechthoekige plattegrond was gepositioneerd en aan weerszijden toegang bood tot de vertrekken, waarbij de plattegrond een overzichtelijk en zo veel mogelijk symmetrisch geheel vormde.⁴⁵ Het complexe karakter van Huis Kneuterdijk wijkt hier aan de ene kant sterk vanaf door het ontbreken van een centrale gang; om op die manier zoveel mogelijk van de bocht te profiteren, maar ook een logische overgang te behouden naar de tuin. In plaats van een centrale

⁴⁴ De tuin is na 1816 verhoogd tot de hoogte van de bel-etage. In 1980 is de tuin weer verlaagd en is een nieuw terras aangelegd. Vlaardingerbroek/Wevers (2000), p. 3.

⁴⁵ Pijzel-Dommissie (2001), pp. 184-185.

gang wordt bij Huis Kneuterdijk gebruik gemaakt van een enfilade, waarbij de vertrekken zonder gang met elkaar in verbinding staan en de deuren in één lijn liggen. Aan de andere kant volgen het voorste en achterste bouwvolume afzonderlijk van elkaar wel de achttiende-eeuwse hang naar symmetrie.

12. Iven Besoet, Detail van een plattegrond van Den Haag (arcering door auteur), 1747. Ets, 465×687 mm. Rijksmuseum Amsterdam, obj.nr. RP-P-AO-12-7A

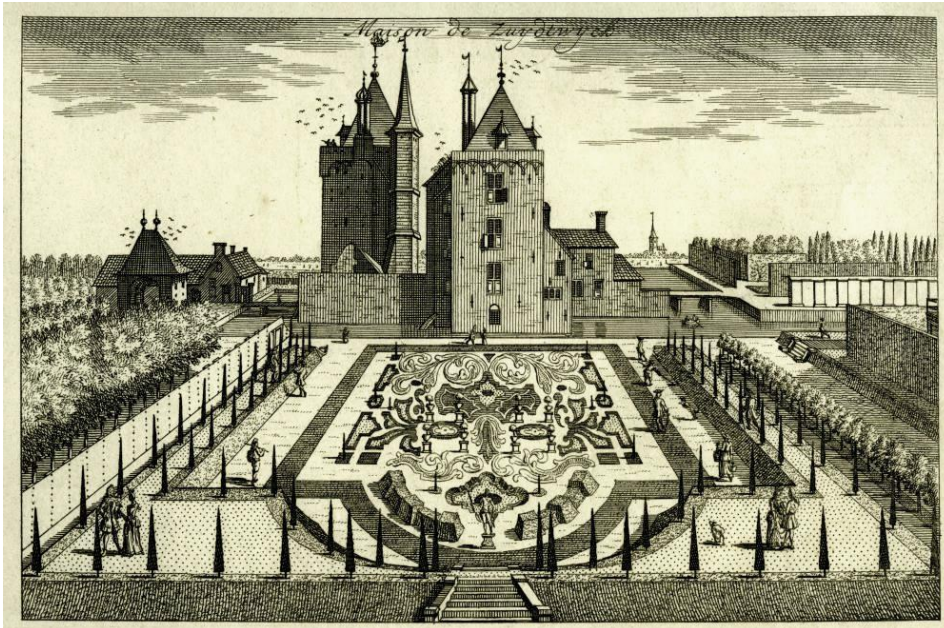
Links achter het voorste bouwvolume ligt parallel aan de Heulstraat een eenvoudige dienstvleugel van twee bouwlagen en een zolderverdieping, waarvan de gehele hoogte lager is dan het hoofdhuis. Deze vleugel omsluit het perceel aan deze kant volledig en wordt van het hoofdhuis gescheiden door een grote overdekte toegangspoort. Het geheel van hoofdhuis en dienstvleugel heeft een gezamenlijk souterrain. Op de rest van het perceel, dat oorspronkelijk een stuk groter was en tot aan de Mauritskade doorliep, waren tevens enkele bijgebouwen aanwezig, waaronder meerdere stallen en koetshuizen (afb. 12).

Hoe de tuin er in de tijd van Johan Hendrik en in de eeuw die op de bouw van het huis volgde eruit heeft gezien is niet bekend.⁴⁶ Het is niet onwaarschijnlijk om aan te nemen dat Marot ook hier een ontwerp voor heeft gemaakt. Zo wordt in 1732 de beeldhouwer Egidius Schoenmaker betaald voor het vervaardigen van 'ijsdroppen' als onderdeel van een tuinornament.⁴⁷ Dezelfde ornamenten werden dus in de architectuur en de tuinsculpturen gebruikt. Daarnaast had Marot al eerder tuinontwerpen geleverd aan Johan Hendrick en zijn broer Unico voor respectievelijk de tuinen van kasteel Zuidwijk en kasteel Twickel (afb. 13, 14). Deze tuinen, geïnspireerd op de Franse tuinstijl, hebben een zeer uitgedachte, gestileerde en

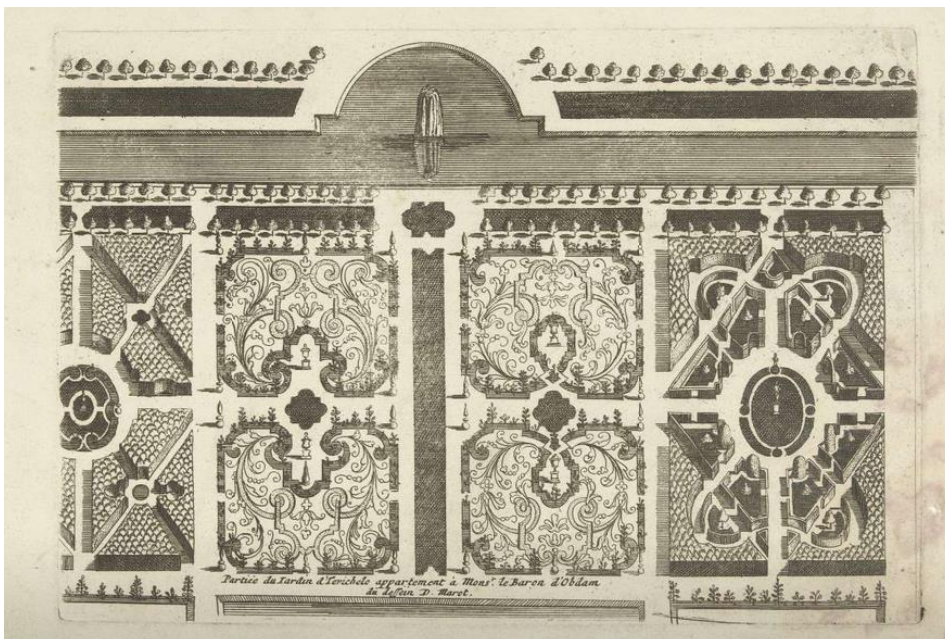
⁴⁶ Het perceel is na het overlijden van koning Willem II (1792-1849) opgesplitst en gedeeltelijk verkocht. Samen met de bouw van de balzaal en de gotische zaal is de tuin uit de tijd van Marot niet meer te herleiden. Ozinga (1938), p. 153.

⁴⁷ HAT, nr. 7148.

symmetrische vormgeving met sierlijk krullende bloemperken, strakke heggen en lange lanen van bomen, waarbij kaarsrechte looppaden de tuin in verschillende vlakken verdelen. Een soortgelijk ontwerp zou niet hebben misstaan in de achtertuin van Huis Kneuterdijk. Op afbeelding 12 is te zien dat de geknikte middenas vanuit het huis over de hele lengte van de tuin is doorgetrokken. Dit zal een zeer indrukwekkende zichtas zijn geweest. Op de schets van Pronk (afb. 5) van de achtergevel van het huis is een zeer royale trap te zien met op de voorgrond een verdiepte plaats in vorm lijkend op een vierpas, omringd door bomen en gesnoeide heggen. Hoe deze vierpas was ingevuld, bijvoorbeeld met een vijver of een bloemenperk, kan niet uit de tekening worden opgemaakt.

13. Kasteel Zuidwijk met op de voorgrond een tuin naar ontwerp van Marot. Na 1728. Gravure. Afbeelding van de Nederlandse Kastelenstichting.

14. Daniël Marot, Plattegrond van een deel van de tuin van kasteel Twickel, ±1711. Ets, 168×245mm. Rijksmuseum Amsterdam, obj.nr. RP-P-1964-3152.

Hoofdstuk 4. *De vijf fases van bewoning*

Sinds de bouw van Huis Kneuterdijk tot aan de dood van Jacoba in 1816, waarna haar kleindochter Cornélie het huis nog in datzelfde jaar verkocht aan de Koninklijke familie, zijn vijf fases van bewoning te onderscheiden. Tweemaal ging het huis over van de ongehuwde, oudere broer naar de jongere broer. Eénmaal erfde de oudste zoon het van zijn vader en éénmaal bleef Jacoba als weduwe achter.

Johan Hendrik was begin veertig toen Huis Kneuterdijk werd voltooid. Hij bleef zijn leven lang ongetrouwd en bewoonde het huis tot aan zijn dood ruim twintig jaar grotendeels alleen. Het grote, imposante huis was in architectuur, interieur en tuin aan de hand van Marot in één stijl doorgevoerd en duidelijk bedoeld om mee te pronken ten opzichte van voorbijgangers, burens en bezoekers. De bel-etage was in verhouding veel groter dan de verdieping, waarbij de nadruk lag op de vele publieke, representatieve ontvangstruimtes die zich hier bevonden. In De Riemers *Beschrijving van 's-Gravenhage* wordt Huis Kneuterdijk als volgt geprezen:

“Een zeer prachtig en bijna koninklijk gebouw, waarvan in gansch Holland geen wedergâ gevonden werd.”⁴⁸

Johan Hendrik begaf zich binnen de hoogste sociale kringen, bestaande uit stadhouder Willem IV (1711-1751), hoge adel en steenrijke regenten, waaronder vooral veel binnenlandse en buitenlandse diplomaten. Het is opvallend dat hoewel Johan Hendrik uitgesproken staatsgezind was, hij ook tot de kleinste sociale kringen rondom Willem IV behoorde.⁴⁹ Bij zulke sociale kringen werd een bepaalde levensstijl verwacht, die gepaard ging met het uiterlijk vertoon van welvaart en status. Eén van Johan Hendriks grote interesses was zijn kunstverzameling. Deze was zeer omvattend en erg geroemd. Het bestond uit wel honderddrieëntwintig schilderijen – waaronder veel zeventiende-eeuwse schilderkunst van Nederlandse Meesters, bijna duizend tekeningen en prenten en een groot aantal boeken en naturalia.⁵⁰ In de levensbeschrijving van de schilder Philip van Dijk (1683-1753) door Johan van Gool wordt de kunstverzameling Johan Hendrik vermeld, waarin een aantal werken van Van Dijk voorkwamen⁵¹:

“...daer trof hij het geluk dat de graaf van Wassenaer, de heer griffier Fagel en de heer van Schuylenburg hunne voortreffelijke kabinetten verzamelden.”⁵²

Johan Hendrik wordt in hetzelfde complimenteuzere rijtje genoemd als François Fagel (1659-1746) en Cornelis van Schuylenburch (1683-1763); twee tijdgenoten die ook grote interesse hadden voor kunst en cultuur en beiden tevens in een huis in Den Haag woonden dat aan het begin van de achttiende eeuw naar een ontwerp van Marot was verbouwd.

De twee armen van Huis Kneuterdijk, die aan de achterkant van het huis de tuin insteken, waren door Johan Hendrik ingericht als bibliotheek en galerij voor het onderbrengen van zijn verzamelingen. In de achttiende eeuw hadden slechts de rijksten een bibliotheek of schilderijen kabinet en Johan Hendrik ging nog een stap verder door er twee hele vleugels aan te

⁴⁸ De Riemer (1730, dl. 2), p. 727.

⁴⁹ Van Schalk (1998), pp. 105, 115, 128.

⁵⁰ HAT, ns. 542, 543; Van Schalk (1998), pp. 140, 152.

⁵¹ HAT, nr. 542.

⁵² Van Zoest/ Van Eck, B (1988), p. 15.

wijden.⁵³ Hij vroeg bovendien Marot een stempel te ontwerpen voor het vervaardigen van de versierde kaften van zijn in kalfsleren gebonden boeken, zodat de boekencollectie niet alleen inhoudelijk, maar ook in uiterlijk te bewonderen was. Johan Hendrik was niet de enige boekenverzamelaar; zijn vaders verzameling werd al om zijn omvang geroemd en ook zijn broer en twee neefjes zouden na hem de bibliotheek nog flink uitbreiden.⁵⁴

Het verzamelen van deze bijzondere collecties en het bouwen van Huis Kneuterdijk waren ongelooflijk duur en bezorgden Johan Hendrik veel schulden. Toen hij in 1745 op tweeënzestigjarige leeftijd overleed moest zijn bijna tien jaar jongere broer Unico deze schulden verder afhandelen.⁵⁵ Mede als gevolg hiervan werd het grootste deel van de verzameling van Johan Hendrik in 1750 verkocht.⁵⁶

Unico was drieënvijftig toen zijn broer stierf en hij de Hollandse goederen, waaronder Huis Kneuterdijk, erfde. Hij was al tweeëntwintig jaar getrouwd met zijn vrouw Dodonea toen zij in 1745 verhuisden van het Noordeinde in Den Haag naar het huis in de bocht van de Kneuterdijk.⁵⁷ Hun oudste zoon, Jacob Jan, had toen de leeftijd van twintig jaar, terwijl hun jongste zoon, Carel George, pas twaalf was. Hoewel Johan Hendrik ook de eigenaar was van buitenhuizen, had Unico bij het overlijden van hun vader het aanzienlijke landgoed Twickel geërfd, dat het gezin in de zomer bewoonde. Bij het erven van Huis Kneuterdijk kwam hier een zeer prestigieuze stadswoning voor tijdens de winter bij. Het aanzien en de grootte van Huis Kneuterdijk zal de verhuizing van het Noordeinde naar de Kneuterdijk mede hebben bepaald.

Op het moment dat Unico met zijn gezin op Huis Kneuterdijk ging wonen was de Lodewijk XIV-stijl van Marot nog erg in trek en zal er weinig behoefte zijn geweest aan grootschalige veranderingen aan het stadshuis. Tijdens de éénentwintig jaar dat Unico en zijn vrouw hier woonden, verschoof de populariteit van de Lodewijk XIV-stijl in de jaren vijftig naar de lossere, sierlijke Lodewijk XV-stijl.⁵⁸ Door de schulden van zijn broer, de bouwactiviteit bij kasteel Twickel in opdracht van Unico en de algemene economische recessie, zal hij echter ook nu weinig veranderingen hebben doorgevoerd. Hoewel het in andere huizen voorkwam dat bijvoorbeeld alleen de belangrijkste ontvangstkamers werden verbouwd naar een nieuwe stijl, zou dat bij Huis Kneuterdijk een grote inbreuk zijn geweest op het totaalontwerp van Marot.⁵⁹ Toch zal het interieur en wellicht ook de indeling van het huis niet onveranderd zijn gebleven. In tegenstelling tot de ongehuwde Johan Hendrik bewoonde nu een gezin met twee zoons Huis Kneuterdijk, waardoor het huis op een andere manier werd bewoond dan door de vrijgezel. Unico en zijn vrouw zullen een eigen inbreng hebben gehad op de inboedel van het huis. Bovendien was met de verkoop van een groot deel van de verzameling van Johan Hendrik een gedeelte van de aankleding verdwenen, zodat de achtergebleven lege plekken moesten worden opgevuld.

⁵³ De Jong (1987), p. 148.

⁵⁴ Na 1816 werden alle boeken samengebracht in de bibliotheek van kasteel Twickel, waar zich nu nog zo'n 6.000 boekbanden bevinden. Dit is nog maar een klein gedeelte van de grootte van de collectie uit de achttiende eeuw. Brunt/Haverkate/Den Ouden (2013), p. 140.

⁵⁵ HAT, nrs. 557, 558; Van der Klooster (1988), p. 75; Van Schalk (1998), p. 129.

⁵⁶ Zie noot 183 in Van Schalk (1998), p. 290.

⁵⁷ Brunt/Haverkate (2016), p. 24.

⁵⁸ Koldewey (2001), p. 264.

⁵⁹ Fock (2004), p. 121.

De derde fase van bewoning begon in 1766, toen Unico op vierenzeventigjarige leeftijd overleed en de Hollandse goederen werden vererfd aan zijn oudste zoon, Jacob Jan, die toen éenenveertig was. Net als zijn oom Johan Hendrik bleef Jacob Jan altijd ongetrouwd, had hij een grote affiniteit met cultuur en reizen en leefde hij op grote voet met minder aandacht voor geldzaken. Het is bekend dat zijn vader hem geregeld uit de brand had moeten helpen bij opgelopen schulden en door zijn levensstijl was zowel hij als zijn broer Carel George genoodzaakt opnieuw delen van hun kunst- en boekencollectie te verkopen.⁶⁰

Er is vrijwel niets bekend over Jacob Jan en zijn bewoning van Huis Kneuterdijk. Hij was dertien jaar in bezit van het huis. Tijdens de eerste drie jaar was zijn moeder, Dondonea, nog in leven en het zou kunnen dat zij in die periode als weduwe op Huis Kneuterdijk mocht blijven wonen, zoals later het geval was bij Jacoba, maar dit is niet te achterhalen. De resterende tien jaar zou Jacob Jan Huis Kneuterdijk alleen hebben bewoond, waardoor de inrichting van het huis terug veranderde van een gezinswoning naar een vrijgezellenwoning. In deze periode, die hoofdzakelijk bestond uit de jaren zeventig van de achttiende eeuw, nam de populariteit van de krullerige Lodewijk XV-stijl af en werd deze opgevolgd door de strakkere Lodewijk XVI-stijl.⁶¹ Of Jacob Jan in Huis Kneuterdijk iets naar de huidige mode veranderd heeft is door zijn interesses die elders lagen en vanwege zijn geldzorgen onwaarschijnlijk. Wel zou hij zoals zijn vader nieuwe meubelen hebben gekocht of de stoffering hebben aangepast. Jacob Jan stierf in 1779 op vierenvijftigjarige leeftijd.

De zesenvieftigjarige Carel George erfde Huis Kneuterdijk na het vroegtijdige overlijden van zijn broer. Waar Jacob Jan op zijn oom leek, had Carel George meer weg van hun vader Unico. Hij was een vlijtige, geldbewuste man, die kasteel Twickel al bij het overlijden van zijn vader in bezit had gekregen en tijdens de zomermaanden bewoonde. Carel George was toen hij naar Huis Kneuterdijk verhuisde al twaalf jaar getrouwd met Jacoba en hun zoontje Jacob was toen tien jaar oud. Dat ook dit gezin hun andere huis in Den Haag als hun winterse woning verruilde voor Huis Kneuterdijk geeft wel aan hoe imponerend en prestigieus het pand nog altijd moet zijn geweest.

Opnieuw is niet bekend of Carel George en Jacoba in deze periode iets hebben veranderd aan het huis of de tuin. Hoewel het ontwerp van Marot al ruim zestig jaar oud was en de Lodewijk XVI-stijl in deze periode erg in trek bleef, had het echtpaar weinig aandacht voor het verbouwen van hun bezittingen. Ook Carel George en Jacoba zullen daarbij niet zo snel het totaalontwerp van Marot hebben onderbroken, maar zij zullen wel de inboedel en de verdeling van sommige vetrekken hebben veranderd. In de éenenwintig jaar dat zij daar woonden, werd Huis Kneuterdijk weer in gebruik genomen door een gezin en ook de broer van Jacoba, Quirijn, verbleef vaak bij hen in Den Haag. Jacob trouwde echter voor het eerst in 1791, waarna hij aan het Lange Voorhout ging wonen en Quirijn overleed in 1792, waardoor Carel George en Jacoba na dertien jaar alleen op Huis Kneuterdijk woonden.

De laatste fase van bewoning begon toen Carel George in 1800 op zevenenzestigjarige leeftijd overleed en Jacoba als negenenvijftigjarige weduwe achterbleef in Huis Kneuterdijk. Het jaar ervoor was Jacobs dochter Cornélie geboren en zij logeerde vaak bij haar oma in het Haagse huis.

⁶⁰ Brunt/Haverkate/Den Ouden (2013), p. 150; HAT, nrs. 627-629.

⁶¹ Koldewey (2001), p. 265.

Toen Jacob in 1812 op drieënveertigjarige leeftijd overleed, werd besloten dat de dertienjarige Cornélie gedeeltelijk op kasteel Twickel en gedeeltelijk op Huis Kneuterdijk moest komen te wonen. De samenstelling van de bewoners veranderde in deze periode van een echtpaar naar een weduwe op leeftijd met een inwonende kleindochter.

Toen Jacoba vier jaar na haar zoon op vijfenzeventig jarige leeftijd overleed, erfde Cornélie alle bezittingen. Zij verkocht nog in hetzelfde jaar Huis Kneuterdijk aan koning Willem I (1772-1843), die het aan zijn zoon, de latere koning Willem II (1792-1849), schonk, die eerder dat jaar was getrouwd met de Russische Anna Paulowna (1795-1865). Dat Huis Kneuterdijk direct zo rigoureuus werd opgeknapt, geeft aan dat Willem II en Anna Paulowna het dan honderd jaar oude ontwerp van Marot toch wel ouderwets vonden en de voorkeur gaven aan de in die tijd populaire empirestijl.⁶²

⁶² Eliëns (2001), p. 343.

Hoofdstuk 5. *Het interieur van Huis Kneuterdijk*

Tussen de oplevering van Huis Kneuterdijk in 1725 en de verkoop in 1816 is er in die vijf fases van bewoning voor zover bekend dus weinig gewijzigd aan het ontwerp van Marot, zodat het huis in architectuur en vaste interieurafwerking tijdens het opstellen van de boedelinventaris in 1816 nog sterk heeft geleken op het oorspronkelijke ontwerp. Hoewel dit ontwerp tegenwoordig nog in de architectuur en een deel van de indeling van het huis te herkennen is, is van de vaste interieurafwerking na de rigoureuze verbouwingen van na 1816 vrijwel niks bewaard gebleven. In de boedelbeschrijving wordt hier niet op ingegaan. Dit maakt het erg lastig om een goed beeld te vormen van de achttiende-eeuwse interieurafwerking. Er is bovendien geen plattegrond bekend van Huis Kneuterdijk van voor de verbouwingen, waardoor de oorspronkelijke indeling van het huis niet overal duidelijk is.

Toch zijn er wel een aantal aanknopingspunten, zoals enkele bewaard gebleven interieurelementen, de onuitgevoerde ontwerptekeningen van Marot en de bouwhistorische rapportages van J.J. Jehee uit 1984 en H. Vlaardingerbroek en L.B. Wevers uit 2000, die een beeld geven van het oorspronkelijke ontwerp. Deze handvaten kunnen vervolgens worden aangevuld met het bestaande, algemene beeld van achttiende-eeuwse interieurafwerking en worden vergeleken met andere interieurs in de Lodewijk XIV-stijl.

In 1984 maakte Jehee reconstructietekeningen van de oorspronkelijke plattegronden, die een voorstelling geven van het huis in de achttiende eeuw (afb. 11, 35, 36). Deze tekeningen zijn echter door de vele verbouwingen niet volledig accuraat. In 2000 becommentarieerden Vlaardingerbroek en Wevers enkele keuzes die waren gemaakt bij het opstellen van de plattegronden en ook het aantal vensters en aantal vertrekken op de tekeningen van Jehee komen niet overeen met de aantallen in de boedelinventaris.⁶³ Omdat de reconstructietekeningen niettemin het dichtste bij de oorspronkelijke plattegrond komen, zullen zij hier – met een korreltje zout – als leidraad dienen voor de indeling van Huis Kneuterdijk in 1816.

Eén van de belangrijkste redenen om in de achttiende eeuw een stadspaleis te laten bouwen was om anderen ermee te imponeren. Niet alleen door middel van de architectuur, maar ook met het interieur. Een voornaam stadshuis uit die tijd kan als volgt worden voorgesteld. De hal en het trappenhuis waren doorgaans voorzien van grote marmeren vloeren en gestuukte wanden. De representatieve vertrekken hadden een rijke wandafwerking door middel van een geschilderde, houten lambrisering met wandbespanningen van goudleer, wandtapijten of luxe stoffen zoals damast⁶⁴, trijp⁶⁵ of zijde, en de deuren werden veelvuldig bekroond door een *dessus-de-porte*, een bovendeurstuk. De schouw was rijkelijk versierd en nam een belangrijke positie in het vertrek in. Tijdens de achttiende eeuw was er bovendien een grote vraag naar licht, waarbij de hoge ramen en de hoge, gestuukte plafonds een grote rol speelden.⁶⁶

⁶³ Vlaardingerbroek/Wevers (2000), p. 15.

⁶⁴ Damast is een weeftechniek ontstaan in Damascus, waarbij door de manier van weven een patroon wordt gecreëerd op een achtergrond van dezelfde kleur.

⁶⁵ Trijp is een geweven stof van mohair, het haar van de angorageit.

⁶⁶ Biesboer (2001), pp. 26-27; Pijzel-Dommisse (2001), pp. 187, 193-195; Terlouw (1988), pp. 43-45; Van Zoest/Van Eck, A (1988), pp. 19-20.

Zoals in de achttiende eeuw gewoon was, werden de bouwlagen van Huis Kneuterdijk voor verschillende doeleinden gebruikt.⁶⁷ De kelder en zolder, waar de meeste utilitaire ruimtes waren gevestigd, dienden voor het bedienen personeel. De bel-etage was met name ingedeeld met representatieve, publieke vertrekken, maar ook met kamers voor het dagelijkse gebruik van de familie. Op de verdieping bevonden zich de meer private ruimtes, zoals de slaapkamers en het kantoor. Het onderscheid tussen de diverse doeleinden was niet alleen te maken aan de hand van de hoogte van de vertrekken, maar was vooral te zien aan de afwerking, zoals van de schouwpartij of het stucwerk, en de inrichting: hoe luxer en decoratiever de kamers waren, hoe meer zij bedoeld waren om mee te pronken.⁶⁸

Op nummer 3 aan de Korte Vijverberg in Den Haag, het tegenwoordige Kabinet van de Koning, dat in 1724 in een Lodewijk XIV-stijl werd verbouwd, was de mate van representativiteit van de vertrekken bijvoorbeeld duidelijk af te leiden van de interieurafwerking. Bij elke hogere verdieping werd de decoratie eenvoudiger: op de bel-etage waren overal stucplafonds toegepast, op de eerste verdieping werd dit aantal – door de beperkte hoogte van de bouwlaag – al minder en op de bovenste verdiepingen bevonden zich alleen onbedekte balkenplafonds. De versiering van de schoorsteenboezems varieerde van zeer decoratief beeldhouwwerk naar relatief eenvoudig houtsnijwerk.⁶⁹ Ook in Huis Schuylenburch is onderscheid gemaakt tussen de verschillende vertrekken door de hoeveelheid en mate van de toegepaste decoratie in de lambrisering, de schouwpartijen en het stucwerk.⁷⁰

Hoe eenduidig deze verdeling in Huis Kneuterdijk was toegepast, is in de huidige staat niet direct af te lezen. Hoewel tegenwoordig vrijwel geen origineel stucwerk of betimmering overgebleven is, geven de elementen die wel bewaard zijn gebleven een beeld van de indrukwekkend rijke interieurafwerking die Huis Kneuterdijk moet hebben gehad. Enkele van deze elementen zijn alleen nog van foto's bekend. De best bewaard gebleven elementen van Huis Kneuterdijk bevinden zich in de vleugel aan de Heulstraat. Hier zijn naast de eenvoudige lambrisering nog schouwen, bovendeurstukken en gestuukte plafonds uit de tijd van Marot aanwezig. De elementen hebben een uitgesproken Lodewijk XIV-stijl, die vooral naar voren komt in de acanthusbladeren, schelpmotieven, geïnverteerde hoeken, ronde vormen, spiegelbogen en duidelijke vlakverdeling.

De twee overgebleven schouwen in de zijvleugel bevinden zich in twee aangrenzende vertrekken. De schouw in de grootste van de twee vertrekken heeft een eenvoudige, rechte, witmarmeren schoorsteenmantel met hierboven een spiegel, een regel met zeven plateaus en een schilderstuk (afb. 15). De spiegel eindigt aan de bovenkant in een spiegelboog met geïnverteerde hoeken en wordt geflankeerd door voluten. De plateaus aan de bovenkant van de spiegellijst volgen de spiegelboog trapsgewijs. Het schilderstuk volgt aan de onderkant ook diezelfde ronding en aan de bovenkant zijn de hoeken opnieuw geïnverteerd. Het is een voorstelling van een grote vaas met bloemen op een plateau binnen een architectonisch doorkijkje in perspectief. De vormgeving van het plateau en de vaas komen terug in de vormgeving van het middelste plateau van de schouw. Het bloemstuk lijkt in compositie en uitvoering op schoorsteenstukken uit Korte Vijverberg 3 en Huis Schuylenburch. In beide instanties zijn deze geschilderd door Caspar Peter Verbruggen de

⁶⁷ Fock (2004), p. 121.

⁶⁸ Koldewey (2001), p. 274.

⁶⁹ Fock (2004), pp. 135, 139.

⁷⁰ Van Zoest/Van Eck, B (1988), p. 34.

Jonge (1664-1730), die aan het begin van de achttiende eeuw werkzaam was in Den Haag.⁷¹ Het is mogelijk dat Verbruggen ook enkele schilderijen in Huis Kneuterdijk heeft vervaardigd.

De tweede schouw bevindt zich in de hoek van het kleinere vertrek (afb. 16). De schoorsteenmantel is van rood marmer en heeft een afsluiting in de vorm van een spiegelboog. Boven een omlijst vlak met een drielobbige bekroning is een ronding met negen plateaus. Hierboven is een smal, rechthoekig vlak met geïnverteerde hoeken. De spiegel en het decoratieve stuk, wat waarschijnlijk ook een schildering is geweest, zijn niet meer aanwezig, maar zullen eenzelfde opbouw hebben gehad als de voorgaande schouw. Vergeleken met de eerste schouw heeft de schouw in het kleinere vertrek fijner en meer gedetailleerd Lodewijk XIV-snijwerk.

15, 16. Schouwen op de verdieping in de zijvleugel aan de Heulstraat. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 12.026 (links), obj.nr. 12.027 (rechts). Foto's uit 1937.

De twee schouwen volgen de gebruikelijke vorm uit het begin van de achttiende eeuw: een driedelige opbouw met een lage schoorsteenmantel, een spiegel en een boezemversiering in de vorm van een schilderstuk. De plateaus dienden voor het uitstellen van porselein; een ander populair gebruik in de eerste helft van de achttiende eeuw. Het porselein stond meestal op kleine plateaus, die boven zowel het middelste als het bovenste deel van de schouw konden zijn geplaatst, maar ook verticaal langs de randen van deze twee delen. De decoratie en boezemversiering van een schouw kon eindeloos worden gevarieerd, van eenvoudig tot heel rijk.

⁷¹ Dumas (2004), pp. 176-178.

Omdat de schoorsteenpartij een belangrijke plek inneemt binnen een vertrek, geeft deze een indicatie voor de weelde van de rest van de kamer.⁷²

De twee bewaard gebleven schouwen hebben geen simpele vormgeving. Toch zijn zij, vergeleken met andere achttiende-eeuwse schouwen die zich in de meest representatieve vertrekken en in de belangrijkste privévertrekken bevonden, zoals in Huis Schuylenburch of in Korte Vijverberg 3, vrij bescheiden gedecoreerd. Deze waren uitvoeriger gedecoreerd met meer snijwerk, rasterwerk en beeldhouwwerk (afb. 17). De schouwen van Huis Kneuterdijk zijn in hun eenvoud eerder te vergelijken met de schouwen in de vertrekken op de tweede verdieping van Korte Vijverberg 3 (afb. 18).

Uit de bouwperiode van Huis Kneuterdijk zijn bovendien een aantal rekeningen overgebleven met betrekking tot de schouwen. De beeldhouwers Dirck, Nicolaas, Jacobus en Hermanus Leunties werden betaald voor het vervaardigen van het snijwerk en de consoles van de schoorsteenboezems in het “klijne appartement” boven de toegangspoort aan de Heustraat. Ook maakten zij stukken voor in de slaapkamer en het bijbehorende kabinet boven de eetzaal, voor in de kleine eetzaal, voor in een geboiseerde – geheel betimmerde – slaapkamer naast de bibliotheek en voor in een kabinet naast de bibliotheek. Een groot deel van het marmer werd geleverd door de eerder genoemde steenhouwer Jan Oosthout. Hij leverde onder andere de vloer van “de moeijste witte marmeren plaaite” met daarbij het zwarte marmer voor de vloer in het voorhuis. Daarnaast leverde hij een rood marmeren schouw, een schouw van groen marmer voor in de eetzaal en één voor in een vertrek aan de straatkant. Voor in de salon leverde hij tot slot groene marmeren zitbanken en buffetten.⁷³

17. Schouw op de bel-etage van Huis Schuylenburch. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 72.343. Foto uit 1961.

18. Schouw op de tweede verdieping van het Kabinet van de Koning, Korte Vijverberg 3. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 22.793. Foto uit 1903.

⁷² Pijzel-Dommisse (2001), pp. 187, 193.

⁷³ HAT, nr. 7148; Vlaardingebroek/Wevers (2000), pp. 13-14.

De vormgeving van de bewaard gebleven bovendeurstukken op de verdieping in de zijvleugel aan de Heulstraat is eveneens relatief ingetogen. De bovendeurstukken verschillen zowel in omlijsting als in voorstelling. Eén bovendeurstuk bestaat uit een oosterse voorstelling, waarbij de omlijsting wordt bekroond door een drielobbige spiegelboog die in het midden door middel van krullen bij elkaar komt en waaruit een acanthusblad ontspringt (afb. 19). De voorstelling laat een oosters figuur in kleermakerszit zien, gezeten in een tuin op een verhoging met erachter een soort pagode, geflankeerd door palmbomen met twee andere figuren ervoor. De attributen van de figuren zijn porseleinen kopjes, schalen, vazen en een gelakt kistje. Een andere bovendeurstuk heeft een simpelere omlijsting met aan de bovenkant geïnverteerde hoeken (afb. 20). Deze voorstelling laat de buste van een jonge vrouw te midden van een bloemenzee zien. De gebruikte vormen van beide lijsten komen ook in andere elementen van het vaste interieur van Huis Kneuterdijk terug, zoals in de vormgeving van de schouw en van het grote trappenhuis.

De bovendeurstukken in Huis Kneuterdijk waren echter niet allemaal geschilderd. Tijdens de verbouwing tussen 1978 en 1980 zijn in de zuidelijke voorkamer restanten gevonden van een bovendeurstuk in de vorm van een tegeltableau, waarbij in het midden de omtrek van een vaas te herkennen is.⁷⁴

19, 20. Bovendeurstukken op de verdieping in de zijvleugel aan de Heulstraat. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 17.683 (links), obj.nr. 17.684 (rechts). Foto's uit 1937.

Tot slot zijn in de twee vertrekken met de twee schouwen op de verdieping van de vleugel aan de Heulstraat nog originele stucplafonds aanwezig. De grootste kamer heeft in het midden een bescheiden, ovale perspectivische plafondschildering van open architectuur, met op de onderste balustraderand gevulde bloempotten en op de bovenste rand een verzameling vogels (afb. 21). In de schildering zijn tevens spiegelbogen en voluten verwerkt. Het stucplafond is verder zowel verticaal als horizontaal en diagonaal spiegelsymmetrisch. De plafondschildering wordt omringd door bandwerk en in de hoeken is een drielobbig cartouche met hiertussen vlakverdeling door

⁷⁴ Jehee (1984), afbeelding 103.

lijstwerk te zien. De verschillende elementen zijn versierd met rolwerk, voluten, acanthusbladeren en parelranden.

Het stucplafond in de kleine kamer bestaat uit een vierpas binnen een langgerekte achthoekige omlijsting (afb. 22). Ook dit plafond is spiegelsymmetrisch, afgezien van de schoorsteenboezem in de hoek, die één van de driehoekige hoekornamenten vervangt. De ornamenten bestaan hier vooral uit schelpmotieven en band- en rolwerk. Vergeleken met het stucplafond uit het grote vertrek is de decoratie van dit stucplafond – net als bij de twee schouwen – iets gedetailleerder en drukker. Net als met de voorgaande elementen is de ornamentiek van beide stucplafonds zeker niet simpel, maar wel eenvoudiger dan bijvoorbeeld het stucwerk in de tuinkabinetten van Korte Vijverberg 3 (afb. 23).

21, 22. Stucplafonds op de verdieping van de zijvleugel aan de Heulstraat. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 12.025 (links), obj.nr. 17.685 (rechts). Foto uit 1937.

Vlaardingerbroek en Wevers suggereren dat het niet onwaarschijnlijk is dat de gerenommeerde, Italiaanse stucwerker, Giovanni Battista Luraghi (1675-1736) het stucwerk heeft verzorgd in Huis Kneuterdijk.⁷⁵ Luraghi maakte deel uit van een groep Italiaanse stukadoors, die in de achttiende eeuw naar de Nederlanden kwam om hun hier nog relatief onbekende vak uit te oefenen. Hij was niet alleen stukadoor, maar ook beeldhouwer en architect en werkte voor hooggeplaatste opdrachtgevers, bijvoorbeeld op Huis Schuylenburch, maar ook op paleis Het Loo.⁷⁶ Luraghi werkte vaak samen Marot aan projecten. Hij vervaardigde tien jaar na de bouw van het Haagse huis in 1728 een grot in de tuin van Zuidwijk voor Johan Hendrik.⁷⁷

⁷⁵ Vlaardingerbroek/Wevers (2000), p. 13.

⁷⁶ Van Zoest/Van Eck, B (1988), p. 46; Freling (2010), p. 68.

⁷⁷ Ottenheim (1988), p. 78.

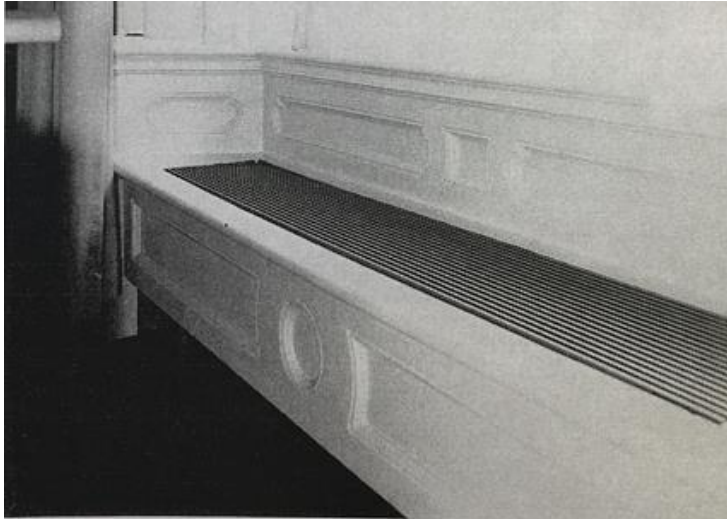

23. Stucplafond op de bel-etage van het Kabinet van de Koning, Korte Vijverberg 3. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 21.531. Foto uit 1905.

De plaatsing van de bewaard gebleven interieurelementen is opmerkelijk. Hoewel zij vergeleken met andere achttiende-eeuwse interieurs ingetogen te noemen zijn, kunnen zij door hun plaats in de zijvleugel van Huis Kneuterdijk aan de Heulstraat, waar de vertrekken kleiner en de plafonds lager zijn, wel als relatief rijk worden beschouwd. Door de aanwezigheid van deze interieurelementen moet worden geconcludeerd dat deze kamers nog deel uit hebben gemaakt van de vertrekken op de verdieping die door de familie werden gebruikt.⁷⁸ Vergeleken met Korte Vijverberg 3 en Huis Schuylenburch, waar het interieur in de slaapvertrekken minder geornamenteerd is dan in de representatieve ruimtes, komt vervolgens de vraag naar voren hoe de overige vertrekken in Huis Kneuterdijk gedecoreerd waren. Deze waren van groter formaat en hadden hogere vensters en plafonds. Hoe groot was het verschil tussen de voornaamste vertrekken en de kamers in de zijvleugel?

Dat er wel degelijk een duidelijk onderscheid is geweest tussen de representatieve vertrekken en de privévertrekken, is te zien in de vormgeving van de bewaard gebleven vensterbanken. Waar de vensterbanken op de verdieping een vrij eenvoudige vlakverdeling hebben (afb. 24), laten de vensterbanken in de vertrekken op de bel-etage rechts achter de voorgevel rijk geornamenteerde, symmetrische vlakken zien. De vensterbank in de kleinere van de twee kamers heeft sierlijk, symmetrisch lijstwerk opgevuld met motieven van ruiten en schubben (afb. 25). De vensterbank in het grotere vertrek is in hoger reliëf uitgevoerd en heeft een uitvoerig ontwerp van vlakken met rondingen en hoeken, spiegelbogen en voluten (afb. 26). Vergeleken met andere vensterbanken uit die tijd is deze vensterbank uitgevoerd met een ongekend rijke vormgeving. Als deze vensterbanken een indicatie geven van de schaalvergroting van de rijkheid waarmee het interieur in Huis Kneuterdijk was afgewerkt, moeten de overige vertrekken erg bijzonder zijn geweest.

⁷⁸ Deze aanname wordt ondersteund door het hoge aantal vertrekken op de verdieping dat in de inventaris wordt genoemd: alleen de verdieping aan de bocht van de Kneuterdijk is hiervoor te klein.

24. Vensterbank in het rechter hoekkabinet op de verdieping aan de Kneuterdijk. Vlaardingerbroek/Wevers (2000), p. 141.

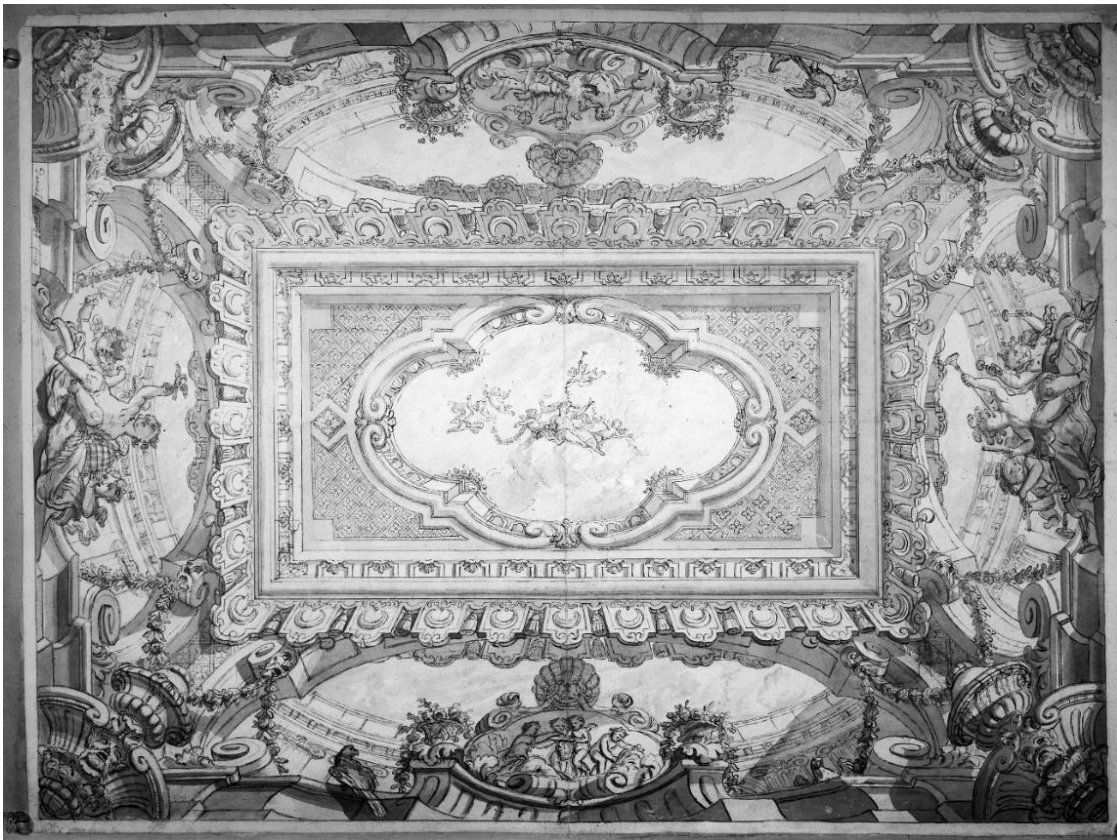
25. Vensterbank in het rechter hoekkabinet op de bel-etage aan de Kneuterdijk. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 17.676. Foto's uit 1937.

26. Vensterbank in de rechter voorkamer op de bel-etage aan de Kneuterdijk. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 17.679. Foto uit 1937.

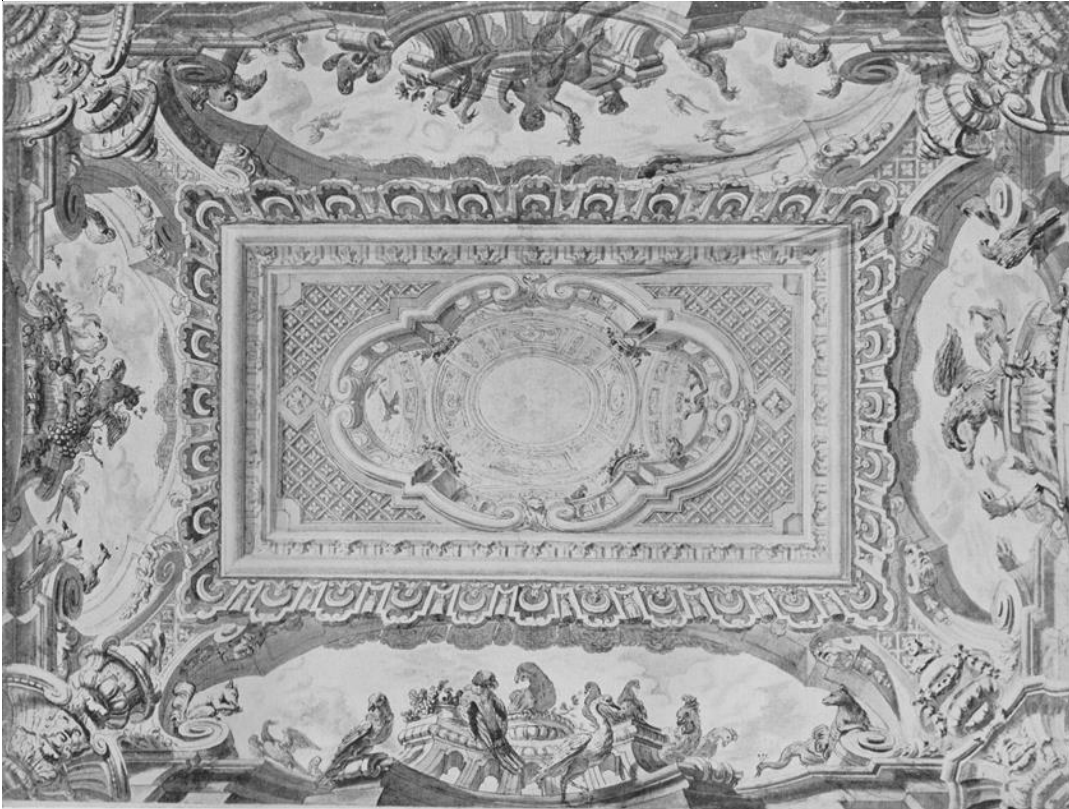
Het is zeer jammerlijk dat geen stucwerk uit de representatieve vertrekken bewaard is gebleven. De bel-etage en verdieping zijn even hoog en op beide woonlagen was dus voldoende ruimte voor uitvoerige stucwerkplafonds. In 1716 ontwierp Marot twee variaties voor het stucplafond van de koepelkamer⁷⁹ op de verdieping van Huis Kneuterdijk, waarin de liggende sikkelvormige maan uit het wapen van Van Wassenaer Obdam te zien is (afb. 27, 28). Deze ontwerpen zijn niet op deze manier uitgevoerd, omdat dit vertrek in plaats van rechthoekig uiteindelijk octogonaal werd, maar zij laten wel goed de rijkdom en uitbundigheid van de geplande decoraties zien. In de twee ontwerptekeningen breekt het plafond open en wordt de blik van de toeschouwer door de perspectivische tekening door middel van verschillende, steeds kleiner wordende niveaus omhoog getrokken naar de 'buitenlucht'. Ook hier komen het rolwerk, de voluten, het rasterwerk en de schelp- en bladmotieven weer terug. Daarbij lijkt de rand met het wapen van Van Wassenaer Obdam sterk op het patroon in het snijwerk van de rijke vensterbank (afb. 26).

Vergeleken met het stucwerk in de zijvleugel aan de Heulstraat zijn deze tekeningen veel uitvoeriger en doen zij denken aan vertrekken zoals de Koepel van Fagel uit 1707 of de plafondschildering in wat tegenwoordig de Gele Salon wordt genoemd in Huis Schuylenburch. De weelderige vormgeving en het opnemen van het familiewapen geven aan dat de octogonale koepelkamer in de tijd van Johan Hendrik een representatieve functie moet hebben gehad. Net als in Huis Schuylenburch, waar de grote trap eindigt in een groot vertrek met een koepel, zorgt het bolvormige plafond voor extra hoogte en een groot imponerend effect in de octogonale ruimte van Huis Kneuterdijk.

27. Daniel Marot, *Ontwerptekening (onuitgevoerd) van het plafond van de koepelkamer op de verdieping*, 1716. Verzameling Dr. J. Olie, Utrecht. Foto uit RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr 13.213.

⁷⁹ In de boedelinventaris uit 1816 wordt de koepelkamer vermeld als de ronde kamer.

28. Daniel Marot, *Ontwerptekening (onuitgevoerd) van het plafond van koepelkamer op de verdieping*, 1716. Tekening collectie Staatliche Kunstbibliothek, Berlijn. Foto uit Ozinga (1938), plaat 42.

De oorspronkelijke vlakverdeling van het voormalige trappenhuis is slechts nog op verbouwingsfoto's uit 1980 te zien, waarbij sierlijsten de muren in brede en smalle vlakken verdelen (afb. 29, 30). Hoge, brede vlakken bekroond door spiegelbogen worden afgewisseld door smallere vlakken met geïnverteerde hoeken. De verticale stijlen van de lijsten van de brede vlakken worden onderbroken door rolwerk dat om de lijsten krult. Dezelfde onderbreking van het lijstwerk is ook in de voorgevel gebruikt bij de vensteromlijsting. Het onderverdelen van de wanden van het trappenhuis was niet ongewoon. Zo zijn de wanden van het trappenhuis van Korte Vijverberg 3 ook in velden verdeeld; hoewel deze telkens dezelfde breedte hebben.

Hoe het stucplafond van het grote trappenhuis eruit heeft gezien is niet bekend, maar deze was ongetwijfeld rijkversierd. Het trappenhuis was gesitueerd in één van de driehoekige ruimtes naast het voorhuis, die waren ontstaan door de knik van de plattegrond en het schuin geplaatste voorhuis. De driehoekige vorm van het plafond in deze ruimte stond in scherp contrast met de rechthoekige, veelhoekige, ronde of ovale plafonds die in de achttiende eeuw gebruikelijk waren.⁸⁰ Het is daarom erg jammer dat het stucwerkontwerp van dit unieke driehoekige plafond verloren is gegaan.

⁸⁰ Koldewey (2001), p. 267.

29, 30. De overblijfselen van het voormalige grote trappenhuis op de verdieping. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 212.075 (links), obj.nr. 212.077 (rechts). Foto's uit 1980.

De zuidoostelijke diensttrap met ijzeren trapleuning is wel bewaard gebleven (afb. 31). De simpele vormgeving door middel van rechthoekige vlakverdelingen, bogen en eenvoudige pilasters zal in groot contrast hebben gestaan met het rijke ontwerp van het grote trappenhuis. Hoewel het slechts een diensttrappenhuis is, is hier toch ook aandacht besteed aan de vormgeving, zoals ook te zien is aan de decoratie van het smeedwerk van de balustrade.

31. De zuidoostelijke diensttrap op de begane grond. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 17.682. Foto uit 1937.

Ten slotte zijn in Huis Kneuterdijk nog twee kleine decoratieve elementen bewaard gebleven. Het eerste element behelst de gordijnkappen in de grote salon op de bel-etage. Dit snijwerk heeft een centraal schelpmotief met rocailles en acanthusbladeren en is zowel boven de vensters als boven de deuren gepositioneerd. Zij vormen het bewijs dat het ontwerp van Marot zelfs in de kleinste details werd doorgevoerd.

32. Gordijnkappen in de grote salon op de bel-etage. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 17.670. Detail van een foto uit 1937.

Het tweede decoratieve element is interessanter en bestaat uit een aantal gedecoreerde deurpanelen op de voorloop en de achtergelegen westelijke gang op de verdieping, die in de bouwhistorische verkenning van Vlaardingerbroek en Wevers ten onrechte worden bestempeld als in Lodewijk XIV-stijl (afb. 33).⁸¹ De ornamenten kunnen beter worden opgevat als een combinatie van de late Lodewijk XV-stijl – afgeleid van het centrale medaillon met asymmetrische rocailles – en de vroege Lodewijk XVI-stijl. De ornamenten zijn in reliëf op de deurpanelen bevestigd, waarvan enkele wel omlijsting met spiegelboogbekroning hebben. Dit typische Lodewijk XIV-element wijst erop dat de ornamenten op bestaande deuren zijn aangebracht.

Gezien de stijlen kan worden aangenomen dat de deuren rond 1770 door Jacob Jan of zijn broer Carel George en Jacoba zijn aangepast. Het meest voor de hand liggende jaartal is 1779, het jaar waarin Carel George en Jacoba verhuisden naar Huis Kneuterdijk. Dit roept de vraag op of het echtpaar ook andere veranderingen heeft doorgevoerd in het vaste interieur, maar hier is geen uitsluitsel over te geven.

⁸¹ Vlaardingerbroek/Wevers (2000), pp. 7, 145.

33. Deur met gedecoreerde deurpanelen op de verdieping. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 17.686. Foto uit 1937.

Samenwerking tussen de verschillende interieuronderdelen werd in de achttiende eeuw in toenemende mate belangrijk.⁸² In Huis Kneuterdijk is er duidelijk sprake van één ontwerp, waarvan de verschillende elementen in zowel het interieur als het exterieur terugkomen: schouwen verwijzen naar bovendeurstukken, vensterbanken verwijzen naar plafonds, ideeën uit het trappenhuis komen terug in de voorgevel en elementen uit de voorgevel komen terug in de tuinornamenten. Hoewel in het ontwerp gebruik is gemaakt van populaire ornamenten, die ook in andere vroeg achttiende-eeuwse stadshuizen voorkwamen, lijkt er een rode draad door de vormgeving van de woning te lopen, die Huis Kneuterdijk herkenbaar maakt ten opzichte van soortgelijke vroeg achttiende-eeuwse huizen.

Huis Kneuterdijk volgde niet alleen in stijl de achttiende-eeuwse mode, maar ook grotere populaire karakteristieken werden in het huis uitgevoerd. Cirkelvormige en ovale ruimtes werden in die tijd bijvoorbeeld als modern beschouwd.⁸³ Deze vormen paste Marot in Huis Kneuterdijk toe in de salon op de bel-etage en de koepelkamer op de verdieping. Ook in een aantal kleinere kamers, zoals één van de kamertjes in de zijvleugel aan de Heulstraat, werd in de stucplafonds een veelhoekige vorm benadrukt, in plaats van de vierkante vorm van de ruimte.

⁸² Pijzel-Dommisse (2001), p. 181.

⁸³ Koldewey (2001), p. 267.

Een andere karakteristiek van een welgesteld achttiende-eeuws interieur was de symmetrie. Deze werd niet alleen in de indeling van de plattegrond toegepast, maar ook binnen de vertrekken zelf. Dit werd zo nodig versterkt door bijvoorbeeld het gebruik van schijndeuren.⁸⁴ Met de knik in de middenas van de plattegrond van het huis zorgde Marot ervoor dat in beide bouwvolumes een logische, symmetrische verdeling kon worden toegepast. De schuine stand van het centrale voorhuis vereiste hiervoor een oplossing, met een aantal bijzondere driehoekige vertrekken tot gevolg.

De vertrekken langs de geknikte, centrale as, die de spil van de woning vormt, vormen samen de belangrijkste route binnen Huis Kneuterdijk: van het voorhuis, naar de salon en vervolgens naar de tuin. De relatie met de tuin was in deze eeuw van belang, waardoor vooral de achterkamers erg prominent waren.⁸⁵ Ook in Huis Kneuterdijk zijn de drie middelste achterkamers het grootst. Gangen hadden in deze eeuw een ondergeschikte rol. Door middel van enfilades werden in de vertrekken interessante doorzichten gecreëerd.⁸⁶ Zo bevond zich over de hele breedte van de achterkant van Huis Kneuterdijk een enfilade, maar ook in relatie naar buiten en met name de omringende tuin werden lange zichtassen toegepast. In Huis Kneuterdijk waren wel gangen aanwezig, maar deze lagen op de bel-etage en de verdieping buiten het zicht in het oosten van het gebouw.

Uit de plattegrond, maar ook uit de inventarisbeschrijving uit 1816 blijkt bovendien dat in het huis met appartementstructuren werd gewerkt, waarbij één groot vertrek samen met één of twee kleinere kamers één geheel vormde. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Huis Schuylenburch had Huis Kneuterdijk, afgezien van twee uitzonderingen, geen antichambres als inleidende vertrekken voor de belangrijker ruimtes. In de inventaris wordt één antichambre op de bel-etage genoemd, maar dit is slechts een kleine ruimte zonder meubelen of vensters en zal dus niet als voorkamer gebruikt zijn. Ook het slaapvertrek van Jacoba heeft een antichambre. Deze deed dienst als een voorkamer of kleedkamer.

⁸⁴ Pijzel-Dommisse (2001), p. 184.

⁸⁵ Idem, p. 185.

⁸⁶ Idem, p. 184.

Hoofdstuk 6. *De inboedel van Huis Kneuterdijk*

In de boedelbeschrijving uit 1816 wordt de losse inboedel van Huis Kneuterdijk van de zolderverdieping tot en met de bijgebouwen op summiere wijze beschreven. Aan de hand hiervan kan een voorstelling worden gemaakt van de opbouw en de inrichting van het huis, zoals de opsteller van de inventaris het huis op die specifieke dag heeft aanschouwd. De inventaris is een momentopname van één van de meest rijke, grote en unieke woningen in Den Haag na de bewoning en vererving van dezelfde familie voor bijna honderd jaar, met aan het eind een vierenzeventigjarige weduwe als hoofdbewoonster, die in de wintermaanden van 1816 op 17 februari overleed.

Interieurstukken uit verschillende tijden

Uit de inventaris blijkt dat de inboedel uit 1816 een verzameling uit verschillende tijden is. Door overerving bleven telkens delen van de inboedel van de vorige bewoners op Huis Kneuterdijk; maar elke nieuwe bewoner zal ook een eigen inbreng hebben gehad op de samenstelling van het interieur. Hierbij kan het zo zijn dat zij niet alleen nieuwe meubelen hebben meegebracht, maar ook oude erfstukken. Hoewel in de inventaris alle meubelen zeer beperkt worden omschreven, worden bij enkele meubelen toch zulke specifieke kenmerken genoemd dat een indeling kan worden gemaakt van meubelen uit verschillende tijden. Hierdoor kan worden gespeculeerd over hoe deze meubelen binnen die vijf fases van bewoning passen en wie wat aan het interieur heeft toegevoegd.

Afgezien van de vier keer dat Huis Kneuterdijk naar een andere Van Wassenaer Obdam overging, zijn er maar weinig gebeurtenissen of jaartallen die een duidelijke verandering of vernieuwing van het interieur zouden kunnen hebben gebracht. Unico en Carel George waren beide al getrouwd voordat zij naar Huis Kneuterdijk verhuisden en alle kinderen waren al geboren. Wellicht hebben het uit huis gaan van Jacob, het overlijden van Quirijn en Carel George of de inwoning van Cornélie enige invloed gehad op het interieur.

Er kan vooral onderscheid gemaakt worden tussen meubelen van voor 1750 en na respectievelijk 1750 en 1800. De meubelen van voor 1750 zijn vooral te herkennen aan het materiaalgebruik: meubelen werden in het begin van de achttiende eeuw met name van eikenhout of notenboomhout vervaardigd.⁸⁷ In de inventaris worden de meubelen van deze houtsoorten voornamelijk in de kamers op de verdieping en in de dienstvertrekken genoemd, waarbij deze “oudere” meubelen naar het einde van de achttiende eeuw waarschijnlijk meer naar de minder prominente kamers werden verplaatst.

Ook worden in de inventaris meubelen genoemd die uit de tijd van de oplevering van het huis – uit de tijd van Johan Hendrik – lijken te komen, zoals de drie bibliotheektrappen met houtsnijwerk in de bibliotheek, de voorhuisbank in het voorhuis en twee buffettafels in de salon. In de beschrijving van het grote trappenhuis wordt bovendien een wit marmeren vaas genoemd, die goed zou hebben gepast binnen het vaste interieur van Marot. De voorhuisbank en buffettafels stonden als geveerd in de inventaris beschreven: iets wat in de tweede helft van de achttiende eeuw wellicht is gedaan om de meubelen eigentijdser te laten lijken.⁸⁸

⁸⁷ Pijzel-Dommisse (2001), p. 279.

⁸⁸ Koldewey (2001), p. 281.

Uit de rekeningen van tijdens de bouw van Huis Kneuterdijk blijkt dat in die tijd een groen marmeren buffet voor in de ‘grote zaal’, de grote salon, werd geleverd.⁸⁹ Omdat dit slechts één buffet is, is het niet zeker dat het hier om hetzelfde buffet gaat als één van de twee buffettafels uit de inventaris, maar het zou een mogelijkheid kunnen zijn. De verwijzing naar het marmer zou ook alleen kunnen slaan op de koelbak, die vaak onderdeel uitmaakte van een buffet. Een buffet vormt de plek waarvan drank kan worden geserveerd, maar aan het begin van de achttiende eeuw werd ook de kans gegrepen om een pronkstuk van het buffet te maken. Door middel van etagères kon het glaswerk, zilverwerk of porselein worden uitgesteld. Deze buffetten waren soms ingebouwd in vaste kasten, zodat zij naar wens konden worden afgesloten, maar zij konden ook los in de kamer staan.⁹⁰ Voorbeelden hiervan zijn de twee hoekbuffetten in de donjon van Kasteel Rosendael en het ingebouwde buffet in de tuinkoepel van hetzelfde kasteel. Deze buffetten waren allen vervaardigd naar ontwerp van Marot.

Als laatste kunnen sommige meubelen van voor 1750 aan de hand van hun vorm worden gedateerd. In de ronde kamer, de koepelkamer, stonden een cederhouten en een notenboomhouten vierkante kast, die kunnen worden voorgesteld als een vierkante bovenkant op een open onderstel met laden. Dit model werd vooral in de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw vervaardigd. Ook zijn er twee notenboomhouten en één gevlamd boogkabinet beschreven. Deze boogkabinetten, kasten met een gebogen kap en laden tot de grond, werden pas vanaf de jaren 40 van de achttiende eeuw populair en zullen vermoedelijk door Unico zijn neergezet.⁹¹ Ook de overige meubelen van voor 1750 zullen hoogstwaarschijnlijk door Johan Hendrik of zijn broer Unico in Huis Kneuterdijk zijn geplaatst. Er zullen niettemin ook uitzonderingen zijn geweest. Twee zeventiende-eeuwse gebloemd houten kabinetten op voet in de gele kamer op de verdieping bijvoorbeeld, behoorden tot de bruidsschat van Jacoba en zijn pas toen zij er met haar man kwam wonen naar Huis Kneuterdijk verhuisd.⁹²

In de tweede helft van de achttiende eeuw werden nieuwe materialen en technieken, zoals mahoniehout en marqueterie, populairder dan de eiken- en notenhouten meubelen. Daarnaast deden allerlei nieuwe soorten meubelen hun intrede, zoals fauteuils en canapés, commodes, toilettafels, nachtkastjes, schrijftafels, theetafels en cilindersecretaires. Het meubilair kreeg steeds meer een specifieke functie. Zitmeubelen en kleinere tafeltjes werden in de tweede helft van de achttiende eeuw vaak beschilderd en er werden nu niet alleen vierkante, maar ook ronde tafels vervaardigd. Kroonluchters, spiegels en kachels kwamen steeds meer voor en kostbaarheden en klokken werden geregeld onder een glazen stolp gezet.⁹³ Het losse interieur uit deze tijd kan door Unico, maar vooral door Jacob Jan en Carel George en Jacoba aan de inboedel zijn toegevoegd.

In de boedelbeschrijving van Kneuterdijk worden veel mahoniehouten en ingelegde meubelen genoemd, maar ook geverfde stoelen en kleine tafels. Omdat deze meubelen stilistisch geen coherent geheel vormen, zullen zij niet in één keer, maar door de jaren heen zijn aangekocht. Deze meubelen staan vooral in de representatieve vertrekken, maar komen ook met enige regelmaat voor in de privévertrekken van de familie.

⁸⁹ HAT, nr. 7148.

⁹⁰ Pijzel-Dommisse (2001), pp. 211, 222, 230.

⁹¹ Idem, p. 242.

⁹² Deze kabinetten staan tegenwoordig bekend als de twee zeventiende-eeuwse blomkasten met de bijzonder mooie bloemenmarqueterie, die nu op de grote bovengang in Kasteel Twickel staan. Zij worden genoemd in de nalatenschap van Jacoba's vader Jacob van Strijen. HAT, nrs. 989, 990.

⁹³ Koldewij (2001), pp. 279, 281, 284; Pijzel-Dommisse (2001), p. 198; Van Schalk (1998), p. 152.

De laatste categorie meubelen is van na 1800, de tijd waarin Jacoba Huis Kneuterdijk alleen bewoonde. Uit de boedelbeschrijving komt goed naar voren dat Jacoba het interieur ook op late leeftijd bleef vernieuwen. Ook aan het begin van de achttiende eeuw waren de meubelen vooral uit mahoniehout vervaardigd en de populariteit van de ronde tafel steeg. In de inventaris worden bovendien – voornamelijk op de bel-etage – enkele meubelen genoemd met koperen of vergulde biezen en stoelen met zwarte zittingen, die beide in deze tijd in het interieur verschenen.⁹⁴

Daarnaast hingen aan de wanden van de bibliotheek drie schilderijen: de beeltenissen van zeeofficier Jan Hendrik van Kinsbergen (1735-1819), de raadpensionaris Rutger Jan Schimmelpenninck (1761-1825) en Lodewijk Napoleon Bonaparte (1778-1846) – drie zeer belangrijke sociale en politieke figuren aan het begin van de negentiende eeuw. Ook stond in de grote eetzaal een klein marmeren beeld op een porseleinen voet van de koningin, met wie vermoedelijk Wilhelmina van Pruisen (1774-1837) werd bedoeld, die pas in 1815 tot koningin was gekroond. De schilderijen en de buste laten zien dat Jacoba ook op oudere leeftijd haar aanzien, status en interesse in de samenleving niet verloren was.

De meubelen uit verschillende tijden stonden gemengd in de verschillende ruimtes. In de tweede helft van de achttiende eeuw werd in met name de representatieve ruimtes van soortgelijke voorname huizen gestreefd naar een eenduidig totaalbeeld, waarin de stoffering, het vaste en het losse interieur harmonieus samenkwamen.⁹⁵ Pas naarmate de negentiende eeuw vorderde werd het interieur informeler.⁹⁶ Hoewel de formaliteit in zeker mate in Huis Kneuterdijk te herkennen is, geeft de bijna achteloze manier waarmee sommige vertrekken waren ingericht aan, dat de familie Van Wassenaer Obdam dit streven niet streng navolgde. Wellicht vonden zij dit niet belangrijk of misschien hechtten zij meer waarde aan de goede kwaliteit en de geschiedenis van het interieur.

De plaatsing

Het was in de achttiende en het begin van de negentiende eeuw gebruikelijk meubelen zoveel mogelijk tegen de wanden te plaatsen en zo het midden van het vertrek open te houden. Pas wanneer de ruimtes werden gebruikt, werden de meubelen naar de gewenste plek verschoven of vanuit opslagkabinetjes in de kamer neergezet.⁹⁷ Dit moet ook worden gerealiseerd bij het lezen van de boedelinventaris. Hoewel Huis Kneuterdijk meubelzolders had, stonden hier niet veel meubelen behalve enkele kisten, kasten en oude ledikanten. De overige meubelen die niet standaard in de vertrekken stonden, waren vooral op de bel-etage opgeborgen in kleine, vensterloze kabinetjes en in het stofhok onder de grote trap. De meeste meubelen die zich op Huis Kneuterdijk bevonden, werden dus met enige regelmaat gebruikt.

Daarnaast worden in de boedelinventaris vaak twee soorten groepen stoelen binnen één vertrek vermeld. Hiervan had de één zittingen bekleed met luxe stoffen en de ander matte zittingen. Deze laatste werden gebruikt als functioneel zitmeubel, terwijl de stoelen met de mooie bekleding voornamelijk tegen de wanden stonden als pronkobjecten.

⁹⁴ Eliëns (2001), p. 347-348.

⁹⁵ Koldewey (2001), p. 278.

⁹⁶ Eliëns (2001), p. 347.

⁹⁷ Koldewey (2001), p. 282; Pijzel-Dommisse (2001), p. 198.

Bij het lezen van de boedelinventaris vallen bepaalde kenmerken of delen van de inboedel op, die voor het algemene interieur van Huis Kneuterdijk gelden. Eén van de voornaamste eigenschappen van de woning die aan de inventaris kan worden afgeleid is de kleur van het interieur. Kleur kwam terug in de stoffering van de meubelen, de vloerkleden, vensterbekleding en wandbekleding en was hierdoor van grote invloed op het voorkomen van het vertrek. In de eerste helft van de achttiende eeuw was het kleurgebruik nog vrij zwaar, maar vanaf 1770 werd de kleurstelling steeds lichter. Een vertrek kon op slechts één kleur georiënteerd zijn, maar het gebruik van meerdere hoofdkleuren binnen één vertrek was ook niet ongebruikelijk.⁹⁸ De populariteit van kleuren volgden elkaar in de achttiende eeuw snel op en de verschillende bewoners zullen mogelijk de kleuren of kleurencombinaties binnen de vertrekken naar eigen smaak hebben veranderd, door bijvoorbeeld de stoffering van de meubelen, vensterbekleding of wandbekleding te vervangen.

In de boedelbeschrijving komen met name geel, rood, blauw en groen voor, waarbij geel en groen het meest worden genoemd. Daarnaast is in de bekleding van zittingen, tapijten en vensters evenals in houtsnijwerk en marqueterie geregeld gebruik gemaakt van bloemmotieven. De bouwhistorische rapporten tonen aan dat groen veel in het vaste interieur voorkwam: in het marmer van bijvoorbeeld de schouwen in één van de twee eetzalen en in één van de kabinetjes aan de Kneuterdijk, maar ook in de geschilderde lambrisering van onder andere de voorkamer rechts op de bel-etage en de salon. Ook is tijdens het bouwhistorisch onderzoek gebleken dat in een aantal kamers de lambrisering paars was geschilderd. De muren van de oostelijke achterkamer naast de salon hadden bijvoorbeeld een paarse vlakverdeling geschikt voor wandtapijten.⁹⁹ Over de kleur van de lambrisering in de overige vertrekken en over de wandbespanning is verder weinig bekend.

De vertrekken in Huis Kneuterdijk zijn veelvuldig naar een kleur genoemd. Zo zijn er een groene kamer, een rode kamer en een gele kamer. Uit de inboedel is echter niet altijd op te maken waar deze naam van is afgeleid. In het genoemde interieur van deze vertrekken komen vaak meerdere kleuren voor, zoals in de gele kamer, waar juist veel blauw wordt genoemd. Het is waarschijnlijk dat de wandspanning hier de naam heeft bepaald.

Tevens worden in de inventaris geverfde stoelen, banken, tafels en kasten genoemd. De kleur is niet altijd vermeld, maar wit en geel worden vaak genoemd. De geverfde meubelen waren eerder op de verdieping dan op de bel-etage te vinden. Op de verdieping komen vooral witgeverfde stoelen en banken en geel geverfde turfkisten voor. Het is opvallend dat in de kamers van de heer Van Strijen afwijkende groen en zwart geverfde stoelen stonden. Op de bel-etage worden geen wit geverfde stoelen omschreven, maar witgeverfde poten van kleine tafels met stenen bladen. Deze stonden in de minder representatieve ruimtes. In de representatieve ruimtes als het voorhuis, de salon en de galerij stonden juist enkele geel geverfde meubelen. Alleen in de galerij stonden vergulde stoelen. De overige vergulde onderdelen waren beperkt tot lusters, branches en de omlijsting van spiegels en schilderijen.

⁹⁸ Koldewey (2001), p. 277; Pijzel-Dommisse (2001), p. 195.

⁹⁹ Jehee (1984), p. 108; Vlaardingerbroek/Wevers (2000), pp. 14-15.

De vloertapijten

Aan sommige elementen van het losse interieur is af te leiden hoe representatief een vertrek moet zijn geweest. Dit geldt in de regel ook voor vloerkleden. Het is opvallend hoeveel grijze en gestreepte vloerkleden in Huis Kneuterdijk voorkwamen; een patroon dat niet direct als luxueus wordt ervaren. In het voorhuis en het grote trappenhuis, maar ook in de diverse gangen lagen grijze vloerkleden en lopers. In de meeste vertrekken lag een grijs of gestreept vloerkleed met een gekleurde of gebloemde rand. Zelfs in de representatieve galerij lag een grijs vloerkleed met een rode rand. In enkele vertrekken lag een gekleurd rood, groen of geheel gebloemd vloerkleed.

In de inventaris worden sommige vloerkleden echter ook specifiek aangeduid, waaronder twee Smyrnasche en twee Turkse vloerkleden, waar ook direct een hogere waarde uit op te maken is.¹⁰⁰ Daarnaast wordt er één grijs vloerkleed uit Doornik, een belangrijk centrum voor de tapijtindustrie, genoemd. Deze luxueuze vloerkleden komen zowel op de bel-etage als de verdieping voor en geven een indicatie van het belang dat werd gehecht aan die vertrekken. Op het rood gevlamde vloerkleed van de grote eetzaal lag een kleiner karpel. Dit is een morskleed en werd gebruikelijk ter bescherming over de mooie vloerbekleding gelegd. Op veel tekeningen van achttiende-eeuwse interieurs zijn deze morskleden gestreept. Ook was het in die tijd niet gebruikelijk in elk vertrek een groot tapijt te hebben liggen, zeker niet op de verdieping, waar de vloeren geregeld onbedekt bleven.¹⁰¹ Omdat in Huis Kneuterdijk ook op de verdieping in vrijwel elk vertrek een kleed wordt genoemd, zou de vraag gesteld kunnen worden of dit wel vloerkleden zijn en niet kleinere morskleden. In de inventaris worden morskleden bovendien niet specifiek vermeld, maar in het stofhok onder de trap lag wel een verzameling aan geruite karpetten, kleden en matten opgeslagen.

De vensterbekleding

Door het hele huis werd ook door middel van vensterbekleding onderscheid gemaakt tussen de importantie van de verschillende vertrekken, waarbij in de belangrijke kamers zowel glasgordijnen als valgordijnen hingen en de minder belangrijke ruimtes slechts eenvoudige, enkele gordijnen hadden. In personeelsruimtes hingen meestal geen gordijnen voor de vensters.

Zoals gebruikelijk waren de gordijnen in de minder representatieve vertrekken en de valgordijnen, die als ondergordijnen dienden in de representatieve vertrekken, van eenvoudig katoen, linnen of gaas.¹⁰² De glasgordijnen daarentegen waren van de mooiste stoffen, zoals van damast, sits¹⁰³, satijn en zijde en werden uitgevoerd in allerlei verschillende kleuren en motieven. Hoe de vensterbekleding was opgebouwd en of hier per ruimte verschillen in waren is moeilijk uit de inventaris af te leiden; hierin wordt voornamelijk een variant op de zin “met zijn draperieën en vensterbankkussens” gebruikt. Een enkele keer worden ook kwasten vermeld. De vensterbekleding was één van de belangrijkste toonzetters binnen het vertrek en het materiaalgebruik versterkte de mate van representativiteit van deze kamers.¹⁰⁴ Ook zullen de

¹⁰⁰ De in de achttiende eeuw populaire, hoogpolige Smyrnasche vloerkleden kwamen uit het Turkse havenstadje Smyrna en zijn een variant op de Turkse vloerkleden. Koldewey (2008), p. 148.

¹⁰¹ Eliëns (2001), p. 352; Koldewey (2001), p. 279.

¹⁰² Eliëns (2001), p. 352.

¹⁰³ Sits is een handgeschilderd katoen met een oorsprong in India.

¹⁰⁴ Pijzel-Dommisse (2001), p. 196.

gordijnkappen hebben meegewerkt aan deze hiërarchie, waarbij die uit de representatieve salon decoratiever waren vormgegeven dan in de minder publieke vertrekken.

Oosterse meubelen en textiel

In de boedelinventaris van Huis Kneuterdijk worden relatief veel oosterse meubelen en stoffen genoemd. Dit is niet verwonderlijk gezien de hoge rangen die de familie Van Wassenaer Obdam bekleedde binnen de VOC en de populariteit van oosterse meubelen in de zeventiende en achttiende eeuw. In het vaste interieur kwamen de oosterse invloeden immers ook terug, via bijvoorbeeld de bovendeurstukken. Meubelen, stoffen en porselein werden al door de voorouders van Carel George en Jacoba in de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw verzameld, maar zelf hebben zij ongetwijfeld ook stukken aangekocht: via de VOC of op de Nederlandse markt.¹⁰⁵

De oosterse meubelen zijn altijd Oost-Indisch of Chinees en het zijn vooral kisten die in de inventaris worden genoemd: van kleine theekistjes met zilveren beslag, tot grote kisten op houten voet. Deze staan zowel in de representatieve als de minder representatieve vertrekken. Chinese kamerschermen komen alleen in de meest representatieve ruimtes voor, evenals de enige Chinese penanttafel.

Naast de meubelen bevond zich in Huis Kneuterdijk oosters textiel, waaronder twee soorten gordijnen en een aantal doeken. Oosters textiel werd in de achttiende eeuw, zeker in vergelijking met Europese stoffen, als bijzonder beschouwd. Deze stoffen werden in die tijd in oosterse landen gemaakt voor een Europese markt.¹⁰⁶ Waarschijnlijk zal in Huis Kneuterdijk meer oosters textiel aanwezig zijn geweest dan expliciet is aangegeven. Zo wordt in de Chinese kamer niets aangewezen als Chinees, maar zullen de gebloemde zittingen een oosterse stijl hebben gehad.

Tegenwoordig zijn twintig banen Chinees zijden behang bekend uit de collectie van *Stichting Twickel*, die zich nu in het Rijksmuseum Amsterdam bevinden.¹⁰⁷ De banen die tussen 1750 en 1770 zijn gedateerd, zijn van crèmekleurige zijde gedecoreerd met meerkleurig geschilderde takken, bladeren, bloemen en vruchten. Het is goed mogelijk dat de banen Chinees behang zijn gebruikt als muurbekleding van de Chinese kamer in Huis Kneuterdijk.

Het porselein

Ook was er oosters porselein te vinden op Huis Kneuterdijk. Het is opvallend dat in tegenstelling tot de oosterse meubelen en stoffen, het porselein nooit Chinees, maar altijd Japans wordt genoemd. Slechts één trekpot met bijbehorende melkkan en suikerpot worden als Oost-Indisch bestempeld. Naast de eenenzeventig stukken Japans porselein bevond zich op Huis Kneuterdijk een enorme hoeveelheid blauwwit porselein, waarvan kan worden aangenomen dat dit ook uit China of Japan afkomstig was. Er wordt bovendien veel ‘gecouleurd’ en ‘divers’ porselein in de inventaris besproken. Dit porselein wordt verder niet gespecificeerd en hierdoor is het niet duidelijk of het hier om oosters of Europees porselein gaat: in de tweede helft van de achttiende

¹⁰⁵ Fitski (2010), pp. 6-7.

¹⁰⁶ Hartkamp-Jonxis (2013), pp. 173, 180-185, 187-188.

¹⁰⁷ Een groot deel van het oosters textiel uit de inboedel van kasteel Twickel is in 1980 aan het Rijksmuseum Amsterdam gedoneerd door *Stichting Twickel*.

eeuw steeg de populariteit van het Europese porselein sterk ten opzichte van het Chinese en Japanse porselein dat in de eeuwen hiervoor de markt domineerde.¹⁰⁸ Het enige Europese porselein dat zo wordt omschreven zijn een Saksisch koffie- en theeservies in een vaste muurkast op de bel-etage en zestien Saksische beeldjes en potjes voor de schoorsteen van de kamer van de heer Van Strijen. Naast het serviesgoed kwamen beeldjes in allerlei soorten – geëmailleerd, biscuit, kloosterwerk, aardewerk of Chinees – geregeld in de inventarisbeschrijving voor.

In vrijwel elk vertrek in Huis Kneuterdijk was porselein te vinden. Gedurende de hele achttiende eeuw was porselein erg populair; het werd niet alleen functioneel gebruikt, maar in grote mate ook om mee te pronken.¹⁰⁹ Het porselein stond voornamelijk opgesteld rond de schoorsteenboezem of op penanttafels, commodes of theetafels. In de galerij waren wel honderdvijfentwintig stukken porselein aanwezig, die op etagères in bepaalde symmetrische formaties langs de wanden waren gerangschikt. Deze vervingen de leegte die was ontstaan door de verkoop van de schilderijencollectie van Johan Hendrik.

Het meeste porselein stond echter niet opgesteld, maar was opgeborgen in kasten. Een grote hoeveelheid lag bovendien in het zogenaamde donkere kamertje op de verdieping. In enkele gevallen is het echter maar de vraag hoe het porselein was opgeborgen. Vaste muurkasten konden daadwerkelijk als opslag worden gebruikt, maar ook als plaats voor het uitstellen van kostbaarheden. Dit konden vitrinekasten met vensterdeuren zijn of dichte kasten met deuren die bij bezoek geopend werden.¹¹⁰

In de inventaris wordt bijvoorbeeld bij de bespreking van het grote trappenhuis een vaste muurkast vermeld. Hierin was een bijna 200-delig tafelservies van gekleurd porselein opgeborgen. In de tentoonstellingscatalogus van ‘Nederland Dineert’ koppelt J. Pijzel-Dommisse dit servies aan een Meissen servies dat tegenwoordig nog in kasteel Twickel te vinden is. Het servies werd tussen 1763 en 1774 gefabriceerd en is versierd met het zogeheten *Deutsche Blumen* motief.¹¹¹ Het witte porselein had een smal gouden rand en elk stuk had in het midden een uniek en kleurrijk bloemenmotief. Het is erg ongewoon om een zulk hoogwaardig servies in een vaste dichte kast onder een trap of in een trappenhuis te bewaren. Hoewel dit op deze plek ook niet gebruikelijk is, zou het kunnen dat het servies tentoongesteld stond in een vaste kast, bijvoorbeeld met vensterdeuren.

Hetzelfde geldt voor de vierennegentig beeldjes die waren opgeborgen in twee vaste muurkasten in de ronde koepelkamer op de verdieping. Zeker omdat het een verzameling gelijkende beeldjes betreft, is het mogelijk dat deze kasten niet louter dienden als opbergruimte, maar gebruikt werden om de beeldjes in uit te stallen.

Het zilverwerk

Naast het porselein is een grote verzameling zilverwerk in de inventaris beschreven. Afgezien van enige inktkokers of kandelaren in een kast of bureau bestond het meeste zilverwerk uit serviezen, couverts en overige tafelstukken. Hieronder was tevens één verguld servies aanwezig. Het zilverwerk stond in tegenstelling tot het porselein nooit in de vertrekken opgesteld, maar was in verschillende kasten en kamers opgeborgen. Het overgrote deel bevond zich in het

¹⁰⁸ Pijzel-Dommisse XXXII (2015), pp. 166-167.

¹⁰⁹ Pijzel-Dommisse (2001), p. 202; Koldewij (2001), p. 284.

¹¹⁰ Koldewij (2001), p. 271.

¹¹¹ Pijzel-Dommisse XXXII (2015), pp. 166-167.

zilverkamertje, waarin twee serviezen, vijf volle couvertskasten en een verzameling ander zilverwerk, van ragoutlepels tot koffiekannen, stonden opgesteld. Het servies voor dagelijks gebruik werd in een commode in de grote eetzaal bewaard, waardoor het makkelijk toegankelijk was.

B.J. van Benthem heeft veel onderzoek gedaan naar het zilver dat tegenwoordig op kasteel Twickel te vinden is, waarvan een deel afkomstig is uit de inboedel van Huis Kneuterdijk. In de tentoonstellingscatalogus voor 'Nederland Dineert' bespreekt Van Benthem enkele zilverstukken, die Carel George en Jacoba zelf hadden aangeschaft of gekregen. Zo gaven zij in 1771 en 1772 opdracht tot het maken van een zilveren servies van honderdvijftig delen met latere aanvullingen uit 1780 en 1789. Het grootste deel van dit servies werd door de Haagse zilversmid Godert van IJsseldijk (1726-1816) vervaardigd, maar andere delen werden gemaakt door de Haagse Reynier van Stapele (1764-1795), de Duitse Valentijn Casper Beumke (1726-1782), die was gevestigd in Amsterdam, en Ignaz Sebastian Würth (1747-1834) uit Wenen. Van IJsseldijk, Van Stapele en Beumke hadden in Holland een grote klantenkring onder wie ook de stadhouder. In Wenen had ook Würth een groot netwerk van hooggeplaatste opdrachtgevers, waaronder koning George III van het Verenigd Koninkrijk (1738-1820). Carel George gaf Würth opdrachten gedurende zijn tijd als ambassadeur in Wenen.¹¹²

Het zilver van Carel George en Jacoba kwam echter niet alleen uit Holland en Wenen. Ook kwamen enkele stukken uit Parijs, waar zij tussen 1767 en 1768 op huwelijksreis waren. Zij kochten hier een collectie verguld zilveren couverts bedoeld voor het dessert dat bestaat uit honderdnegentig delen voor zesendertig gasten. Verscheidene zilversmeden met elk een eigen expertise werkten hieraan mee, waaronder de befaamde Franse zilversmid Nicolas-Martin Langlois, die verantwoordelijk was voor de vorken en lepels. Zulke couverts werden alleen door de meest vooraanstaande en rijke personen gekocht en zelfs Catharina II van Rusland (1729-1796) had een soortgelijk zilveren bestek in haar bezit.¹¹³ De dessertcouverts bevonden zich in een rood kistje in één van de kasten in de ronde koepelkamer op de verdieping.

Al het zilverwerk van het echtpaar is gegraveerd met het familiewapen van de familie Van Wassenaer.¹¹⁴ Het zijn vrijwel allemaal stukken in een simpele Lodewijk XVI-stijl met vloeiende lijnen en schaarse decoratie, veelal in de vorm van een parelsnoeren rand of bladmotieven. Hoewel Carel George en Jacoba zilverwerk in een 'moderne' stijl kochten, bouwden zij ook voort op de collectie van hun voorouders, zoals het zilver van Jacob II van Wassenaer Obdam en Sicco van Goslinga, de grootvaders van Carel George.¹¹⁵ Zo breidden zij het Franse bestek van Sicco van Goslinga uit het begin van de achttiende eeuw in 1781 uit. Zij gaven hiervoor de opdracht aan verscheidene zilversmeden uit Amsterdam en Den Haag, zoals de Amsterdamse Jan Hendrik Middelhuisen (±1750-1822) en de Haagse Van IJsseldijk, Martinus van Stapele (1731-±1803) en Johannes Henricus Pluygers (±1756-1815). De stijl van de nieuwe delen was gebaseerd op die van het originele, Franse bestek, maar met een eigentijdse draai. Dit zilverbestek werd ook door de nakomelingen van Carel George en Jacoba niet alleen volop gebruikt, maar ook steeds uitgebreid.¹¹⁶

¹¹² Van Benthem XXIX (2015), pp. 155, 157, 160-161.

¹¹³ Van Benthem XXVIII (2015), pp. 152, 154.

¹¹⁴ Van Benthem (2009), p. 12; Pijzel-Dommisse (2005), p. 18.

¹¹⁵ Van Benthem XXIX (2015), pp. 157-158.

¹¹⁶ Van Benthem (2009), pp. 12, 13; Van Benthem XXX (2015), pp. 162-164.

De schilderijen

Schilderijen werden gedurende de achttiende eeuw steeds vaker gehangen in speciaal hiervoor aangewezen kamers en kabinetten en verdwenen zo uit de ontvangstvertrekken.¹¹⁷ Ook in Huis Kneuterdijk bevinden de schilderijen zich slechts voornamelijk in een paar aangewezen vertrekken. Zo worden twee kabinetjes met in totaal acht en éénentwintig schilderijen en prenten beschreven op de verdieping en ook in één van de kabinetten horende bij de bibliotheek hingen acht schilderijen. Daarnaast hebben ook een aantal grote vertrekken, zowel op de bel-etage als op de verdieping, een verzameling schilderijen aan de muur. Op de bel-etage waren dit met name kamers die minder luxueus waren ingericht. Het is opvallend dat ook in één van de gangen op de verdieping wel vijf portretten hingen.

De schilderijen lijken op thema in de verschillende kamers te zijn gerangschikt. Zo hingen in de twee groene kamers en in de kamer van de heer Van Strijen voornamelijk familieportretten, in de bibliotheek schilderijen van bekende eigentijdse figuren, in de gele kamer religieuze schilderijen over het lijden van Jezus, en in het kabinetje van de gele kamer hingen vooral historiestukken en landschappen. In de kleine eetzaal hingen wel achtentwintig schilderijen, die afgezien van twee portretten, hoofdzakelijk het dagelijks leven van de gewone burger lieten zien, zoals een schilderij van een wachthuis, een keuken en een huiselijk leven, dorpsgezichten en landschappen, maar ook – heel ongewoon – wel zes schilderijen van spinnenwielen.

De spiegels

Spiegels waren een belangrijk onderdeel van het interieur: zij lieten de vertrekken groter lijken en weerkaatsten het licht binnen de ruimte. In de achttiende eeuw maakten zij geregeld onderdeel uit van schoorsteenboezems en werden zij, samen met een penanttafel, voor de muurdammen tussen twee vensters geplaatst. In toenemende mate werden spiegels, als een teken van welstand, ook los in een vertrek gehangen.¹¹⁸ In de boedelinventaris worden veel spiegels in vergulde lijsten genoemd en in de zaal hangt een spiegel in een glazen lijst.

Het is echter niet altijd duidelijk of degene die de inventaris heeft opgesteld hier penantspiegels of losse spiegels bedoelde. Beide gevallen lijken voor te komen. In enkele vertrekken waarin je penantspiegels zou verwachten, zoals de beneden rode kamer of de eetzaal worden echter geen spiegels genoemd en ook in de galerij – een zeer representatief vertrek met wel vijf vensters wordt maar één spiegel genoemd. Het is mogelijk dat de inventarisator de penantspiegels soms als onderdeel van het vaste interieur zag en ze daarom buiten beschouwing hield.

De verlichting

In de achttiende eeuw waren daglicht en haardvuur de belangrijkste bronnen van licht in het huis. Slechts in de belangrijkste vertrekken kwamen vaste kandelaren, wandkandelaren of kroonluchters voor, waarmee de rijkdom van de kamer werd getoond. De overige vertrekken

¹¹⁷ Pijzel-Dommisse (2001), p. 201.

¹¹⁸ Koldewij (2001), p. 283.

werden zo nodig door losse kandellaren of olielampjes verlicht, maar deze worden zelden in inventarissen genoemd.¹¹⁹

In de boedelbeschrijving van Huis Kneuterdijk worden ook alleen in de belangrijkste ontvangstruimten op de bel-etage, zoals de galerij en de salon, vormen van verlichting vermeld. Aan de muren flankeerden branches en lusters – wandkandellaren met één of meerdere armen – schoorsteenboezems of penantspiegels. Zij waren verguld, met bloemsnijwerk gedecoreerd of van glas. In enkele kamers stonden girandoles – meerarmige staande kandellaren – en aan het plafond van de belangrijkste vertrekken hing een glazen kroon – kroonluchter. In de galerij van Huis Kneuterdijk hingen wel drie kroonluchters; een uitzonderlijke hoeveelheid voor die tijd.

De kachels

Naast de vele haarden die Huis Kneuterdijk bezat, worden in de inventaris vijf losse kachels genoemd. In de kapkamertjes van Jacoba en Cornélie stond elk een kleine kachel, waarbij die van Cornélie als rond wordt aangeduid. In de groene kamer stond een grote ronde kachel en in de bibliotheek een groot vierkanten exemplaar, dat een Franklin kan zijn geweest: een uitvinding uit de jaren veertig van de achttiende eeuw door de Amerikaan Benjamin Franklin (1705-1790).¹²⁰ In de zogenaamde kachelkamer in het souterrain, dat dienst deed als een soort woon- of verblijfkamer voor het personeel, was ook een kachel aanwezig.

Vanaf het midden van de achttiende eeuw kwamen losse kachels met mondjesmaat voor in de huizen van de elite, maar pas vanaf het tweede kwart van de negentiende eeuw werden zij op grotere schaal doorgevoerd.¹²¹ Het kan dus als bijzonder worden gezien dat op Huis Kneuterdijk al vijf kachels stonden. Uit de plaatsing van de kachels van Huis Kneuterdijk kan bovendien worden gededuceerd dat deze niet in de publieke vertrekken stonden, maar vooral werden gebruikt in kleine ruimtes, zoals de kapkamers of in vertrekken waar het nodig was het vuur ingetogener te houden dan in een reguliere openhaard. Wanneer kachels niet werden gebruikt, dienden zij als tafel voor het plaatsen van objecten.¹²² Dit was ook in Huis Kneuterdijk het geval.

Het linnengoed

Tot slot lag in de kasten van verscheidene kamers op de verdieping veel linnengoed opgeslagen, zoals doeken, lakens en kleden. Door het dagelijkse gebruik is de slijtage van textiel altijd groot, waardoor het noodzakelijk was dat het linnengoed door elke generatie nieuw werd aangekocht. S. de Zoete heeft voor haar proefschrift de gehele collectie linnengoed, die nu nog in kasteel Twickel te vinden is, onderzocht. Deze linnencollectie geldt als de grootste privécollectie van het land. Een deel van het linnengoed van Carel George en Jacoba is te herkennen aan het monogram *WS*, afgeleid van de namen Wassenaer en Strijen.¹²³ De Zoete verbindt ook een hoeveelheid ongemarkeerd linnengoed aan het echtpaar aan de hand van de stijl en de

¹¹⁹ Pijzel-Dommisse (2001), pp. 200-201; Koldewij (2001), pp. 283-284.

¹²⁰ Eliëns (2001), p. 353.

¹²¹ Eliëns (2001), p. 353; Koldewij (2001), p. 274.

¹²² Eliëns (2001), p. 353.

¹²³ Al het overgebleven linnengoed is gemarkeerd met het monogram uit het tweede huwelijk van Jacoba. Over het linnengoed uit haar eerste huwelijk met Dirk Trip, dat zou moeten zijn gemarkeerd met *TS*, is niets bekend. De Zoete (1997), p. 41.

vervaardigingmethode. Zij bezaten enkele sets linnen met een simpel, geometrisch patroon en een tijdloos karakter, maar zij hadden ook een aantal stukken die waren gevormd naar de mode van de late achttiende eeuw, waarin de Lodewijk XVI-stijl erg in trek was. Deze stoffen waren voorzien van kleine, delicate patronen waarin natuurlijke motieven van bloemen, bladeren en takken netjes waren gerangschikt. Deze natuurlijke motieven werden afgewisseld met fijne geometrische vormen, zoals vierkanten, driehoeken en ruiten.¹²⁴

Met betrekking tot het textiel is een aardige notitie overgebleven uit 1778 van de hand van Carel George. Dit briefje, waarin hij Aaltje de huishoudster over het linnengoed instrueert, toont zijn toezicht en toewijding:

“Zij zal ook naakeurig agt geve op het linnen het beeren bed en tafellinnen volgens mijn orders niet in gebruik nemen, het vuyle op de Vuylinnen kamer lugtig leggen, en gesloten houden, de wasch op bequame tijden doen en geen overtollige waschvrouwen gebruiken... zoveel de tijd toelaat zal zij linnengoed stoppen en naaijen...”

De instructie eindigt met de woorden *“zij moet ieder vriendelijk behandelen”*.¹²⁵

¹²⁴ De Zoete (1997), pp. 39-42. De Zoete XXVI (2015), pp. 145, 148.

¹²⁵ De Zoete (1997), p. 40. HAT, nr. 2919.

Hoofdstuk 7. *Een rondleiding door Huis Kneuterdijk*

Met het beeld dat in de afgelopen hoofdstukken is geschetst van de architectuur, opbouw, indeling, het interieur en de inboedel van Huis Kneuterdijk kan nu aan de hand van de inventaris uit 1816 een rondleiding worden gegeven door de woning van Jacoba. Welke vertrekken bevonden zich in het huis, hoe waren zij ingericht en wat was hun functie? Is uit de inventaris nog af te leiden hoe Jacoba Huis Kneuterdijk in gebruik had en welke kamers belangrijk waren? Tijdens de bespreking worden zo veel mogelijk de termen gebruikt, zoals zij in de inventaris worden genoemd (bijlage I). Omdat de nadruk ligt op de inrichting van de woning van Jacoba, zullen de knechtsruimten, bijgebouwen en utilitaire ruimtes weinig aan bod komen.

Aan de hand van de boedelinventaris is het zeer lastig de route af te leiden, die de beschrijver destijds zou hebben gevolgd. Dit is mede het gevolg van het ontbreken van een volledig accurate plattegrond uit die tijd. De reconstructieplattegronden van Jehee zijn daarbij niet compleet en het aantal vertrekken hierop komt niet overeen met het aantal uit de inventaris. Tevens worden niet alle trappenhuisen genoemd, zoals bijvoorbeeld het zuidwestelijke diensttrappenhuis, waardoor het onderscheid tussen de verschillende woonlagen niet overal duidelijk is.

De volgorde waarin de meubelen per kamer worden besproken geeft zo nu en dan een concrete aanwijzing voor de plek van de voorwerpen of hun relatie tot elkaar. Bij de zaal wordt bijvoorbeeld opeenvolgend een penanttafel, een spiegel en twee branches genoemd, waardoor een beeld ontstaat van een penanttafel met hierboven de spiegel geflankeerd door de wandkandelaren. Enkele keren wordt zelfs expliciet vermeld dat bepaalde stukken in kasten, op tafels of rond schoorstenen zijn gerangschikt. In de inventaris staat duidelijk vermeld dat op diezelfde penanttafel in de zaal een assortiment blauw porseleinen kommen en theegoed stond. In de inventaris worden echter ook voorwerpen genoemd, zoals bijvoorbeeld een klok of een vaas, die niet in de buurt van een logisch meubel zoals een tafel of commode, of van een schoorsteenmantel worden genoemd, waardoor het onduidelijk blijft waar deze zich bevonden.

7.1. *De bel-etage*

Het voorhuis

Via de voordeur bovenaan het bordes trad men binnen in het voorhuis van Huis Kneuterdijk (afb. 11, 34). Het was een groot, rechthoekig vertrek met aan de ene korte zijde de voordeur met twee flankerende vensters. De andere korte zijde had een ronde vorm ingedeeld in drie zijdes. De vloer was in een patroon gelegd van grote, zwarte en witte marmeren platen en de wanden en het plafond waren met wit stucwerk rijk gedecoreerd.¹²⁶ Als de onuitgevoerde schets van de doorsnede van een voorhuis van Marot (afb. 6) met het beeld, de pilasters en de bovendeurstukken een indicatie geven van het uiteindelijke ontwerp, moet het voorhuis er zeer imponerend en rijk uit hebben gezien. De strenge symmetrie, die duidelijk in het voorhuis aanwezig was, kwam naar voren in het patroon van de vloer en in de plaatsing van de pilasters en de zeven dubbele deuren, die het grootste deel van het muuropervlak innamen. Deze deuren

¹²⁶ Het voorhuis is tegenwoordig in hoofdvorm nog intact, maar laat nu simpel stucwerk in empirestijl uit 1816 zien.

waren identiek in uiterlijk, maar verschilden in significantie: enkele gaven toegang tot representatieve ruimtes, zoals de salon of het trappenhuis, terwijl andere slechts leidden tot de diensttrap of een muurkast.

Vooraf de grootte van het voorhuis is opmerkelijk. Het was één van de grootste vertrekken in de woning en heeft ongeveer dezelfde afmetingen als de salon aan de tuinkant, die diende als de belangrijkste ontvangstruimte. Het formaat zorgde voor een imponerende eerste indruk. Daarnaast is het erg bijzonder dat het voorhuis volledig kon worden afgesloten als een afzonderlijk vertrek. Zelfs het trappenhuis, dat in de achttiende eeuw vrijwel altijd in open verbinding stond met het voorhuis, bevond zich in een aangrenzende afgesloten ruimte. Door de grote afmeting en de geslotenheid van het voorhuis dient de suggestie zich aan dat het niet alleen als hal, maar ook als vertrek werd gebruikt tijdens feesten en partijen, als bijvoorbeeld een eetzaal of balzaal, maar bewijs hiervoor is er niet.

34. Interieur van het voorhuis. RCE, Amersfoort, fotocollectie, obj.nr. 12.024. Foto uit 1937.

Het voorhuis was een spaarzaam aangeklede ruimte met een lantaarnklok en twee barometers aan de wanden. Er stonden twee geel geverfde houten voeten – tafels – met wit marmeren bladen en een geverfde voorhuisbank. De kleur van de voorhuisbank wordt niet gespecificeerd, maar deze zou in eenzelfde kleur geel geverfd kunnen zijn. Ook worden in de inventaris twee porseleinen potten genoemd. De grootte van deze potten wordt niet vermeld, maar omdat zij in de lijst niet direct in verband kunnen worden gebracht met de tafels, kunnen het alleenstaande potten van een groot formaat zijn geweest.

De plaatsing van de meubelen en potten binnen de ruimte is niet meteen duidelijk. De meest gebruikelijke plek voor de tafels en de voorhuisbank is tegen de wand op een plaats waar zij de duidelijke symmetrie van deze kamer ten goede komen. Hoewel de twee tafels geplaatst zouden kunnen zijn voor de muurdam tussen de deuren in de lange zijdes van het vertrek geeft

dit niet de oplossing voor de plaats van de voorhuisbank, die wellicht – asymmetrisch – onder één van de vensters naast de voordeur was geplaatst.

Op de vloer lagen drie grijze lopers en de twee vensters waren bekleed met linnen valgordijnen. In de inventaris worden deze valgordijnen als één van de weinige in het hele huis als ‘oud’ bestempeld. Omdat dit het eerste vertrek is, dat de gasten van Huis Kneuterdijk zagen, lijken de oude gordijnen hier misplaatst. De bestempeling van ‘oud’ zou echter ook kunnen verwijzen naar het feit dat de gordijnen nog de originele zijn in tegenstelling tot de raambekleding in andere vertrekken, die door de jaren heen zou zijn vervangen.

Het grote trappenhuis

De twee meest rechtse dubbele deuren in het voorhuis leidden tot het grote trappenhuis, dat in de inventaris wordt aangeduid als ‘De grote bruine trap’. Het trappenhuis was een driehoekige ruimte van twee verdiepingen hoog met wanden en plafonds van decoratief wit stucwerk. De marmeren vloer zal waarschijnlijk vanuit het voorhuis in deze ruimte zijn doorgevoerd. Een grote bruine – houten – trap voerde langs de drie wanden naar de verdieping, waarbij het begin en het eind van de trap zich in het smalle deel van de driehoekige ruimte bevond. Het enige daglicht in dit vertrek kwam door de twee vensters op de verdieping aan de achterzijde van het huis.

De trap zelf zal van onbeschilderd hout zijn geweest. Hierop lagen twee trapkleden vastgelegd met zesendertig koperen roedes. In het trappenhuis bevond zich een witmarmeren vaas, die ongetwijfeld een prominente plek in de ruimte innam. De ruimte werd verlicht door een vierkante lantaarn en twee schoorsteenbranches met bloemwerk. Er lagen bovendien twee ‘portaal grijze kleedjes’. Of deze zich op de begane grond bevonden of op de verdieping is moeilijk te zeggen, maar afgaande op de naam lagen zij voor twee van de deuren van het vertrek. Ergens rond dit trappenhuis stond ook het 200-delig Meissen servies in een vaste kast in de muur opgesteld.

Naast de vaste kast was er bij het trappenhuis een stofhok aanwezig. Waar dit zich precies bevond, is niet bekend, maar afgaande op de inhoud zal het geen klein stofhok zijn geweest. Het was waarschijnlijk een opslag voor objecten die oud, kapot of tijdelijk buiten gebruik waren, zoals koffers, kisten, een kruiwagen, horren, een turfkist en een aantal turfmanden, tobbes, gordijnroedes, schoorsteenlusters, kolenemmers en een brandspuit. Ook waren er vier defecte porseleinen potten met vergulding, drie speeltafeltjes met groen laken en een kindertafeltje opgeborgen met daarbij maar liefst vijftien stoven en een collectie van meer dan tien oude karpetten, gangkleden en matten.

Het portierskamertje

Aangrenzend aan het voorhuis lag het portierskamertje. Een eenvoudige kamer zonder venster dat diende als een kantoortje voor de portier, die de toegang bij de voordeur regelde en de bezoekers van Huis Kneuterdijk bijhield. Deze functie is te herkennen aan het interieur van het vertrekje. Er stonden drie tafeltjes met enige bakjes en mandjes, een eikenhouten pers, een eikenhouten kist, een mahoniehouten koelvat en een doofpot. Ook was er een grenen kast waarin vier zilveren kandelaars, een kurkentrekker, drie houten flessenbakken en een verzameling van vijftig likeurglasjes, wijnroemers, bierglazen en karaffen was opgeborgen. De aanwezigheid van

het koelvat en de verzameling glazen betekende wellicht dat de portier verantwoordelijk was voor het aanbieden van een welkomstdrankje aan de bezoekers.

De salon

Vanuit het voorhuis, leidde de derde dubbele deur van rechts naar de salon, die in de inventaris als enige als zodanig wordt aangeduid. Het is een grote ovale ruimte waar de centrale as vanuit het voorhuis naar toe buigt en het vormt zo het centrale vertrek van het achterste bouwvolume van Huis Kneuterdijk. Dit was de belangrijkste ontvangstkamer en kwam op zo'n prominente plek goed tot zijn recht.

Aan de meubelen is af te leiden dat geel en blauw de twee belangrijkste kleuren waren in het vertrek. In de salon lag een Turks tapijt waarop een groot aantal zitmeubelen was geplaatst: twaalf bruine stoelen met zwarte zittingen, acht stoelen en één canapé met geel damast bekleed en één fauteuil met een zitting van wit en blauw moor¹²⁷. Het gele damast van de zittingen kwam terug in de glasgordijnen, vensterbankkussens en deurgordijnen. Dit is het enige vertrek waarin deurgordijnen worden vermeld; waardoor de deuren en vensters hier goed bij elkaar pasten. De salon werd verlicht door een glazen kroon en twee glazen lusters.

Daarnaast stonden ook de twee geel geverfde buffettafels en twee Chinese schermen met vier deuren in het vertrek. De buffettafels waren misschien in de nissen geplaatst in de schuine wanden flankerend aan de deur die naar het voorhuis leidde, waardoor zij door de gordijnen die hiervoor hing konden worden afgeschermd. Omdat in de inventaris geen voorwerpen worden genoemd die op de buffettafel stonden, kan worden afgevraagd of het glaswerk uit het portierskamertje hiervoor bedoeld was.

Het is zeer opmerkelijk dat van alle ontvangstvertrekken deze centrale salon het leegst was. Er stonden afgezien van de buffettafels geen anderen tafels en hoewel de inboedel van de salon overkomt als van grote kwaliteit – met kroonluchters, Chinese kamerschermen en bekleding van moor en damast, worden hier, in tegenstelling tot in de andere vertrekken, geen schilderijen, spiegels, porselein of andere pronkobjecten vermeld.

De rode kamer

De meeste overige vertrekken die in de inventaris zijn beschreven, zijn moeilijk expliciet te plaatsen op de plattegrond van het huis. De beschrijver van de inventaris heeft geen eenduidige route gevolgd en ook aan de vorm van de vertrekken of het aantal vensters valt meestal weinig af te leiden. Voorafgaand en volgend aan de beschrijving van de salon worden in de inventaris respectievelijk de rode en groene kamer besproken. Dit zou kunnen betekenen dat dit de twee vertrekken zijn die zich aan weerszijde van de salon aan de tuinkant bevonden, maar zeker is het niet.

De rode kamer wordt beschreven als de 'beneden rode kamer'. Dit impliceert dat er een tweede rode kamer is op een hogere verdieping, maar deze wordt niet als zodanig omschreven. Het rode vertrek heeft twee vensters en een openhaard. De naam is afgeleid van de vele rode objecten en textiel in deze kamer en ook de wanden waren waarschijnlijk bekleed met een rode stof. De rode kamer was duidelijk als een representatief zitvertrek ingericht.

¹²⁷ Moor of moiré is meestal van zijde en is op zo'n manier geweven dat een gevlamd of golvend effect is ontstaan.

Op een rood smyrnasch vloertapijt stonden achttien stoelen met rood en wit satijn bekleed tegen de wanden opgesteld. Net als in de salon komt de bekleding van het zitmeubilair terug in de rijke vensterbekleding. Tussen de twee vensters was een Chinese penanttafel gesitueerd, maar een penantspiegel wordt niet genoemd. In de kamer bevond zich tevens een Chinees kamerscherm met zes deuren en een rond, mahoniehouten theetafeltje. Op de penanttafel en het theetafeltje stonden diverse gekleurde porseleinen theeserviezen. Het is opmerkelijk dat hierbij ook expliciet een glazen melkkan wordt genoemd. Daarnaast was er een pendule onder een glazen stolp, geflankeerd door girandoles en aan het plafond hing een glazen kroon. Op de schoorsteenmantel stonden vijf rood gekleurde porseleinen pullen – smalle vaasjes met deksel – met hiernaast twee vergulde schoorsteenlusters.

De groene kamer

Net als de rode kamer heeft de groene kamer twee vensters en een haardpartij, maar in tegenstelling tot de vorige kamer komt de kleur groen niet uit de boedelbeschrijving naar voren. De naam zal ongetwijfeld zijn gebaseerd op de groene kleur van de wandbekleding. Wel wordt in de inventaris veel zwart en bruin vermeld.

Op een gestreept vloerkleed met zwarte randen stond een grote, ronde mahoniehouten tafel, zes bruine stoelen met zwart trijpen zittingen, een vierkante mahoniehouten ladetafel, een ingelegde commode met een stenen blad en een witgeverfde houten voet met een wit marmeren blad. De twee vensters waren bekleed met sitsen glasgordijnen met bruine zijden draperieën. Het is wel opvallend dat in de inventaris in de groene kamer zowel een schoorsteen als een grote ronde kachel wordt genoemd. Waarschijnlijk had de kachel het open haardvuur vervangen.

Hoewel het groene vertrek met mooie meubelen en rijke materialen was ingericht voelt het intiemer aan dan de rode kamer. Er was geen sprake van vergulde schoorsteenlusters of glazen kroonluchters. De kamer was niet aangekleed met uitbundig veel serviezen of mooie pendules onder stolpen. De aandacht werd voornamelijk getrokken door de negen familieportretten aan de wanden en het Japanse serviesgoed – bestaande uit kommen, trekpotten en chocolademokken – voor de schoorsteenmantel.

Het eikenhouten kamertje

Naast de groene kamer lag het ‘zogenaamde eikehouten kamertje’. Deze benaming zal hebben verwezen naar een eikenhouten lambrisering. In dit kamertje stonden vooral veel mahoniehouten meubelen, waaronder een grote ronde opslagtafel en een kleine vierkante variant, een hang-over tafel, twee speeltafels, een tafeltje verdeeld in vier stukken en een koelvat. Ook stonden in dit vertrek een ingelegd tafeltje met een marmeren blad, een gueridon en twee kleine vuurschermen. Er lagen een aantal tafelkleden en twee ronde, verlakte theebladen met hierop een klein theeservies. Verder was in dit vertrek een indrukwekkende hoeveelheid blauw porseleinen serviesgoed te vinden, waaronder bijna vierhonderd pullen, potten en flesjes en wel vijftig kop-en-schotels.

Gezien de aparte verzameling meubelen met een groot aantal tafels, maar bijvoorbeeld geen zitmeubelen, zou dit eikenhouten kamertje in gebruik kunnen zijn geweest als een opslagruimte. Er wordt bovendien geen vensterbekleding in de inventaris genoemd en het zou kunnen dat er geen venster was. Toch is het ook mogelijk dat het eikenhouten kamertje samen

met de groene kamer het rechterappartement aan de straatkant heeft gevormd. Volgens de waarnemingen van M.D. Ozinga van Huis Kneuterdijk in 1938 had het rechter hoekkabinet aan de straatkant blank eiken wandstroken en het naastgelegen grote vertrek was één van de kamers met zeegroene lambrisering.¹²⁸ Toch lijkt deze plaatsing door de volgorde van de inventaris en de functie van het eikenhouten kabinetje niet waarschijnlijk.

De zaal of galerij

Ook de precieze indeling van de twee vleugels aan de achterkant van Huis Kneuterdijk is niet helemaal te doorgronden. Wel kan aan de hand van het grote aantal vensters worden geconstateerd dat de galerij en de bibliotheek elk in één vleugel hebben gelegen.

De ‘zaal of galerij’, zoals de ruimte in de inventaris genoemd wordt, was een langwerpige ruimte met vier vensters en een haard. In de tijd van Johan Hendrik was deze zaal bedoeld voor het tonen van zijn omvangrijke kunstverzameling, maar ten tijde van Carel George en Jacoba werd de galerij gebruikt om met grote hoeveelheden blauw porselein te pronken. In het vertrek waren wel honderdvijfentwintig verschillende blauw porseleinen potten en pullen op kleine consoles aan de muur gerangschikt. In de galerij stonden bovendien twee extra grote blauw porseleinen potten en op een mahoniehouten penanttafel was een verzameling van vierenvijftig diverse porseleinen kommetjes, kopjes, schoteltjes en één theepot neergezet.

Behalve voor het tonen van al dit porselein werd de galerij ook gebruikt voor verschillende vormen van tijdverdrijf. Op een grijs gestreept vloerkleed met een rode rand stonden vier mahoniehouten speeltafeltjes met groene speellakens bekleed. Hieromheen stonden twaalf zwart en geel geverfde stoelen met rieten zittingen. Tegen de wanden stonden nog eens twaalf vergulde stoelen met geborduurde zittingen. Er waren ook twee Oost-Indische kistjes op vergulde voet en twee geborduurde vuurschermen, waarvan één met een bloemwerkmotief. Aan de wand boven de penanttafel hing een spiegel in een glazen lijst, geflankeerd door vergulde branches. De vier vensters waren elk van één linnen valgordijn en twee gedrapeerde, gele sitsen gordijnen met een bijpassend vensterbankkussen voorzien en de galerij werd door drie glazen kronen verlicht. Door het soort geplaatste objecten en de weelde van de materialen kan de galerij worden gezien als één van de meest rijke en representatieve vertrekken in het huis.

De bibliotheek met twee kabinetjes

De andere vleugel werd gevuld door de bibliotheek en twee kabinetjes, waarvan de één uitzicht bood op de tuin en de ander op de ‘plaats’. Met deze ‘plaats’ zou zowel de kleine binnenplaats rechts op de plattegrond als de grote binnenplaats achter de ingangspoort aan de Heulstraat kunnen worden bedoeld.

De bibliotheek was een rechthoekig vertrek met vijf vensters. Er worden geen losse boekenkasten genoemd, maar wel drie bibliotheektrappen, waarvan één met houtsnijwerk, en één ladder. Hieruit kan worden geconcludeerd dat in dit vertrek ingebouwde, vaste boekenkasten aanwezig waren, waarin een groot deel van de bekende boekenverzameling van de familie Van Wassenaer Obdam was opgeborgen. De bibliotheek was verder ingericht met een grote, vierkante kachel, een mahoniehouten ladetafel met koperen randen, vier eikenhouten lessenaars en een

¹²⁸ Ozinga (1938), p. 160.

mahoniehouten kastje. Aan de wanden hingen de drie schilderijen van belangrijke sociale en politieke figuren en een fruitstilleven in vergulde lijsten. Op de vloer lagen twee tapijten en voor de vensters hingen eenvoudige, linnen valgordijnen. De eenvoud en functionaliteit van de aankleding van de bibliotheek staat in contrast tot de luxe inrichting van de representatieve ruimtes en deze ruimte zal dus meer privé zijn geweest.

In het kabinetje, dat via één venster met een linnen valgordijn uitzicht bood op de tuin, hingen nog meer schilderijen en tekeningen: een geschilderd portret van Jacoba's eerste echtgenoot Dirk Trip, drie andere ongedefinieerde portretstukjes en een collectie tekeningen van Den Haag, van een schip, van de aanleg van een tuin en van twee kinderhoofdjes. Het kabinetje was ingericht met een eikenhouten kastje met zes lades en een notenboomhouten loketkast met laden en vensterdeuren. Op de loketkast waren twee gipsen beelden geplaatst. Bovendien stond er een grote witgeverfde voet met stenen blad, een mahoniehouten kleinere voet met wit marmeren blad, twee bruine stoelen met groene leren zittingen en een leuningstoel met een rieten zitting.

Net als de bibliotheek was dit kabinetje niet rijk aangekleed: er bevonden zich bijvoorbeeld een aantal zwarte en vergulde lijsten zonder inhoud en een dambord zonder schijven. Met het uitzicht op de tuin was het ongetwijfeld een fijn kamertje om zich in terug te trekken.

Het kabinetje met uitzicht op de binnenplaats was ingericht met een mahoniehouten ledikant, vijf tabourets, waarvan enkele met kussens, en twee kleine tafeltjes. Op de tafeltjes lagen een speelbord, een bruin kistje, een wandelstok en een marmerbeeld op een witte houten voet. Ook dit kabinetje had één venster voorzien van een linnen valgordijn. Met de geboiseerde slaapkamer naast de bibliotheek waarvoor de beeldhouwersfamilie Leunties werk leverde, zal dit kabinet zijn bedoeld.¹²⁹

De tweede groene kamer

In de inventaris wordt een tweede groene kamer genoemd, die via een enkel venster uitzicht bood op de binnenplaats en de poort, die ditmaal wel specifiek wordt vermeld. Dit vertrek zal dus links van het voorhuis tegenover de toegangspoort aan de Heulstraat hebben gelegen. Net als bij de eerste groene kamer komt de kleur groen niet veel voor in de beschrijving van dit vertrek in de boedelinventaris. De benaming zal ook hier verwijzen naar de wandbekleding.

De tweede groene kamer was ingericht als een slaapkamer. Een houten ledikant met gele sitsen bekleding stond naast een eikenhouten nachtkastje op een zwart met groen gestreept vloerkleed. De gele sits werd in de rijke vensterbekleding herhaald. De overige inrichting van de kamer bestond uit een mahoniehouten opslagtafel, een vierkant tafeltje bekleed met linnen, een eikenhouten turfkist naast de haard, een lampetkan met kom, een porseleinen waterpot en zes bruine stoelen met zwarte leren kussens. Aan de wanden hingen zeker twaalf familieportretten, een schilderij van de heerlijkheid Twickel en één van een hond, een plattegrond en verschillende prenten. In twee vaste kasten in het vertrek waren enkele kleinigheden opgeborgen.

Na dit vertrek worden in de inventaris een antichambre en een kamenierskamer vermeld, die vermoedelijk samen met de groene kamer een klein appartement vormden. In de vensterloze antichambre lag slechts een klein grijs vloerkleed, zonder enig meubilair. Rondom de kamer zijn

¹²⁹ HAT, nr. 7148;

echter wel een aantal ingebouwde kasten waarin verschillende tafelserviezen en ander tafelgerei, zoals peper- en zoutstellen, theebussen, kommen, potten en karaffen, en een grote collectie aan glaswerk waren opgeborgen.

De kleine kamenierskamer was ingericht met een ijzer ledikantje of veldledikantje bekleed met rood sits. Er was een zitgedeelte met twee vierkante tafeltjes, twee stoelen, een bankje en twee vuurschermpjes. Ook waren vier urinalen en een tinnen spuit aanwezig. In een vaste kast in de muur bevond zich een Saksisch koffie- en theeservies en een grote verzameling van ruim honderddertig diverse schaaltes, schoteltjes en kommen van zowel Japans, blauw en divers porselein en een lampetkan met kom.

Voor wie het appartement met de tweede groene kamer was ingericht, is niet helemaal duidelijk. Het zou een slaapvertrek kunnen vormen voor gasten, aangezien de appartementen van bijvoorbeeld Jacoba en haar kleindochter Cornélie zich op de verdieping bevonden. De inrichting van het appartement komt echter in de boedelinventaris enigszins geïmproviseerd over, waarbij de antichambre en de kamenierskamer in een dubbele functie tevens als opslagruimte gebruikt werden. Wellicht was het appartement bedoeld voor Jacoba, omdat zij naar het einde van haar leven mogelijk de trap niet meer gemakkelijk op kon. In haar eigen appartement op de verdieping worden echter meerdere ziekenstoelen beschreven, wat erop kan wijzen dat zij ook dat appartement nog in gebruik had.

Het is interessant te bemerken hoeveel schilderijen in de groene slaapkamer hingen. Zeker in tegenstelling tot het kleinere aantal schilderijen in de slaapvertrekken op de verdieping. De familieportretten en het schilderij van kasteel Twickel dienden indien het een logeerappartement betrof wellicht als een soort visitekaartje van de gastheer en gastvrouw. In een reserveappartement van Jacoba, kunnen de schilderijen een meer sentimentele waarde hebben gehad.

Het Chinese appartement

Vervolgens wordt in de boedelinventaris een Chinees appartement genoemd, bestaand uit een Chinese kamer en twee kabinetjes. Gezien de beschrijving van een kamer met een groot en een klein kabinet is het denkbaar dat het Chinese appartement in één van de twee vleugels aan de voorkant van Huis Kneuterdijk was geïmproviseerd. De benaming zal zijn afgeleid van de wandbekleding, maar aan de inventarisbeschrijving is ook af te leiden dat in dit appartement veel oosters textiel en Chinees porselein aanwezig was. Er is bovendien een sterk bloemthema doorgevoerd.

De Chinese kamer was een rijk aangekleed vertrek en had twee vensters, met groene zijde bekleed, waartussen een mahoniehouten penanttafel stond met een penantspiegel erboven. Op de tafel stond een girandole onder een stulp. Op de vloer lag een gebloemd vloerkleed met hierop twaalf fauteuils met groene satijnen bekleding. Voor de schouw lagen een looper en een kleedje en rond de schoorsteenmantel waren twee girandoles, twee porseleinen potten met vergulding, één porseleinen lampje en tien diverse porseleinen kopjes en schoteltjes geïmproviseerd. Aan het plafond hing een glazen kroon.

In de grootste van de twee aangrenzende kabinetjes stond een opvallende verzameling stoelen: zes fauteuils met wit gebloemde satijnen bekleding en kussens, vier stoelen met gebloemd moor en nog eens vier stoelen met gebloemd zijde bekleed. Deze drie gebloemde stoffen waren ongetwijfeld geïmporteerd uit het oosten. Ook was er een mahoniehouten tafeltje

met een vergulde rand en de schouw werd geflankeerd door schoorsteenbranches met bloemenwerk. Op de vloer lag een groen vloerkleed en het groen kwam tevens terug in de damasten gordijnen en vensterbankkussens van het enkele venster.

Het kleinste kabinetje in het Chinese appartement was minder luxueus aangekleed dan de overige twee vertrekken. Voor het enkele venster hingen hier slechts katoenen glasgordijnen. In het kleinere kabinetje stonden twee leuningstoelen met zwarte zittingen op een klein Turks vloerkleed. Het vertrek was verder ingericht met een klein tafeltje, een mahoniehouten turfkistje en twee vuurschermen.

De kleine eetzaal

De laatste vertrekken die zich op de begane grond bevonden waren twee eetkamers: de zogenaamde kleine en grote eetzaal. Zij zullen voor verschillende gelegenheden zijn gebruikt, maar waar dit onderscheid lag, is niet geheel duidelijk. Het zou kunnen dat de één gebruikt is voor dagelijks gebruik en de ander voor het ontvangen van visite, maar het verschil zou ook slechts in de locatie van het vertrek kunnen liggen: één met uitzicht op de Kneuterdijk en de ander op de tuin.

In de kleine eetzaal lag een gebloemd tapijt en de twee vensters waren bekleed met rode zijden gordijnen en vensterbankkussen. Bovendien hadden zij elk een verwijderbaar hor. Het is opvallend dat beide eetzaalen de enige vertrekken zijn waarin horren worden genoemd. Horren konden aan de straatkant worden gebruikt om vensters gedeeltelijk af te schermen tegen de nieuwsgierige blikken van voorbijgangers, maar in dit geval zal vooral het beschermen van het eten tegen insecten de belangrijkste reden zijn geweest.

Op het gebloemde tapijt stonden twee vierkante, ingelegde opslagtafeltjes en twaalf mahoniehouten stoelen met zwarte zittingen. Bij de schouw hingen twee vergulde schoorsteenbranches en op de mantel stonden negen diverse porseleinen kopjes en schoteltjes. Het meest opvallende en afwijkende aspect van dit vertrek was de grote hoeveelheid schilderijen. De wanden waren bedekt met achtentwintig schilderijen in vergulde lijsten, waaronder twaalf landschappen, zes afbeeldingen van spinnenwielen, een bloemstuk, twee dorpsgezichten, een voorstelling van een huiselijk leven, van een wachthuis en van een keuken. Daarnaast hingen twee schilderijen van gezelschappen en de portretten van de graaf en gravin Van Wassenaer. De twee portretten waren waarschijnlijk van Carel George en Jacoba, maar het zouden ook voorouders van Carel George geweest kunnen zijn. Het grotendeel van de schilderijen had een landelijke voorstelling, waarbij vooral de hoeveelheid afbeeldingen van spinnenwielen in het oog springen.

Naast de kleine eetzaal bevond zich een kleine, vensterloze opslagkamer met hierin een mahoniehouten vierkante speeltafel, een mahoniehouten rond theetafeltje met koperen randen en vijf vuurschermen van verschillend formaat. Er bevonden zich een groot aantal spellen in deze kamer, waaronder een kienspel, een ivoren en een houten schaakspel en een groot aantal doosjes met fiches. Ook waren er spullen voor naai- en borduurwerk opgeborgen.

De grote eetzaal

Ook de grote eetzaal had twee vensters en een openhaard, maar was waarschijnlijk qua formaat groter dan de kleine eetzaal. De inrichting van de grote eetzaal was voller en rijker. Waar het in de kleine eetzaal zonder de benaming uit boedelbeschrijving niet direct duidelijk is dat het om een

eetkamer gaat, is dit in de grote eetzaal van de meubelen wel af te leiden. Ook komt uit de objecten binnen deze kamer naar voren dat deze zaal dagelijks intensiever werd gebruikt dan de kleine eetzaal.

Een groot verschil met de kleine eetzaal is de grote hoeveelheid servies die in verschillende commodes in de grote eetzaal was opgeborgen. Hoewel het onwaarschijnlijk lijkt, wordt in de inventaris duidelijk beschreven hoe in een ingelegde commode een assortiment aan theebladen, koppen, schotels, melkkannetjes, suikerpotjes, theebussen en theekistjes van zilver of porselein was opgeslagen naast onder andere een Frans bijbeltje met gezangboek. In een tweede commode, ditmaal van mahoniehout met een marmeren blad, werd het “zilver tot dagelijks gebruik” bewaard, dat bestond uit een servies van ruim tweehonderd delen. Hoe dit allemaal in één commode heeft gepast is niet helemaal duidelijk. Ook stond er een ingelegde secretaire met daarop onder meer een pendule onder een glazen stolp en een klein groen theeservies met vergulde randen. In de secretaire lagen verschillende doosjes en andere snuisterijen. In de eetzaal stond tevens een tweede pendule op een mahoniehouten voet.

Naast de commodes en de secretaire stond in de grote eetzaal een grote mahoniehouten opslagtafel met een groen tafelkleed met hieromheen twaalf bruine stoelen met zwarte zittingen. Ook was er een eikenhouten bordenwarmer, een theestoof en twee vierkante, ingelegde turfkistjes. Rond de schoorsteen hingen vier vergulde schoorsteenbranches. Er stond een vaas met koperen armen en een klein marmeren beeld op een porseleinen voet van koningin Wilhelmina van Pruisen (1774-1837). Aan de wanden hing een grote vierkante spiegel in een vergulde lijst, een portret van freule Athlone en een ingelijste tekening van een hoofd. Het schaarse aantal schilderijen vormt een opvallend verschil met de kleine eetzaal. Aan het plafond hing een defecte glazen kroon en op de vloer lag zowel een rood gevlamd vloerkleed als een tapijt en twee kleinere groengrijze vloerkleden. Voor de vensters, met raambekleding van Oost-Indisch zijde, stonden losse, groen geschilderde horren.

De gangen en de diensttrap

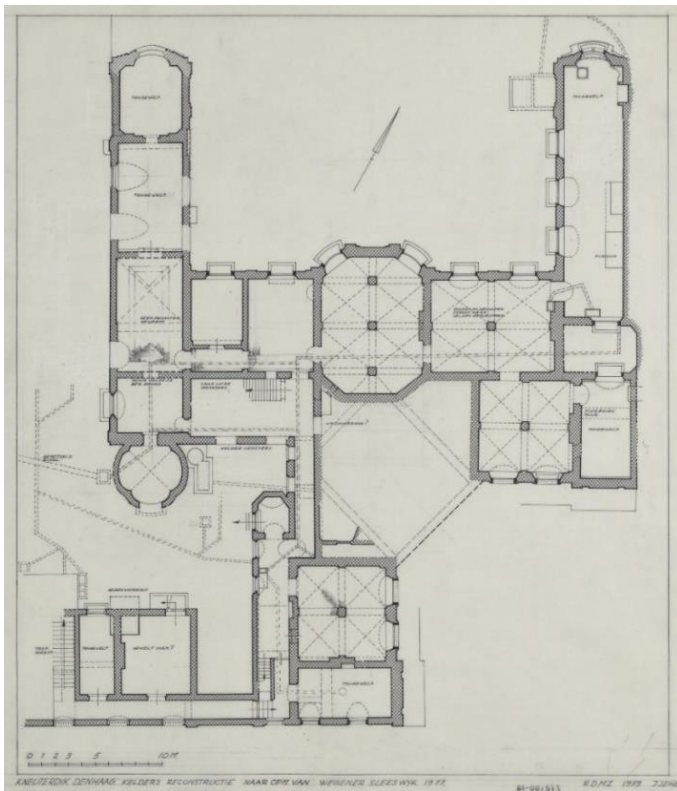
Op de plattegrond van de bel-etage zijn aan de westkant van het huis ook een aantal gangen te zien, maar deze worden niet als zodanig in de inventaris besproken. Wel worden in een vaste kast in een muur op de benedengang blauw porseleinen voorwerpen opgeborgen, waaronder twee ketels, een theepot, kop-en-schotels, chocoladekoppen, wel dertien pullen en zesendertig dessertborden. Ook lag er een wit porseleinen dejeuner en een zwarte trekpot met melkkannetje.

De tweede set deuren aan de linkerkant van het voorhuis leidde tot een diensttrap. Ook deze trap bevond zich in één van de driehoekige ruimtes naar het voorhuis, hoewel deze kleiner was dan de driehoek van het grote trappenhuis. De trap is in de inventaris opgedeeld in een boven- en benedentrap. Elk is voorzien van een trapkleed met respectievelijk veertien en negentien koperen roedes. De trap liep waarschijnlijk verder naar de zolderverdieping, maar dit is niet beschreven.¹³⁰ De tweede diensttrap in het zuidoosten van de plattegrond wordt niet in de inventaris genoemd.

¹³⁰ Jehee (1984), p. 106.

Het zilverkamertje

Voordat in de inventaris de verschillende vertrekken in de kelder worden besproken, wordt nog een zilverkamertje genoemd. Het is onduidelijk of dit vertrek zich ook in de buurt van de gangen op de begane grond bevond, of al in het souterrain; er wordt geen keldertrap vermeld, dus deze overgang is niet eenduidig. In het zilverkamertje lagen vier couvertkisten, twee zilveren tafelserviezen en een aantal losse zilveren lepels, messen, speetjes en kannetjes. Ook stonden er onder andere acht grote zilveren kandelaars, een kristallen suikerkom met zilveren rand, een theestoof, een aantal beeldjes en vazen, porseleinen kommen, bladen en potten, een lantaarnklok, een staand horloge, een eikenhouten pers en een turfkuist.

35. J.J. Jeehe, Reconstructie plattegrond kelder van Huis Kneuterdijk naar het oorspronkelijke plan uit ± 1719 . De niet ingekleurde muurdelen zijn gebouwd na 1816, 1979. RCE, Amersfoort, collectie bouwkundige tekeningen, obj.nr. BT-007513.

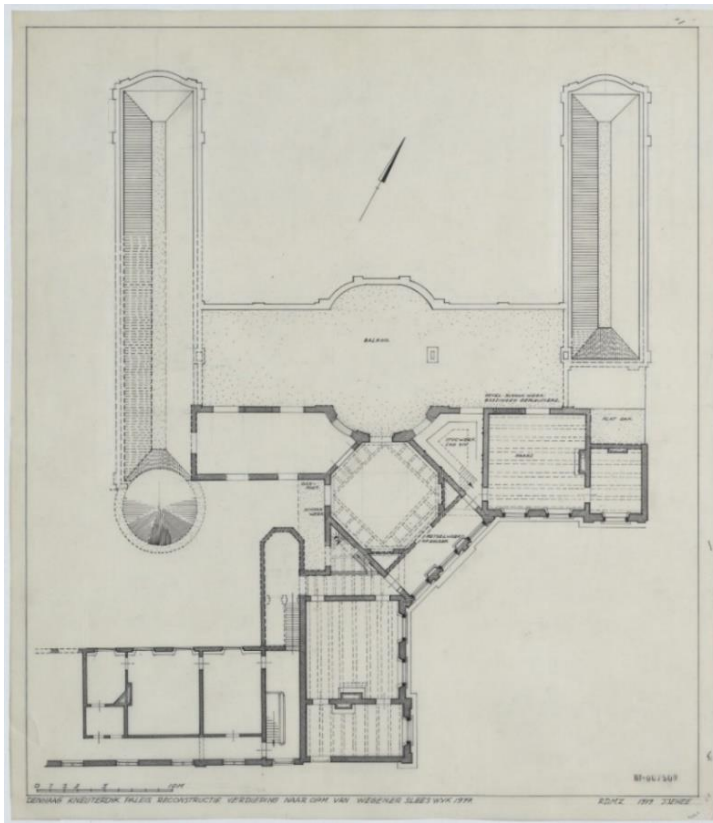
7.2. Het souterrain

Het hele souterrain had een plavuizen vloer en een stenen gewelfd plafond. Het was opgedeeld in meerdere utilitaire ruimtes, waarvan de keuken één van de belangrijkste was (afb. 35). Hierbij hoorde ook een aparte bijkeuken, braadkeuken, *garde manger*, dessertkamer en vaathok. Naast de keuken bevond zich bovendien het kleine slaapvertrek van de kok. Er was een kachelkamer – een zitvertrek voor het personeel – en een steenkolenhok, maar ook een mangelkamer voor het linnengoed.

Het souterrain bestond daarnaast uit een groot aantal opslagkelders, waarin alle voorraden aan voedsel, drank en brandstof bewaard werden. Hiertoe behoorden meerdere wijnkelders, een bierkelder, een provisiekelder, een vruchtkelder, een turfkuist en een houtkelder. Tegenwoordig

bevinden zich op landgoed Twickel nog steeds enkele ongeopende wijnflessen uit de tijd van Carel George en Jacoba. De flessen hebben een glazen zegel waarop een W te zien is.¹³¹

In het vervolg van de inventaris wordt de boedel van verschillende kamers die tot de huishouding behoorden, beschreven, zoals een knechtskamer, tuinmanskamer en koetsierskamer, die zich waarschijnlijk in de vleugel aan de Heulstraat op de begane grond bevonden. Tot slot wordt de inhoud van de drie koetshuizen, de twee paardenstallen en de overige bijgebouwen, die aan de randen van het perceel stonden, besproken.

36. J.J. Jehee, Reconstructie plattegrond verdieping van Huis Kneuterdijk naar het oorspronkelijke plan uit ±1719. De niet ingekleurde muurdelen zijn gebouwd na 1816,, 1979. RCE, Amersfoort, collectie bouwkundige tekeningen, obj.nr. BT-007509.

7.3. De verdieping

De voorloop

Wanneer men de statige bruine trap in het grote trappenhuis omhoog volgde, kwam men uit op de verdieping van Huis Kneuterdijk (afb. 36). De trap eindigde in een kleine overloop met aan weerszijde een deur. De rechterdeur leidde naar de voorloop: een smalle, langwerpige ruimte met drie vensters boven de toegangsdeur naar het voorhuis op de begane grond. Deze hal diende als verlenging van de overloop en gaf toegang tot andere delen van de verdieping. Het is mogelijk dat het stucwerk vanuit het grote trappenhuis doorliep in deze hal, maar de voorloop zou ook een houten lambrisering kunnen hebben gehad.

¹³¹ Pijzel-Domisse XXXIII (2015), p. 174.

De drie vensters waren bekleed met linnen valgordijnen en er lag een grijs kleed op de vloer. Er stonden één geborduurd zijden vuurscherm en twee grote kisten in dit vertrek, waarvan de één een gelakte Chinese kist met een bruine houten voet¹³² en de ander een bruine houten kist met koperbeslag. In de twee kisten waren lappen van mooie stof, zoals taf, satijn en zijde, lappen van geborduurd katoen, een hermelijnen mantel, een pelsmantel en een rode Oost-Indische omslagdoek opgeborgen. Aan de muur hingen twee schilderijen in vergulde lijsten.

De ronde kamer

Tegenover het middelste venster van de voorloop leidden dubbele deuren naar de koepelkamer, die samen met de voorloop even groot was als het voorhuis. De verwijzing naar een ronde vorm in de naam van het vertrek is ontleend aan de achthoekige vorm die ontstaat door de insluiting van de andere vertrekken en twee muurkasten. De ronde kamer heeft twee vensters die een tweede set deuren recht tegenover het eerste paar toegangsdeuren flankeren. De opzet van het vertrek is symmetrisch door de twee driehoekige muurkasten, die spiegelend aan de vensters aan weerszijde van de deur naar de voorloop zijn geplaatst. De kamer werd bekroond door de koepel en had hierdoor een half bolvormig plafond. In de meubelen in de ronde kamer kwamen vooral veel groene en blauwe tinten voor.

Er lag een grijs vloerkleed met een blauwe rand met hierop vier stoelen met groene zittingen, een stoel met een tinnen pot, twee vierkante tafeltjes en twee vierkante houten kasten, waarin onder andere linnengoed, kandelaren en de vergulde dessertcouverts waren opgeborgen. Elk meubelstuk was van een andere houtsoort vervaardigd. Aan de wand hing een enkel ongespecificeerd portret en voor de twee vensters hingen linnen gordijnen.

Aan de ontwerptekeningen van Marot (afb. 6, 27, 28) is te zien dat het plafond en daarmee de rest van het interieur erg rijk moet zijn geweest. Voor zo'n indrukwekkende ruimte valt de beschrijving van de inboedel tegen. De verschillende meubelen en het ontbreken van enig pronkmateriaal wekken meer de indruk van een functionele ruimte voor het opslaan van bepaalde stukken, dan van bijvoorbeeld een prettige zitkamer. Het vertrek had in 1816 waarschijnlijk niet meer de belangrijke of representatieve functie binnen de woning, die het tijdens de bewoning van Johan Hendrik wel zal hebben gehad. Slechts de twee vaste kasten met een serie van bijna honderd beeldjes vallen hier uit de toon.

Het appartement van Jacoba

Ook op de verdieping is de specifieke locatie van de overige vertrekken op de plattegrond niet makkelijk te duiden. Uit de boedelinventaris is af te leiden dat naast een kantoor zich nog vier clusters kamers op de verdieping bevonden, die kleine appartementen vormden. De eerste van deze appartementen bestond uit een slaapkamer, een antichambre, een kapkamer en een kamenierskamertje, die waren bedoeld voor Jacoba. In de slaapkamer kwamen de kleuren blauw en rood voor, terwijl in de drie bijkamers vooral groen te zien was. In de boedelbeschrijving komt duidelijk naar voren dat deze groep kamers echt als een privé-appartement bedoeld was: het waren functionele meubelen met veel persoonlijke frutsels en snuisterijen. De meubelen zijn echter allerminst ouderwets of van mindere materialen dan die in de andere vertrekken.

¹³² Dit is mogelijk de grote Chinese kist die zich nu in de bibliotheek van Kasteel Twickel bevindt.

In de slaapkamer van Jacoba stond op een rood vloerkleed een lit d'ange – een type hemelbed waarbij de hemel kleiner is dan het bed en alleen op het hoofdeinde steunt – met blauwe camelotten¹³³ behangsel met hierin wel zes kussens en katoenen, wollen en sitsen dekens. Hiernaast stond een mahoniehouten bedtafeltje waarop een pendule onder een stolp, een zilveren inktkoker en een zestal diverse kop en schotels waren neergezet. Ook was er een ezelskop om het bed af te halen. In het vertrek stonden een kleine secretaire, een eikenhouten bureau, een notenhouten ladetafel met stenen blad en een grote en een kleine kist. In deze meubelen lag een grote variëteit aan sieraden, kleine portretten, verrekijkers, borstels, kledingstukken, doosjes en andere snuisterijen. De inrichting bestond verder uit een leeg mahoniehouten boekenkastje, twee gueridons en acht witgeverfde stoelen en twee ziekenstoelen. Het is opvallend dat deze witgeverfde stoelen in elk vertrek van dit appartement worden vermeld. Zij vormen hierdoor een eenheid binnen de verschillende kamers.

Aan de wand hingen een grote spiegel in een vergulde lijst en vijf schilderijen, waaronder een portret. Voor de schoorsteen bevond zich een verzameling van verschillende porseleinen kopjes, schoteltjes, trekpotjes en kommetjes en vier spekstenen beeldjes. Ook stonden er drie paar schoenen voor het vuur. Voor de twee vensters in de slaapkamer hingen eenvoudige katoenen glasgordijnen en gazen valgordijnen.

De antichambre, de voorkamer van het appartement werd gedomineerd door opslagmeubelen: een eikenhouten garderobekast, een gevlamd boogkabinet en een bruine houten kist met koperen beslag waarin kleding, doeken, dekens en ander textiel van de meest luxueuze stoffen, waaronder zijde, sits en camelot, werden bewaard. De kledingstukken in het gevlamde boogkabinet waren gemerkt met Jacoba's initialen: JS. Ook lag er een aantal hoedendozen in het vertrek. Op de vloer lag een gestreept vloerkleed en in het vertrek stonden verder een Oost-Indische klerbak, een tafel met een groenwit tafelkleed, twee wit geverfde stoelen en een mahoniehouten ziekenstoel.

Op de vloer in de kapkamer van het appartement van Jacoba lag een grijs kleed en er stond een kachel met drie rode trekpotjes en zes bekertjes voor de schoorsteenmantel. In het vertrek bevonden zich een mahoniehouten toilettafel met bijbehorende spiegel en een mahoniehouten cilindersecretaire, simpelweg aangeduid als een cilindertje, met hiervoor een stoel op rollen. In de secretaire lagen een aantal doosjes, waaronder een poederdoosje en een kapdoosje, en er was een lampetkan met twee kommen. Bovendien lag er een grote bijbel. Tegen de wanden stonden vier witgeverfde stoelen.

Het kamenierskamertje was een klein vertrek met maar weinig meubilair. Naast twee witgeverfde stoelen en een bedtafeltje stond er alleen een ledikant met groen saay¹³⁴ behangsel. In contrast met het rijk opgemaakte bed van Jacoba, had het bed van haar kamenierster slechts twee kussens, één katoenen en één wollen deken.

Het appartement van Cornélie

Een tweede appartement wordt in de inventaris aangeduid als de kamers van de freule. Dit zijn de vertrekken van Jacoba's kleindochter Cornélie. Haar appartement bestaat uit een slaapkamer, een kapkamer, een kamer en een kabinetje. In deze ruimtes, meer dan bij het appartement van Jacoba

¹³³ Camelot is een geweven stof van kamelenhaar.

¹³⁴ Saay of saai is een lichte, gekeperde wollen stof.

heerst een gevoel van eenheid door het gebruik van gelijkende vloerkleden, stoelen en spiegels. In tegenstelling tot de kamers van Jacoba, die echt laten zien dat Huis Kneuterdijk haar voornaamste woning is, is het door het gebrek aan persoonlijke spullen duidelijk dat dit voor Conélie slechts een logeerverblijf was. Dit appartement bevond zich waarschijnlijk in de zijvleugel aan de Heulstraat.

De slaapkamer van Cornélie heeft slechts één venster met hiervoor witte katoenen gordijnen. Tegen de wanden stonden een notenhouten kabinetje en een ingelegd kabinet op een voet. Hierin lagen een aantal kledingstukken, maar vooral veel linnengoed. Een eikenhouten ledikant met blauw camelotten gordijnen stond op een gestreept vloerkleed tussen een mahoniehouten en een eikenhouten nachttafeltje. Ook hier was een ezel voor het afhaken van het bed en er was een kleine wastafel met twee waterpotten. Verder was het vertrek ingericht met zes witgeverfde stoelen en een tafeltje dat met gewassen linnen was bekleed. Aan de wand hing een spiegel in een vergulde lijst en op de schoorsteenmantel stond een pendule.

De drie andere kamers die het appartement voltooiden waren klein en spaarzaam ingericht. In het kapkamertje van Cornélie lag een klein grijs vloerkleed en voor het enkele venster hingen katoenen glasgordijnen. Er stond een kleine ronde kachel, een mahoniehouten toilettafel met spiegel en vier witgeverfde stoelen.

In de “kamer van de freule” lag, net als in de slaapkamer, een gestreept vloerkleed, ditmaal met een gebloemde rand. Het vertrek was ingericht met een mahoniehouten garderobekast, een bureau, een ladekast met stenen blad, twee guéridons en zes witgeverfde stoelen. Aan de wand hing een spiegel in een vergulde lijst. De twee vensters waren bekleed met linnen en sitsen gordijnen.

Tenslotte lag ook in het kabinetje een gestreept vloerkleed en voor het enige venster hingen katoenen gordijnen. In de kamer stond een ijzeren ledikantje met een geruit katoenen behangsel, een mahoniehouten theetafeltje met twee witgeverfde stoelen en een geveerde houten kleerkast. Dit kabinetje was wellicht oorspronkelijk bedoeld voor een kindermisje en later voor een kamenierster.

De kamer van de heer Van Strijen

In de inventaris wordt tevens “de kamer van de heer Van Strijen” – vernoemd naar Jacoba’s broer Quirijn – vermeld, waarbij twee kabinetjes horen. Er wordt bovendien specifiek een zolder genoemd, die bij de kamer van de heer Van Strijen boven de galerij op de bel-etage is gepositioneerd. Dit geeft aan dat deze kamers zich ergens aan de achterkant van het huis hebben bevonden. Op deze zolder lagen zesentwintig gele, aardewerken stolpen en wat kapot glaswerk.

De kamer was niet als slaapvertrek ingericht, maar als ontvangstruimte. Het kan zijn dat het interieur van het appartement na het overlijden van Quirijn is veranderd, omdat één van de twee kabinetjes wel als een kapkamertje lijkt ingericht te zijn geweest. Omdat Jacoba de erfgename van haar broer was, zou deze kamer na zijn dood aangevuld kunnen zijn met zijn bezittingen. De kleurstelling binnen het appartement was overwegend blauw en groen en er kwamen duidelijk een aantal oriëntaalse accenten naar voren.

Er lag een grijs Doorniks vloerkleed met een blauwe rand en de drie vensters hadden elk een linnen valgordijn en glasgordijnen van blauw zijde met bijbehorende draperieën en vensterbankkussens. Ook had de canapé een wit met blauw geborduurde bekleding. Het vertrek was verder ingericht met twee grote notenhouten boogkabinetten, waarin een grote hoeveelheid

linnengoed was opgeslagen, een commode met wit stenen blad, een rond mahoniehouten tafeltje en acht zwart geverfde stoelen.

De kamer van de heer Van Strijen was in vergelijking met de vorige twee appartementen rijkelijk ingericht met schilderijen, porselein en beeldjes. Aan de wanden van het vertrek hing een grote collectie familieportretten, waaronder portretten van Jacoba's ouders, van Quirijn, van Jacoba's eerste man Dirk Trip, en één van diens vader. Ook hing er een spiegel met een vergulde lijst. Op de commode waren een geel porseleinen dejeuner, twee porseleinen mandjes met schotels en deksels, één bouillonkom en twee Chinese beelden geplaatst en boven de schouw waren zestien Saksisch porseleinen beeldjes en potjes gerangschikt. Voor de schoorsteenmantel stond een grote blauw porseleinen pot op een voet. Gelet op de oude familieportretten is het niet moeilijk voor te stellen dat deze kamer veel voor Jacoba betekende.

Het eerste kabinetje bij dit appartement is gelijkend ingericht aan een kapkamer uit de appartementen van Jacoba en Cornélie. Een houten toilettafel met spiegel stond naast een bruine stoof, een vierkant tafeltje en twee groen geverfde stoelen op een zeiltje op de vloer. In een vaste kast in deze kamer werden drie porseleinen potten, vijf Chinese beelden, waarvan drie met een defect, twee schilderijen van wapens en een ivoren spuit bewaard. In de inventaris wordt bovendien een "geheim vertrekje op het voorgaande kabinetje" genoemd, maar omdat deze leeg werd aangetroffen, is het moeilijk na te gaan hoe groot dit vertrekje precies is geweest en waar het voor diende.

Het tweede kabinetje hing vol met schilderijen. Aan de wanden hingen zes Engelse platen, een schilderij over de buskruitrampe van Leiden uit 1807 en een schilderij naar Jan Steen, die de "schoolmeester met de plak" verbeeldde. In dit vertrek stond, net als in de grote kamer een canapé met geborduurde zittingen en een rond mahoniehouten theetafeltje. Zij werden aangevuld met zes groen geverfde stoelen. Er lag een ongespecificeerd vloerkleed op de vloer en het enige venster was bekleed met Chinese witte zijden gordijnen.

Het comptoir

Op de verdieping lag tevens het "comptoir": een comptoir of kantoortje waarin de financiën en ander papierwerk werd bijgehouden en opgeslagen.¹³⁵ Hier stonden een grote mahoniehouten boekenkast en een kleinere eikenhouten variant, beide voorzien van traliën en gevuld met papierwerk. Het vertrek was verder ingericht met een mahoniehouten tafel met twee laden, een zelfde houten toilettafel met een spiegel, vier gueridons, twee groen beklede stoelen, een eikenhouten kinderstoel en twee witgeverfde houten loketbanken waarin oude boeken waren opgeborgen. Ook stond er een geborduurd vuurscherm, maar een openhaard of losse kachel wordt in deze kamer niet genoemd.

Het comptoir was een eenvoudig ingericht vertrek met aan de muur een geschilderd bloemstuk in een vergulde lijst en een ongespecificeerd portret in een zwarte lijst. Op één van de tafels stonden drie bruine figuurtjes, wellicht van houtsnijwerk of klei. Dit is bovendien een van de weinige kamers, waarin geen enkele vorm van vloerbekleding wordt genoemd en de twee vensters zijn bekleed met simpele linnen gordijnen. Wel stonden er twee zwart verlakte Oost-Indische kistjes en een grote Oost-Indische kist met koperbeslag, waarin een aantal sitsen dekens en wel vierentwintig stoelovertrekken werden bewaard.

¹³⁵ De Jong (1987), p.144.

De gele kamer

Het laatste appartement bestaat uit de gele kamer en een bijbehorend kabinetje. Zoals de naam suggereert, had de populaire kleur geel uit de rest van de woning een groot aandeel in de kleurstelling van het vertrek. De gele kamer leek ingericht als een slaapkamer, met een lit d'ange en een ezel om het bed af te halen, maar het had bijvoorbeeld geen kapkamer zoals de andere appartementen. Net als de kamer van de heer Van Strijen, had de gele kamer bovendien een veel weelderigere aankleding dan de appartementen van Jacoba en Cornélie, waardoor de ruimte een meer publieke en representatieve functie moet hebben gehad.

Naast geel kwamen ook de kleur wit en gebloemde motieven veel voor in de gele kamer, waardoor het vertrek een licht en zomers karakter moet hebben gehad. De kamer werd gedomineerd door een lit d'ange met geel camelotten behangsel. Naast het bed stonden twee mahoniehouten nachttafeltjes met porseleinen waterpotten. Twee opvallende meubelen waren de twee gebloemde houten kabinetten op voet, waarin linnengoed was opgeborgen. Tevens stonden er zes wit geverfde stoelen met gebloemde zittingen, een eikenhouten tafeltje, een gebloemd tafeltje met marmeren blad en een geel geverfde turfkist. Op de vloer lag een smyrnasche vloerkleed met twee bijpassende losse kleden en de twee vensters waren bekleed met geel camelotten gordijnen en linnen valgordijnen.

Aan de wanden van de gele kamer, die vermoedelijk van een gele muurbekleding waren voorzien, hingen een spiegel in een vergulde lijst en acht schilderijen met het lijden van Jezus als onderwerp. In een vaste kast in de muur werden bijna vierhonderd objecten bewaard, waaronder Japans, gekleurd en blauw porselein, maar ook bijna zestig biscuitbeeldjes, veertig geëmailleerde beeldjes en andere snuisterijen, zoals een ivoren theekistje, een schilpadden inktkoker en een aantal parfumsflesjes.

Net als bij de kamer van de heer Van Strijen lag aangrenzend aan de gele kamer een kabinet met wel negentien schilderijen, waaronder elf historiestukken, vijf landschappen, een muziekstuk en een bloemstuk. Ook hing er een schilderij van prins Frederik van Oranje Nassau (1774-1799) waarop te zien is hoe hij zijn schotwond opliep tijdens de slag om Wervik in 1793. Op het grijze vloerkleed met een rode rand stonden een blauw damasten canapé met zes bijpassende stoelen, een gevlamd houten ladetafel, een mahoniehouten opslagtafel en een mahoniehouten rond tafeltje. Boven de schoorsteen waren vijf beeldjes en twaalf blauw porseleinen kopjes en schoteltjes gearrangeerd. Voor het enkele venster hingen linnen valgordijnen en katoenen glasgordijnen met bijbehorende vensterbankkussens.

De dienstvertrekken en gangen

Bovenaan de diensttrap, links van de voorloop bevond zich een gang waarin een grijs vloerkleed lag en vijf schilderijen aan de wanden hingen. Op een klein kamertje op deze gang lag een zeiltje op de vloer met hierop een stoel en een toilettafel met twee spiegels. Ook grensde deze gang aan het koperkamertje, waarin vooral geel koperen kookgerei was opgeslagen, zoals ketels, kommen, potten en pannen. Deze gang liep over in de zuidelijke vleugel aan de Heulstraat. Op de verdieping was de toegangspoort, die deze vleugel op de begane grond van het hoofdhuis scheidde, overdekt, waardoor de verdieping van het bijgebouw in verbinding stond met de verdieping van het hoofdhuis.

Er worden in de inventaris drie andere gangen beschreven waarin onder andere een geel geverfde turfkist en een staande klok stonden en een landkaart aan de muur hing. Ook lag in elke gang een gangkleed. De zogenoemde kleine gang had tevens twee kasten waarin bijna dertig kielen waren opgeborgen.

Aan deze gangen lagen onder andere een “beddenkamer”, wat in feite dienst deed als een extra meubelzolder, en een naaikamertje, waarin op een oud tapijt vier stoelen met matten zittingen stonden rond twee geverfde tafels met losse bladen, waarop de naaispullen lagen. Ook was er een staande klok en een theestof en er hing een spiegel in een bruine lijst aan de wand. In een vaste kast lagen grote hoeveelheden lakens, dekens, slopen, servetten en doeken. In een vensterloos vertrek, aangeduid als de “donker kamer”, lagen een groot zilveren servies met zestien kleine kandelaren en een grote hoeveelheid blauw en Japans porselein en divers gekleurd aardewerk opgeborgen.

De gangen boden tevens toegang tot een aantal slaapvertrekken voor het dienstdoend personeel. Zo was er een koks of knechtskamer, een kleedkamer van de kamenier en drie meidenkamertjes. Deze vertrekken waren zeer eenvoudig ingericht met een simpel vloerkleed en enkele meubelen. Toch kwamen ook een aantal opvallende meubelen in de kamers voor. Zo had de kamenier bedlinnen van saay en stond in één van de meidenkamertjes een houten ladetafel met marmeren blad. In één van de andere meidenkamers hing zelfs een spiegel met een vergulde lijst en twee schilderijen waarvan één het portret van Jacoba. Ook lag in deze kamer een sitsen deken.

7.4. *De zolder*

In de inventaris worden tot slot nog enkele opslagruimtes en zolders genoemd. Jehee maakte geen reconstructieplattegrond van deze verdieping, waardoor de indeling ook hier niet te bepalen is. De onduidelijkheid rond de zolderverdieping wordt versterkt door de afwezigheid van een vermelding van een trap naar de zolder, waardoor een duidelijke scheiding tussen de verdieping en de zolderverdieping ontbreekt.

Een deel van de zolder werd in ieder geval gebruikt als opslag, met een meubelzolder, twee kleezolders en een voorkamer. Een strikte verdeling van de functies van deze zolders werd echter niet gehandhaafd, want ook op de voorkamer en twee kleezolders stonden meubelen opgeslagen. Afgezien van de grootste kleezolder waren de ruimtes vrij leeg met slechts wat kisten, manden en ontmantelde ledikanten. In de grote kleezolder bevonden zich, afgezien van een grote hoeveelheid blauw geverfde kleezokken, vijf kisten en zes koffers. In sommige kisten lag bekleding voor ledikanten en verschillende dekens van sits. Ook stonden er een grote, lange tafel, een kleerkast, een houten bank en twee stoelen met matte zittingen. Vergeleken met de meubelen, die waren opgeslagen in de verschillende kleine ruimtes op de bel-etage van Huis Kneuterdijk, stonden op zolder de meubelen en andere voorwerpen waar zelden gebruik van werd gemaakt.

Conclusie

In de tweede helft van de achttiende eeuw vormden Carel George graaf van Wassenaer Obdam en Jacoba Elisabeth van Strijen een uitzonderlijk echtpaar met een hoge sociale status en een groot fortuin. In de wintermaanden bewoonden zij het Haagse Huis Kneuterdijk in de bocht van de gelijknamige straat, dat door tijdgenoten als een ongekend prachtig gebouw werd beschreven. In de literatuur zijn dit huis en haar bewoners, met name in combinatie, lange tijd onderbelicht gebleven. Door grootschalige verbouwingen in de negentiende en twintigste eeuw is veel van het huis uit de tijd van Carel George en Jacoba verloren gegaan: de voorgevel, een groot deel van de plattegrond en een aantal vaste interieurelementen zijn het enige wat nog rest van dit oorspronkelijke ontwerp. Aan de hand van tekeningen, rekeningen, analyses van bewaard gebleven interieurelementen en de boedelbeschrijving uit 1816 is met dit onderzoek voor het eerst een compleet beeld gevormd van Huis Kneuterdijk in de eerste eeuw na de bouw en met name van de toestand van de woning in 1816, zoals de weduwe Jacoba het na haar overlijden achterliet.

In het eerste kwart van de achttiende eeuw, zestig jaar voordat Carel George en Jacoba in Huis Kneuterdijk kwamen te wonen, werd de bouw van de woning voltooid. De oom van Carel George had voor het ontwerp van dit opmerkelijke gebouw de befaamde Daniel Marot aangesteld. Ondanks dat veel van zijn ontwerp verloren is gegaan, is uit de overgebleven fragmenten te reconstrueren dat de Lodewijk XIV-elementen, die zo karakteristiek zijn voor Marot en de eerste helft van de achttiende eeuw, in het ontwerp van het exterieur, de tuin en het interieur van Huis Kneuterdijk waren doorgevoerd. Typische stijlkenmerken, maar ook decoratieve elementen specifiek voor Huis Kneuterdijk werden in de verschillende onderdelen herhaald, waardoor het ontwerp één samenhangend geheel vormde.

Huis Kneuterdijk beschikte over veel kenmerken van een achttiende-eeuws stadshuis, maar het was tevens een zeer opvallende verschijning in het achttiende-eeuwse straatbeeld. De unieke positie in de bocht van de Kneuterdijk, de grootte, breedte en hoogte van de woning, gepaard met de grote koepel en lantaarn die het dak bekroonden en de vormgeving van het vele witte natuursteen onderscheidde Huis Kneuterdijk van de rest. Echter het belangrijkste deel van het ontwerp dat dit huis zo uniek maakte is de knik in de voorgevel en plattegrond, die ervoor zorgde dat Huis Kneuterdijk zowel aan de straatkant als aan de tuinkant optimaal in het zicht lag. Door het vernuftige ontwerp waren beide gevels symmetrisch en ook in de tuin en het interieur was deze symmetrie zo veel mogelijk doorgevoerd.

In tegenstelling tot de architectuur van Huis Kneuterdijk, waarvan het oorspronkelijke ontwerp nog redelijk bewaard is gebleven, moet het beeld van het vaste interieur worden gereconstrueerd aan de hand van spaarzaam overgebleven elementen. Hieruit komt duidelijk naar voren dat in het vaste interieur de weelde van het exterieur werd doorgezet. De meeste bewaard gebleven elementen bevinden zich in niet in het meest prominente deel van het huis, maar in een zijvleugel en hebben hierdoor een relatief simpel ontwerp. De aanwezigheid van onder andere stucplafonds, versierde schouwpartijen en bovendeurstukken in deze minder representatieve vertrekken is echter erg bijzonder in vergelijking met gelijkaardige vertrekken in andere vroeg achttiende-eeuwse huizen. De schaars overgebleven elementen uit de representatieve vertrekken, zoals enkele vensterbanken, en enige onuitgevoerde ontwerptekeningen laten zien dat deze ruimtes veel rijker en gedetailleerder moeten zijn geweest dan het vaste interieur in de zijvleugel.

Het hiërarchische onderscheid tussen verschillende vertrekken, die in achttiende-eeuwse woningen altijd duidelijk aanwezig was, werd ook in Huis Kneuterdijk door de afwerking van het vaste interieur versterkt.

In de eeuw tussen de bouw van het huis en het overlijden van Jacoba met de opvolgende grondige verbouwingen werd Huis Kneuterdijk door slechts twee generaties van de familie Van Wassenaer Obdam bewoond, maar wel in vijf verschillende fases. Tweemaal ging het huis over van een alleenstaande oudere broer naar de jongere broer, die vervolgens met zijn gezin intrek nam in het huis. Tijdens de laatste fase woonde Jacoba hier als weduwe met haar kleindochter.

Huis Kneuterdijk was één van de vele huizen in het omvangrijke bezit van Carel George en Jacoba, die samen de vierde fase vormden. Onder hun eigendommen viel veel vastgoed, te weten stadshuizen, buitenhuizen en boerderijen. Huis Kneuterdijk was hierin één van de belangrijkste rollen toebedeeld en was, naast landgoed Twickel te Delden, hun meest prestigieuze eigendom. Hoewel Carel George een ijverig en ondernemend man was, die zijn positie en vermogen gebruikte om veel projecten op te zetten en te ondersteunen, waren zijn bezigheden met name gericht op bosbouw en het verbeteren van de infrastructuur en vrijwel niet op het bouwen of verbouwen van zijn huizen. Hierop zal Huis Kneuterdijk geen uitzondering zijn geweest.

Uit het onderzoek is verder gebleken dat tijdens de andere vier fases van bewoning het totaalontwerp van Marot ook niet op een grootschalige manier is veranderd. Dit wijst erop dat het ontwerp en de status van Huis Kneuterdijk gedurende deze eerste eeuw veel waarde heeft gehad voor de bewoners. De vijf verschillende fases van bewoning brachten echter wel een andere manier van bewonen met zich mee, waardoor de functie van de verschillende kamers veranderde. De wisselende functies zijn ook goed te herkennen in de rondleiding door Huis Kneuterdijk, die werd gemaakt aan de hand van de boedelinventaris – opgesteld na het overlijden van Jacoba in 1816.

De verschillende fases van bewoning zorgden – samen met de veranderende modetrends – bovendien voor een ontwikkeling in het losse interieur. In de boedelinventaris wordt op een bondige manier beschreven welke meubelen per ruimte aanwezig waren. Hierin is duidelijk een verschil te zien tussen het weelderige karakter van de representatieve vertrekken en het eenvoudiger, persoonlijker karakter van de privévertrekken. Dit verschil komt in mindere mate terug in het materiaalgebruik en is vooral te herkennen aan de hoeveelheid uitgestalde objecten, zoals het porselein, de glazen kroonluchters en de stoffering van de meubelen, vloeren en vensters.

Uit de inventaris komt naar voren dat in Huis Kneuterdijk meubelen uit verschillende tijden stonden, die door de diverse bewoners waren ingebracht. Aan het linnengoed, zilverwerk, de schilderijen en kachels is goed te zien dat het interieur telkens werd vernieuwd. Toch was er ook voldoende ruimte in het interieur voor de oudere meubelen die al in het huis aanwezig waren uit eerdere fases van bewoning of door Jacoba van verscheidene familieleden waren geërfd en meegebracht. Hierbij gold wel dat de ‘modernere’ meubelen vaker in de representatieve ruimtes voorkwamen.

Vóór dit onderzoek waren de periode tussen de bouw van Huis Kneuterdijk aan het begin van de achttiende eeuw en de aankoop door de koninklijke familie in 1816 en de rol van de eerste eigenaren onderbelicht en bijna vergeten onderwerpen. Het onderzoek heeft geleid tot een beter

begrip van de relatie tussen Carel George en Jacoba en het Huis Kneuterdijk en heeft voor het eerst in totaliteit het exterieur en interieur van één van de meest unieke stadspaleizen uit de achttiende eeuw duidelijk in kaart gebracht. Er is een overzicht ontstaan van de verschillende aspecten van Huis Kneuterdijk in de eerste eeuw na de bouw van het Haagse stadspaleis en van de manier waarop Jacoba, als onderdeel van één van de meest vooraanstaande en rijkste families uit die tijd, het huis bewoonde.

Dit overzicht dient als kader waarbinnen eerder gedane specialistische onderzoeken geplaatst kunnen worden, maar biedt ook mogelijkheden tot verder onderzoek. Dit zou zich bijvoorbeeld kunnen richten op het koppelen van de stukken uit de inboedel, zoals deze van Huis Kneuterdijk in 1816 gereconstrueerd is, aan de huidige inboedel van kasteel Twickel of op het specifiek achterhalen van de herkomst van deze stukken. Soortgelijk onderzoek is eerder kleinschalig uitgevoerd met betrekking tot respectievelijk het Meissen porselein en het zilverwerk, maar was eerder niet mogelijk vanuit het oogpunt van de inboedel van Huis Kneuterdijk, omdat dit overzicht ontbrak.

Afkortingen

HAT – Huis Archief Twickel, Delden.

RCE – Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort.

Bibliografie

B.J. van Benthem, XXVII, ‘Vier zilveren zoutvaten met schopjes, Den Haag 1769’ in J. Pijzel-Dommisse (red.), *Nederland dineert. Vier eeuwen tafelcultuur*, Zwolle/Den Haag: Waanders Uitgevers/Gemeentemuseum Den Haag, 2015, pp. 150-152.

B.J. van Benthem, XXVIII, ‘Couverts en schepwerk voor het dessert, Parijs 1768/69’ in J. Pijzel-Dommisse (red.), *Nederland dineert. Vier eeuwen tafelcultuur*, Zwolle/Den Haag: Waanders Uitgevers/Gemeentemuseum Den Haag, 2015, pp. 152-155.

B.J. van Benthem, XXIX, “Het zilveren Wassenaer-servies” in J. Pijzel-Dommisse (red.), *Nederland dineert. Vier eeuwen tafelcultuur*, Zwolle/Den Haag: Waanders Uitgevers/Gemeentemuseum Den Haag, 2015, pp. 155-161.

B.J. van Benthem, XXX, “Tafelcouverts en schepwerk bij het Wassenaer-servies” in J. Pijzel-Dommisse (red.), *Nederland dineert. Vier eeuwen tafelcultuur*, Zwolle/Den Haag: Waanders Uitgevers/Gemeentemuseum Den Haag, 2015, pp. 162-164.

B.J. van Benthem “De Franse couverts van een Friese edelman”, *Twickelblad* (2009) 2, pp. 12-13.

P. Biesboer, “1600-1850. Van spartaanse behuizingen tot vorstelijke residenties” in F. van Burkom e.a. (red.), *Wonen in toen. Vier eeuwen Nederlands interieur in beeld*, Zwolle: Waanders Uitgevers, 2001, pp. 21-32.

P.J. Blok, P.C. Molhuysen (red.), *Nieuw Nederland Biografisch Woordenboek*, deel II, Leiden: A.W. Sijthoff's Uitgevers, 1912.

K. de Boer, “Okkingastate, de oudste Friese Twickel erfenis”, *Twickelblad* (2012) 4, pp. 20-21.

A. Brunt, “Bij een advertentie”, *Twickelblad* (2006) 1, p. 26.

A. Brunt, “De geschiedenis van Kernhem”, *Twickelblad* (2005) 4, pp. 8-9.

A. Brunt, J. Haverkate, *Tussen twee tijden. Het levensverhaal van Carel baron van Heeckeren 1809-1875*, Zwolle: Waanders Uitgevers, 2010.

- A. Brunt, J. Haverkate, *UNICO. Complete muziekwerken van Unico van Wassenaer 1692-1766*, Enschede: Drukkerij Roelofs, 2016.
- A. Brunt, J. Haverkate, L. den Ouden (red.), *Twickel*, Delden: Stichting Twickel, 2013.
- S.A.C. Dudok van Heel, *Van Amsterdamse burgers tot Europese aristocraten*, deel II, Den Haag: Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde, 2008.
- Ch. Dumas, 'Beeldhouwwerken schilderijen' in Ch. Dumas e.a. (red.) *Het Kabinet der Koningin. Geschiedenis van het instituut en het huis aan de Korte Vijverberg*, Den Haag, pp. 147-190.
- T.M. Eliëns, "1800-1850" in C.W. Fock (red.), *Het Nederlandse interieur in beeld 1600-1900*, Zwolle: Waanders Uitgevers, 2001, pp. 343-404.
- M. Fitski, 'Collectie Kakiemon porselein ongekend zeldzaam en omvangrijk', *Twickelblad* (2010) 4, pp. 6-7.
- C.W. Fock, 'Het interieur', in Ch. Dumas e.a. (red.) *Het Kabinet der Koningin. Geschiedenis van het instituut en het huis aan de Korte Vijverberg*, Den Haag, 2004, pp. 121-146.
- W. Freling, 'Stucwerk? Zo gewoon en zo fantastisch' in E. Koldewij (red.), *Stuc. Kunst en techniek*, Zwolle: Waanders Uitgevers, 2010, pp. 60-91.
- A.J. Gevers, A.J. Mensema, *De havezaten in Twente en hun bewoners*, Zwolle: Rijksarchief in Overijssel/Waanders Uitgevers, 1995.
- W.E. Goelema, "Carel George van Wassenaer (1733-1800)" in J. Folkerts e.a. (red.) *Overijsselse biografieën Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Overijsselaars*, Meppel/Amsterdam, 1990, pp. 183-185.
- J. Hakstegen, "De Friese goederen en rechten van de familie Van Wassenaer Obdam (I). De verkiezing van graaf Carel tot grietman" *Twickelblad* (2008) 4, pp. 17-18.
- E. Hartkamp Jonxis, "Sleeping in style, Chinese embroidery and other bed furnishings 1770-1859", *Rijksmuseum Bulletin* 61 (2013) 2, pp. 172-197.
- J. Haverkate, A. Brunt, B.E. Leyssius, *Twickel. Bewoond en Bewaard*, Zwolle: Waanders Uitgevers, 1993.
- M. Hermanussen, 'Landgoed Lage, Duits bezit van Twickel', *Twickelblad* (1996) 2, pp. 6-10.
- J.J. Jehee, *Bouwkundig-historisch onderzoek Kneuterdijk 20, 22 en 24*, Zeist: Rijksdienst voor de Monumentenzorg, 1984.
- J. de Jong, *Een deftig bestaan. Het dagelijks leven van regenten in de 17^e en 18^e eeuw*, Utrecht/Antwerpen: Uitgeverij Kosmos, 1987.

- L.J. van der Klooster, “Daniel Marot en de graaf van Wassenaer Obdam – rondom een brief uit 1711” in K. Ottenheim e.a. (red.), *Daniel Marot, vormgever van een deftig bestaan. Architectuur en interieurs van Haagse Stadspaleizen*, Zutphen: De Walburg Pers, 1988, pp. 73-84.
- E.F. Koldewij, “1750-1800” in C.W. Fock (red.), *Het Nederlandse interieur in beeld 1600-1900*, Zwolle: Waanders Uitgevers, 2001, pp. 261-342.
- E.F. Koldewij, “Wat er op de vloer omme-gaet’: poppenhuisvloeren en de realiteit’ in E.F. Koldewij (red.) *Over de vloer. Met voeten getreden erfgoed*, Zwolle: Waanders Uitgevers, 2008, pp. 132-161.
- K. Ottenheim e.a. (red.), *Daniel Marot, vormgever van een deftig bestaan. Architectuur en interieurs van Haagse Stadspaleizen*, Zutphen: De Walburg Pers, 1988.
- M.D. Ozinga, *Daniel Marot, de schepper van den Hollandschen Lodewijk XIV-stijl*, Amsterdam: H.J Paris, 1938.
- J. Pijzel-Dommisse, “1700-1750” in C.W. Fock (red.), *Het Nederlandse interieur in beeld 1600-1900*, Zwolle: Waanders Uitgevers, 2001, pp. 181-260.
- J. Pijzel-Dommisse, XXXII, “Serviezen van Europees porselein” in J. Pijzel-Dommisse (red.), *Nederland dineert. Vier eeuwen tafelcultuur*, Zwolle/Den Haag: Waanders Uitgevers/Gemeentemuseum Den Haag, 2015, pp. 166-169.
- J. Pijzel-Dommisse, XXXIII, “Slingerglaasjes en een glasservies in Lauenstein” in J. Pijzel-Dommisse (red.), *Nederland dineert. Vier eeuwen tafelcultuur*, Zwolle/Den Haag: Waanders Uitgevers/Gemeentemuseum Den Haag, 2015, pp. 174-175.
- J. Pijzel-Dommisse, “Een Haags eetservies met Weense soupterrines”, *Twickelblad* (2005) 3, pp. 18-19.
- J. de Riemer, *Beschrijving van 's-Gravenhage*, 2 delen, Den Haag: Reinier Boitet, 1730.
- A. van Schalk, ‘Aristocraten en Patriciërs (de 18^e eeuw)’ in T. Wijsenbeek-Olthuis (red.), *Het Lange Voorhout. Monumenten, Mensen en Macht*, Zwolle/Den Haag: Waanders Uitgevers/Geschiedkundige Vereniging Die Haghe, 1988, pp. 105-156.
- F.H. Schmidt, *Pieter de Swart, architect van de achttiende eeuw*, Zwolle/Zeist: Waanders Uitgevers/Rijksdienst voor de monumentenzorg, 1999.
- W. Terlouw, ‘Rijke interieurs als spiegel voor bewoner en bezoeker’ in K. Ottenheim e.a. (red.), *Daniel Marot, vormgever van een deftig bestaan. Architectuur en interieurs van Haagse Stadspaleizen*, Zutphen: De Walburg Pers, 1988, pp. 43-66.

H. Vlaardingerbroek, L. Wevers, *Bouwhistorische opname en waardestelling 's-Gravenhage Kneuterdijk 20-24: Paleis Kneuterdijk*, Utrecht: Rijksgebouwendienst, Bureau Rijksbouwmeester, 2000.

Kees Zandvliet, C.M. Lesger, *De 250 rijksten van de Gouden Eeuw. Kapitaal, macht, familie en levensstijl*, Amsterdam: Rijksmuseum Publishing, 2006.

R. van Zoest, X. van Eck, A, 'Zeer voorname woonhuizen, die voor paleizen niet hoeven te wijken' in K. Ottenheim e.a. (red.), *Daniel Marot, vormgever van een deftig bestaan. Architectuur en interieurs van Haagse Stadspaleizen*, Zutphen: De Walburg Pers, 1988, pp. 19-42.

R. van Zoest, X. van Eck, B, *Huis Schuylenburch*, Den Haag: SDU Uitgeverij, 1998.

S. de Zoete, *Merken op het linnengoed van Twickel: hulpmiddel of valkuil*, 2 delen, Rotterdam [n.p.], 1997 (proefschrift, Universiteit Leiden).

S. de Zoete, XXVI, "Upstairs en downstairs in het linnengoed van Kasteel Twickel" in J. Pijzel-Dommisse (red.), *Nederland dineert. Vier eeuwen tafelcultuur*, Zwolle/Den Haag: Waanders Uitgevers/Gemeentemuseum Den Haag, 2015, pp. 145-150.

Bijlage I

De bijlage, apart toegevoegd, maakt onderdeel uit van HAT nr. 740a "inventaris van de roerende goederen in de nalatenschap van Jacoba Elisabeth van Strijen in het huis aan de Kneuterdijk in 's-Gravenhage, 1816. Met staten van haar onroerende goederen in Amsterdam, de Duivendrechtse Polder en Zijpe en staten van vorderingen en schulden, 1816".

Bijlage 1

Inventarislijst Huis Kneuterdijk, Den Haag

n.a.v. het overlijden van Jacoba Elisabeth van Strijen in 1816

1a Meubelzolder

Ledikant
Schilderijen

- 1b 5 witte hekjes (ongeverfd)
1 houtwerk van een klein ledikantje
1 houten kist (ongeverfd)
2 mandens met paardenhaar en twee muziek lessenaartjes
1 plaisterbeeld, defect

Bovenste klerzolder

- 18 groote, blauwe geverfde klerstokken
18 kleijne dito's
1 groote, langwerpige, ongeverfde, houten kist
3 schermdegens

Apartement op de voorste klerzolder

- 2 groen lakensche deuren
1 ziekestoel, op rollen
1 voette bankje
eenig houtwerk van een ledikant en meer
1 oude leuningstoel

2a Op de grote Klerzolder

- 40 groote blauwe geverfde kleurstokken
50 kleijne dito's
1 groote witte vuillinnenkist
1 groot koffer
 waarin: 1 chits behangsel, behorende tot een ijzer ledikantje
 en toebehoren welk ijzerwerk op de beddekamer
 ligt
 1 gestikte deken
 1 groen Saay behangsel, behoort tot het
 ledikant hier voren A.
2 stoelen met matte zittingen
1 koffer met groen en wit geruit papier bekleed
1 groen gestikte chitse deken
1 groot koffer
1 witte houten kist
1 geverfde bank met laden
1 groote bruine houten kist
2b 2 blauwe geverfde droograkjes

- 't houtwerk van een boekenkast, defect
- 1 zwart koffertje met zeem bekleed
- 1 koffer
- 1 dito
- 1 dito
- 6 blaauwe geverfde kleerbakken
- 1 groote langwerpige tafel
- 1 blaauwgeverfde kist
- 1 groote bruine kist
- 1 tafel zijnde een blad op een voet
- 3 witte plak[?] planken
- 1 kist met veeren[?] en watten
- 1 kleerekast

Op het eerste meidekamertje

- 1 bruine houten kast
- 1 ijke houten ladetafel
- 1 witte kist
- 1 ladetafel

Op het tweede meidenkamertje

- 3a 1 spiegel met een vergulde lijst
- 2 schilderijen, waaronder één, zijnde 't portrait van de vrouwe overedene
- 1 hangoirtafel, defect
- 4 stoelen met een matte zittingen
- 1 bed, peluw en twee kussens
- 1 chitse deken
- 1 matras

Op de Beddekamer

- 1 bedden met peluws
- 1 dito en dito
- 1 dito en dito
- 1 dito en dito
- 1 dito en dito
- 1 dito en dito
- 13 grote kussens
- 11 kleijne dito's
- 4 groote matrassen
- 3 kleine matrassen
- 3 kussen en een matras voor een wieg
- 2 groene taffe, donse dekbedden
- 1 groote ijkehouten kast met laquetty[?]
- 4 kussens in soort, en eenige kleine leedere en andere kussentjes
- 3b 1 onderstoel met een tinne pot
- 1 schilderij
- 1 vergulde lijst

- 1 partij kwasten en koorden in soort
- 3 waschmandens en drie waschzakken
- 1 eijkenhout nachttafeltje
- 1 veldbedje
- 1 hout vierkante kistje
- 3 horren en eenig houtwerk
- 1 lamptaarn, defect
- 1 rustbank, defect
- 1 grote, zemelap
- 3 stroomatrassen
- 1 tafel op twee schragen
- 1 groot blad blad met vier schragen
- 2 schragen en meer
- 1 vierkant houtkistje
- 1 stilleetje met groen Saay bekleed en een witte pot

Op 't kapkamertje van de Freules

- 4a 1 mahonyhout toilet, met zijn spiegel
- 4 4 witte geverfde stoelen
- 1 1 rond ijzerkagheltje met bak, tang, pook en zijn pijpen
- 2 2 catoene glasgordijnen
- 1 1 grijs vloerkleedje

Op de kamer van de freule

- 1 mahoniehoute gardarobekast
- 1 spiegel met vergulde lijst
- 1 bureau
- 1 ladetafel met steene blad
- 2 gueridons
- 6 witte geverfde stoelen
- 4 chitse glasgordijnen met drapperies
- 2 linnen glasgordijnen
- 1 gestreept vloerkleed met een gebloemde rand.

Op het kabinetje

- 1 ijzer ledikantje met een catoen geruit behangsel
- waarin: een bed, peluw met twee kussens
- 4b 1 mahonyhoute theetafeltje
- 2 2 witte geverfde stoelen
- 2 2 witte catoene glasgordijen
- 1 geverfde houte kleerkast
- 1 gestreept vloerkleed

Op de freules slaapkamer

- 1 noteboomhoute kabinetje
- waarin: 1 hoed en 1 muts

- eenig pluksel[?]
 4 Saaye rokken
 2 Saay borst[?] rokken
 3 paar Saaye mouwen
 eenig roode Saaye lappen
- 1 ingelegd kabinet op een voet
 waarin: [linnengoed]
- 5a 1 pendule
 6 witte geverfde stoelen
 1 haardijzer
 1 mahonyhoute nagttafeltje
 1 eijkenhoute dito
- 5b 1 waschtafeltje
 2 waterpotten
 1 bruin, eijkenhout ledikant, met blauw camelotte gordijnen
 waarin: 1 bed, peluw en twee kussens
 1 matras
- 1 gestreept vloerkleed
 2 witte catoene glasgordijnen
 1 tafeltje met gewascht linnen bekleed
 1 spiegel met een vergulde lijst
 1 ezel om beddens aftehalen

Op de kapkamer

- 1 mahonyhoute toilettafel met een spiegel
 1 dito cilindertje
 waarin: Twee doosje met hair[?]
 Een blik poeyerdoosje
 Een bol en schroef
 Een lampetkan en twee kommen
 Een blikke kapdoos met zijn toebehoren
- 6a 1 stoel, bekleed met groene leeder, op rollen
 4 witte geverfde stoelen
 1 groote foliant bijbel
 1 kaggeltje met zijn pijpen, bak, tang en pook
 1 grijs vloerkleed
 2 catoenen glasgordijnen
 3 roode trekpotjes en 6 stuks bekertjes (voor de schoorsteen)

Op de slaapkamer

- 1 Lit d'Ange met blaauw Camelot behangsel
 waarin: Een bed, peluw, vier kussens en twee linde kussens
 Een matras
 Een catoen spreitje
 Een chitse deeken
 Een wolle dito
 Een chitse spreij
- 6b 1 ezel op het bed aftehalen

	1	kleyne secretaire	
		waarin:	Een juweeldoosje [met verschillende sieraden] Een swart snuyfdoosje Een goude ovale dito Een snuyfdoosje Een dito met het portrait van mevrouw Harell Twee portretten en een foudraaltje Zes portraitjes in zwarte lijstjes Een zilveren bel Een christalle doos met mosaiek Eem paar braceletten Een verrekijker Een kleynder dito Een geëmailleerd horlogie en ketting Een sooje met eenige ringetjes Een paar juweelen oirringen Eenige snuyserijen van weinig waarde
7a			
	1	ijkenhoute bureau	
		waarin:	Twee zwarte mantels, kante Een dito voile Eenige handschoenen Zes waayers, in soort Een bijbeltje met rood fluweel met goude doorgeslagene sloten en wayer zes paar witte zijde kousen en vier zijde gaaze doeken
7b			
	1	mahonyhout boekenkastje	
		waarin:	Niets
	1	noteboomhoute ladetafel met een steene blad	
		waarin:	Eenige houtte geverfde doosjes Bostels en meer Een zwarte zijde doek (oud)
	1	spiegel met een vergulde lijst	
	2	gueridons	
	1	haardijzer met koperen bak, tang, pook en schop	
	2	schilderijen	
	2	dito's	
8a	1	schilderij, zijnde een portrait	
	1	ziekestoel met groen en wit geruit linnen bekleed	
	1	dito met rood satijn bekleed en een groot en kleyn kussen	
	8	witte geverfde stoelen	
	1	mahonyhoute bedtafeltje	
	1	pendule, met een glazen stolp	
	1	zilver inktkokertje	
	6	kopjes en zes schoteltes, divers	
	4	catoene glasgordijnen	
	2	gaare gaze valgordijnen	

Voor de schoortsteen

- 10 roode trekpotten, en 3 gele dito's, met 4 spekstenen beeldjes
- 7 kommetjes, divers

Voorts:

- 1 porcelaine trekpote, spoelkom
- 4 grote koppen en 6 schotels
- 5 kleine kopjes en 4 schoteltjes
- 3 paar schoenen

- 8b 1 rood vloerkleed met zijn rand

Op de antichambre

- 1 ijkenhoute gardarobekast
 - waarin: 3 zwarte zijde japonnen
 - 2 witte zijde rokken
- 1 gevlamd boogcabinet
- 9a/9b waarin: [kleding en doeken gemerkt JS]
- 10a 1 bruine houten kist met koperbeslag
 - waarin: 3 chitse deekens met rood catoen gevoerd
 - 1 roode catoene deeken
 - 1 witte chitse dito
 - 1 witte dito, met zijde gevoerd
 - 1 Engelsche piqué dito
 - 2 flanelle dito's
 - 1 geel camelot behangsel voor een ledikant
- 6 stuks genaayde stoelen
- 1 groen en wit tafelkleed
- 2 witte geverfde stoelen
- 1 mahonyhoute siekestoel met witte pot
- 3 cartonnedoozen, waaronder een met een zwarte zijde hoed
- 10b 2 catoenen glasgordijnen
- 1 gestreept vloerkleed
- 1 Oost Indische kleedbak

Op de slaapkamer van de kamenier

- 1 ledikant met groen Saay behangsel
 - waarin: Een bed, peluw en twee kussens
 - Een catoene deeken
 - Een wolle dito
- 2 witte geverfde stoelen
- 1 beddetafeltje

In de vaste kast aan de muur

- 4 corchetten en een paar sokken

Op de kleine gang, in de naaykamer

- 1 staande klok
- 1 spiegel met een bruyne lijst
- 2 geverfde tafels, en een los blad
- 4 stoelen met matte zittingen
- 11a 1 thee emmertje met ketel en comfoir, defect en oud
- 1 oud carpet
- 1 naaydoos en kussen

In een kast

[verzameling beddenlakens, slopen, kleden, handdoeken,
tafellakens en servetten, veelal oud]

11b In de twee kasten op de kleyne gang

- 12 nieuwe kielen voor de koetzier
- 11 oude dito's
- 4 kleyne dito's

Op de kleine gang

- 1 grijs vloerkleed
- 1 vuurmand

12a Op de koks of knegtskamer

- 1 ledikant met een gordijn
waarin: Een bed, peuluw en twee kussens
Een strozak
Een catoene en wolle deken
- 1 geverfde hangoirtafel
- 3 stoelen met matte zittingen
- 1 vierkant tafeltje
- 1 jachtgeweer

Op de lange gang

- 1 landkaart
- 1 gangkleed

Op het donkere kamertje

- 1 zilver tafelservies
bestaand i 36 schotels
- 2 vischplaten
- 12b 84 borden
- 2 soupe terrines
- 2 voeten voor dezelve

- 4 sauskommen
- 2 schenkblaadjes
- 4 soutvaten met twaalf vergulden bakjes
en vier schopjes
- 2 confoirten
- 2 grote ovale theebladen
- 1 dito, vierkant
- 16 kleyne kandelaars

Voorts, tegen de muur, op de eerste plank

- 5 glaaze zuurpotjes
- 1 kruyer wijnglas
- 1 roodaarde punschkom
- 2 rood potten
- 5 blaauwe porceleine asjuetten
- 14 dito borden
- 11 dito asjuttien
- 13a 10 dito borden
- 12 dito borden
- 12 dito borden
- 12 dito borden
- 9 dito borden
- 12 dito borden
- 9 dito borden
- 10 gecouleurde borden
- 2 blaauwe bakken van de zelvde merken
- 2 dito kleyne

Op de tweede plank

- 27 groote en kleyne gecouleurde bloempotten
- 24 blaauwe glazen met vergulde randen
- 6 roode trekpotten en eenige dito potjes
- 13 gecouleurde zuurpotjes met vergulden randen

Op de derde plank

- 13b 2 gecouleurde terrines
- 2 gecouleurde bakken
- 2 dito schotels en twee potten met deksels
- 2 dito kommen
- 2 botervlootjes met schotels en deksels
- 9 blaauwe porcelaine borden
- 14 blaauwe dito's
- 9 dito, dito's
- 1 kleyne soup terrine
- 6 stuks blaauwe en witte potjes en twee zuurpotjes
- 1 verlakt scheerbekke

Op de vierde plank

- 1 doos met een tinne spuit
- 1 blikke kapdoos
- 3 stukken plateau
- 1 lamp of blaker
- 2 blaauwe schotels
- 2 Japanse schotels
eenig porcelain, divers

14a Op het meiden kamertje

- 2 blaauwe en witte geruite bedsteegordijnen, met een ijzere roe
- 1 bed, peluw, en twee kussens
- 1 matras
- 1 catoene en een wolle deken
- 3 geverfde stoelen
- 1 bruine ladetafel met een marmer blad
- 1 spiegel met een vergulde lijst
- 2 witte kastgordijnen en een glasgordijntje
- 1 stuk vloerkleed

Op het kameniers kleede kamertje

- 1 spiegeltje met een bruine lijst
- 1 bidet en meer
- 1 tabouretje en een stoel
- 1 geruit vloerkleed
- 2 gaare gaze gordijntjes

14b Op de bovengang

- 1 staande klok
- 1 geele geverfde turfkist
- 1 gangkleed

Op de zolder bij de Heer van Strijens kamer boven de gallerij

- 26 geele aardewerkse stolpen
- 1 bakje met defect glaswerk

Op het cabinetje

- 1 bruin houtte toiletje met spiegel en toebehoren
- 1 bruine stoof
- 1 vierkant tafeltje
- 2 groen geverfde stoelen
- 1 zijltje op de vloer

In een vaste kast

- 15a
- 3 blauwe porcelaine potten
 - 2 Chineesche beelden
 - 3 Chineesche beelden, defect
 - 2 schilderijen, zijde wapens
 - 1 lapje groen camelot
 - 1 yvoore spuitje

In een geheim vertrekje op het vorige cabinetje

niets gevonden

Op een ander cabinetje

- 2 schilderijen zijnde Engelsche platen
- 2 dito's
- 2 dito's
- 1 dito, verbeeldende de ramp van Leyden
- 1 dito, verbeeldende de schoolmeester met de plak, naar Jan Steen
- 6 groene geverfde stoelen
- 1 canapé (geborduurde zitting)
- 1 rond mahonyhout theetafeltje
- 15b 2 witte zijde Chinessche linnen gordijnen, met draperiën en kussens
- 1 linnen valgordijnen
- 1 vloerkleed

In de kasten tegen de muur

- 1 potje met bloemen
- 1 groen toilet met zijn doozen en toebehoren

Op de kamer van de heer van Strijen

- 1 notenboome boog cabinet
 - waarin: [tafellinnen e.d.]
- 16a 1 notenboome boog cabinet
 - waarin: [tafellinnen e.d.]
- 1 schilderij: portret van de Heer van Strijen (de vader)
- 1 dito, zijnde mevr. Harel[?]
- 1 dito, zijnde oude mevrouw van Strijen
- 1 dito, zijnde de Heer van Strijen (de zoon)
- 1 dito zijnde de jongen Heer Trip
- 1 dito zijnde den ouden Heer Trip
- 6 kleine famielle portraitten
- 1 spiegel met vergulde lijst
- 1 comode met wit steene blad
 - waarin: eenige speksteene beeldjes, defect
 - waarop: 1 geel porselain déjeuné, 5 stuks
- 17a 2 porselainen mandjes met schotels en deksel

- 1 bouillon kom met zijn shotel en blaadje
- 2 Chineesche beelden

Voor de schoorsteen

- 16 stuks Saxische beeldjes en potjes

Onder de schoorsteen

- 1 blauwe porcelaine pot op een voet

- 8 zwart geverfde stoelen
- 1 canapé, wit en blauw zijde geborduurd
- 1 rond mahonyhout tafeltje
- 6 blauwe zijde glasgordijnen met zijn drapperien en drie losse kussen
- 3 linnen valgordijnen
- 1 Doorniks grijs vloerkleed met een blauwe rand

Op het comtoir

- 17b 1 groote mahonyhouten boekekast met tralie
 - waarin: enige papieren, divers
 - 1 hoorn met zilver gemonteerd
- 2 witte houten banken met laquettes
 - waarin: enige oude boeken en papieren
- 1 schilderij met een vergulde lijst (bloemwerk)
- 1 dito met een zwarte lijst (portrait)
- 2 gordijn roeyen en twee rottingen
- 3 stuks bruine figuurtjes
- 1 groote bruine Oost Indische kist met koperbeslag
 - waarin: 2 chitse dekens met roode zijde gevoerd
 - 1 dito, met catoen gevoerd
 - 24 overtrekken van stoelen
- 1 bruine mahonyhouten tafel met twee laden
- 4 gueridons
- 18a 1 geborduurd vuurscherm
- 2 stoelen, met groene zittingen
- 1 ijke houten boekekast met tralien
 - waarin: eenige papieren
- 3 stuks bloemen
- 1 mahonyhout toilet met zijn spiegel en toebehoren
- 1 ijke houten kinderstoel, niet bekleed
- 2 zwart verlakte Oost Indische kistjes
- 2 linnen valgordijnen
- 4 kwasten en koorden met twee porte épées

Op de ronde kamer

- 1 cederhouten vierkante kast
 - waarin: 12 groote zilvere kandelaars

- 18b
- 1 Fil de grain [=filigrain] theekistje en twee theebusjes
 - 1 klein dito, suikermantje
 - 1 rood kistje - waarin vergulde
 - waarin: 36 lepels
 - 36 vorken
 - 36 messen
 - 36 dito met staallemmetten
 - 36 ijsschopjes
 - 4 platte desertlepels
 - 4 ronde dito's
 - 2 suikerlepeltjes
 - 1 foudraal met een gecouleurd porselein dejuéné
 - 1 vaas met bloemen
 - enige lapjes neteldoek, [?] en catoen
 - 2 spreien
 - 1 stuk fijn linnen
 - 2 stukken servetgoed
 - 1 notenbome houten vierkante kast
 - waarin: [bed- en tafellinnen e.d.]
- 19a/19b
- 4 stoelen, met groene zittingen
 - 1 dito met een tinnepot
 - 1 mahonyhouten vierkant tafeltje met een spiegel
 - 1 eijke houten dito, met gewast linnen
 - 1 grijs vloerkleed met een blauwe rand
- 20a
- 1 schilderij zijnde een portraistuk
 - 2 ijke houten doozen of kistjes
- In de twee kasten ter zijde de deur
- 94 stuks beeldjes (kloosterwerk)
 - 2 linnen glasgordijnen

Op het cabinetje bij de gele kamer

- 1 schilderij met een vergulde lijst,
verbeeldende het kwetzen van Prins Frederik in 1793
- 1 dito, zijnde een historiestuk
- 1 dito, dito
- 4 dito, dito
- 1 dito, dito
- 1 dito, muziekstuk
- 3 dito, historiestuk
- 2 dito, dito
- 2 dito, landschappen
- 1 schilderij, zijnde een historiestuk
- 20b 2 schilderijen, zijnde landschappen
- 1 dito, dito
- 1 dito, bloemstuk
- 1 gevlamd houten ladetafel

	2	dito kommen
	1	dito, dito
	2	dito dito met deksels
	2	dito met dito kleynder
	3	dito gecouleurde botervlootjes
23b	1	gecouleurde bouillon kom en schotel
	1	dito trekpot, koffykan en theebusje
	1	trekpot, suykerpot, elf kopjes en tien schoteltjes, divers
	3	chocoladekoppen
	1	mostaardpotje
	24	blauwe porcelaine schaaltes
	12	dito schoteltjes met 6 merken
	6	dito platte schoteltjes
	5	dito, platte dito's
	10	blauwe geschulpte schaaltes
	14	blauwe geschulpte dito's
	18	dito platte borden
24a	1	groote blauwe porcelaine schotel
	2	dito dito schotels
	2	dito dito, kleynder
	2	dito dito nog kleynder
	2	gecouleurde saucekommen
	1	blakertje, een kommetje en een glaasje
	6	porcelaine eyerdopjes
	57	witte beeldjes, biscuit
	39	stuks geëmailleerde beeldjes
	1	yvoor theekistje met drie koperen bakjes
	1	schilpadde inktkoker met zilver gemonteerd met een liniaal een vouwbeen en drie mesjes en een potlood
24b	1	doosje met veertien bruyne agate hegtjes
	1	plateau met zes zuurpotjes
	1	houte doos met bloemen
	1	cartonne dito met dito
		eenige flesjes Leauw de ma fante, 19 stuks - en Keulsche jenever
	1	porcelain stel van vijven gecouleurd
	1	dito, dito
	6	dito bakjes, gecouleurd
	1	dito kom met deksel en schotel
	2	dito kommen
	2	dito potten met deksels
	6	witte geverfde stoelen met gebloemde zittingen
25a	1	geel geverfd turfkistje
	1	ijke houte tafeltje
	2	mahonyhoute nagttafeltjes met twee porcelaine waterpotten
	1	spiegel met een vergulde lijst
	1	gebloemd houte tafeltje en marmerblad
	8	stuks schilderijen en platen met vergulde lijsten, zijnde het lijden van Jezus
	4	geele camelotte glasgordijnen
	2	linnen valgordijnen

- 1 Smirnaasch vloertapijt met twee losse stukken

Op de voorloop

- 2 schilderijen, zijnde platen met vergulde lijsten
- 25b 1 Chineesche kist op een bruin houten voet
- waarin: 1 lap gros du four
 - 1 rooye Oost Indische omslagdoek of sjaal
 - 1 hermeline mantel, met bruin zijde
 - 1 pelsmantel
- 1 bruyn houten kist met koperbeslag
- waarin: 1 OostIndische Cabaay, met rood gevoerd
 - 1 stuk wit gaas
 - 1 rol geel en wit gestreepte zijde
- 26a 1 lap wit satijn
- 14 lappen geborduurd catoen met couleuren
 - 1 catoene spreij met couleur geborduurd
 - 1 rol ligtgeel geborduurd gras du tour
- 1 geborduurd zijde vuurscherm
- 3 linnen valgordijnen
- 1 grijs vloerkleed met rand

Op het koperkamertje

26b [Een grote verzameling geel koperen keukenspullen]

/27a

/27b Op een klein kamertje op de gang, in een kast

- 1 toilet bestaande in twee spiegels en verder toebehoren
- 1 stoel
- 1 zijtje op de vloer

Op de gang, bovenhuys

- 5 schilderijen zijnde portraistukken, waaronder een met een wapen
- 1 grijs vloerkleed met een rand

Op de bovenste trap

- 1 trapkleed met 14 koperen roedjes.

28a Op de benedetrapp

- 1 trapkleed met negentien koperen roedjes

In de zaal of gallerij

- 12 stoelen, verguld, met geborduurde zittingen

- 12 dito's, zwart en geel geverfd met riete zittingen
 2 mahonyhoute speeltafeltjes met groen laken bekleed
 1 dito met dito
 1 dito met dito
 1 geborduurd vuurscherm
 1 dito, bloemwerk
 1 mahonyhouten penanttafel
 waarop: 21 blaauwe porcelaine kommen in soort
 5 kopjes en 6 schoteljes, blaauw theegoed
 28b 5 kopjes en 5 schoteljes, dito
 23 kopjes en 19 schoteljes, dito in soort en een trekpot
 1 spiegel met een glaze lijst
 2 vergulde branches
 2 Oost Indische kistjes, op twee vergulde voeten
 1 glaze kroon
 2 dito's
 1 groote kopere haardijzer met een kopere bak en pijpen
 125 stuks blaauwe porcelaine potten en pullen in soort
 2 extra groote blaauwe porcelaine potten
 8 geele chitse glasgordijnen met drapperien en kwasten met vier vensterbankkussens
 4 linnen valgordijnen
 29a 1 grijs gestreept vloerkleed met een roode rand

In de beneden rode kamer

- 18 stoelen met rood en wit satijn bekleed
 1 pendule met glaze stolp
 2 girandolles
 1 Chineesche penanttafel
 waarop: 24 stuk gecouleurde kopjes en schoteljes, divers,
 en een melkkannetje
 1 rond mahonyhout theetafeltje
 waarop: 11 kopjes en schoteljes gecouleurd divers, een kom,
 suykerpot en glaze melkkan
 5 rood gecouleurde porcelaine pullen
 2 vergulde schoorsteen lusters
 1 kopere haardijzer met bak, tang en pook
 4 roode en witte satijn gordijnen met drapperien, kwasten en vier vengsterbankkussens
 29b 2 linnen valgordijnen
 1 glaaze kroon
 1 Chineesch scherm van zes deuren
 1 Smirnaasch vloertapijt met een rand

In het salon

- 1 glaaze kroon
 2 dito lusters
 12 bruine stoelen met zwarte zittingen
 8 stoelen met geele damaste zittingen en een dito canapé
 2 geele geverfde bufet tafels

- 1 fauteuil met blaauw en wit moor bekleed en een groot en kleyn kussen
- 1 kopere haardijzer met zijn pijpen, bak, schop, pook en bezempje
- 2 Chineesche schermen van vier deuren
- 30a 8 geele damast deur en glasgordijnen met drapperien en kwasten, met vier kussens
- 2 linnen en een gaaze valgordijnen
- 1 Turks tapijt

In de groene kamer

- 1 groote, bruine ronde mahonyhoute tafel
- 1 vierkant mahonyhoute tafel met laden
- 1 ingelegde comode of ladetafel met een steene blad
- 1 wit geverfde houte voet, met een wit marmer blad
- 6 bruine stoelen met zwarte trypte zittingen
- 1 grote ronde kaggel met pijpen, tang, schop, pook en een stuk lood
- 9 stuks schilderijen, zijnde familie portraiten
- 30b 1 gestreept vloerkleed, met zwarte randen
- 2 chitse glasgordijnen met een kussen en bruine zijde draperien
- 2 linnen valgordijnen

Voor de schoorsteen

- 3 groote en 3 kleyne Japanse kommen
- 2 dito trekpotten en twee chocoladekoppen

In het zogenaamde eike houte kamertje naast de groene kamer

- 1 groote ronde mahonyhoute opslagtafel
 - 1 kleinder vierkante dito
 - 1 mahonyhoute speeltafel met laden
 - 1 dito
 - 1 mahonyhoute hangoir tafeltje
 - 1 ingelegd tafeltje met marmerblad
 - 31a 1 gueridon
 - 2 vuurschermpjes
 - 1 mahonyhout koelvat met een tinne bak op een mahonyhoute voet
 - 1 mahonyhout tafeltje in vier stukken
 - 1 tafelkleed, groen en rood
 - 1 dito, groen en geel
 - 1 rond bruyn verlakt theeblad
 - 1 rond dito
- waarop: 1 trekpot, melkkan en twee kopjes en schoteltjes
- 385 blaauwe porcelainen pullen, potten en flesjes
- 49 blaauwe porcelaine kopjes en dito schoteltjes
koffie en theegoed, divers
- 10 blaauwe porcelaine kommetjes, in soort
- 31b 3 blaauwe porcelaine trekpotten
 - 1 blaauw porcelainen stel van vijven[?]

In het kabinetje in de bibliotheekkamer - uitzijnde op de tuin

- 1 notenboome houtte loquetkast, met laden en een kastje met glazen boven hetzelfde
waarin: enige Indiaansche stukken
waarop: 2 plaisterbeelden en twee hoorne[?]
- 1 ijkehoute kastje met zes laden
- 1 groote witte geverfde voet met een steene blad
- 1 mahonyhoutte voet, met een wit marmerblad
- 2 bruine stoelen met groen leer bekleed
- 1 leuningstoel met rietmatte zitting en leuning
- 32a 1 schilderij, zijnde tekening van Den Haag
- 1 dito, zijnde het portrait van de jongen Heer Trip
- 1 dito, zijnde de tekening van een schip
- 1 dito, zijnde de tekening van den aanleg van een tuyn
- 3 dito's, zijnde portraitstukjes
- 1 dito, zijnde tekening van twee kinderhoofdjes
- 1 verguld schilderijlijst met een glas
- 1 zwarte lijst, zonder glas
- 1 zwarte lijst met glas
- 1 dambord zonder schijven
- 1 linnen valgordijn

In de bibliotheekkamer

- 1 bibliotheektrap, met een houtwerk van hetzelfde
- 32b 1 bibliotheektrap
- 1 dito
- 4 eike houtte lessenaars met loquetten en laden
- 1 bruin mahonyhoutte tafel met laden en kopere randen
- 1 dito kastje
- 2 carpetten
- 1 groote vierkante kaggel, met zijn pijpen en pook
- 1 schilderij met vergulde lijst, zijnde het portrait van den Ridder Kinsbergen
- 1 dito, zijnde het portrain van de Raadpensionaris Schimmelpenninck
- 1 dito, zijnde ht portrait van Louis Napoleon
- 1 dito, zijnde een fruitstuk
- 1 ladder
- enige sloten van geweeren en verdere kleinigheden
- 33a 1 vierkant blikdoosje
- 5 linnen valgordijnen

In het kabinetje bij de bibliotheekkamer uitzijnde over de plaats

- 1 mahonyhout ledikant
- 5 tabouretjes, waarvan drie met kussens
- 2 kleyne tafeltjes
- 1 speelbord
- 1 marmerbeeld op een wit houtte voet
- 1 bruyn kistje

- 1 linnen valgordijn
- 1 Rotting, een hoorn[?] en een ijzer

Boeken tekeningen etc. Fiat insertio de catalogues

33b In de groene kamer uitzijende op de binnenplaats, over de poort

- 1 bruinehout ledikantje, met een geel chitse behangsel
- 1 bruinehout mahony opslagtafel
- 6 bruine stoelen, met zwarte leedere kussens
- 1 vierkant tafeltje met gewast linnen bekleed
- 1 ijkehout nagttafeltje
- 1 ijkehout turfkistje
- 1 haardijzer met een pook
- 1 lampetkan met kom
- 1 porcelaine waterpot
- 12 stuks schilderijen, zijnde familie portraitten
- 2 dito, zijnde de gezichten van de heerlijkheid Twickel
- 1 schilderij verbeeldende een hond
- 34a 1 schilderij, zijnde een plattegrond
- 2 dito, gedrukte stukken
- 2 dito
- 1 grijs en zwart gestreept vloerkleed met randen
- 2 catoene glasgordijnen met geel chitse drapperien
- 1 glaze valgordijn

In een vaste kast in de muur van de vorige kamer

- 1 ijzere geldkist
- 1 rotting met een vergulde knop
- 1 haesvanger [?]
- 1 rijszak

In een 2e kast in de muur van de vorige kamer

- 1 déjeuné, defect in een kistje
- 34b 1 doosje met een tinne spuyt
- 1 zilveren slot van een haesvanger [?]
- 1 yvoir mes

In de antichambre

- 1 grijs vloerkleedje

In de kasten rondom de kamer

- 1 tafelservies
- bestaande in: 4 vierkante schaaltes
- 4 ovale dito's
- 4 ronde dito's

		71	borden
		2	ijsbakken met schotels en deksels
	1		dito tafelservies
		21	bestaande in: ronde schaaltes
		48	borden
		12	kopjes met oiren
		12	kopjes en schoteltjes
35a	2		theebussen
	1		suykerpot
	1		spoelkom
	6		chocoladekoppen met schotels
	14		kopjes en 11 schoteltjes
	2		melkkannetjes
	2		chocoladekommen
	2		trekpotten
	1		spoelkom en suykerpot
	1		spoelkom, suykerpot, melkkan en 12 kopjes en schoteltjes
	13		kopjes en 13 schoteltjes, divers
	1		terrine
	3		castrolletjes
	2		theebussen
	2		potjes
	2		theebussen
	2		saucekommen, rood en wit
35b	2		porcelaine castrolletjes
	4		dito schulpjes
	2		mandjes
	5		kopjes en 5 schoteltjes
	1		chocoladekan
	1		dito
	2		blauwe porcelaine potten met twee caraffen
	12		glaze caraffen
	18		bierglazen
	10		zoutvaten
	4		schaaltjes
	5		bocaaltjes
	12		champagneglazen
	7		dito kleinder
	8		roomers
	6		kleyne dito's
	4		glaze compotten met deksels
	7		bloeme glazen
	15		wijnromers
36a	16		wijnromers
	12		dito
	8		dito's in soort
	6		stolpen of tregters
	8		stuks koperwerk
	24		caraffen
	14		champagneglazen

14	dito gladde
30	groene rijnsche wijnromers
1	biervlaasje in een foedraal
1	rood glaasje en een deksel
5	stuks glaswerk
10	orsade glazen met vergulde randen
11	wijnromers
18	dito's
23	dito's
17	kleyne wijnromers
11	biervlaazen

36b Op de kameniers kamers

1	ijzer ledikantje of veldledikantje met een rood chits behangsel waarin: 1 matras
2	vierkante tafeltjes, twee stoelen en een bankje
2	groene Saaye losse vuurschermpjes en een rol pasjement[?]
1	tinnen spuyt
1	urinaal en drie dito kleynder
1	lampje en een borstel

In de kasten in de muur

1	Saxisch servies
	bestaande uit: 1 koffykan
	1 trekpot
	1 melkkan
	1 theebus
	1 spoelkom
	1 suykerpot
	30 kopjes en schoteltes

37a

3	stuks gecouleurde porcelaine potjes met deksels en een schotel
2	kommetjes met deksels
35	Japanse borden
4	dito schotels
12	dito schaaltes, groot en klein
45	schaalte en bakjes in soorten
15	dito
2	groote kommen
17	groote blaauwe porcelainen schotels in soort
7	dito schaaltes
1	lampetkan en kom

In het cabinetje bij de Chineesche kamer

6	fautuilles met wit gebloemd satijne kussens en leuninggen
4	stoelen met gebloemd moor
4	dito met gebloemd zijde
37b	1 mahonyhout tafeltje me veeren[?] en een vergulde rand

- 2 schoorsteen branches van bloemen
- 1 haardijzer
- 1 groen vloerkleed met zijn randen
- 2 groene damaste glasgordijnen met drapperien en kussens
- 1 linnen valgordijn

In het kleine cabinetje bij de Chineesche kamer

- 2 bruine leuningstoelen met zwarte zittingen
- 1 dito tafeltje
- 1 mahonyhouten turfkistje
- 1 rond blad gevoerd
- 1 vuurscherm met drie deuren
- 1 dito met twee dito
- 4 stuks kaarten
- 1 Turks vloerkleedje, of carpet
- 38a 2 Catoene glasgordijnen

In de Chineesche kamer

- 12 fauteuilles met groene satijne zittingen en leuningen
- 1 bruine mahonyhouten penanttafel met spiegel
 - waarop: 1 girandole met een stomp
- 1 haardijzer met tang, schop en pook
- 1 glaaze kroon

Voor de schoorsteen

- 2 girandolles
- 2 porcelaine potten, verguld
- 1 porceleine lampje
- 10 stuks kopjes en tien schoteltjes, divers

- 1 gebloemd vloerkleed met zijn randen
- 1 looper en een kleedje voor de schoorsteen
- 38b 4 groene zijde glasgordijnen met zijn drapperien en twee dito zitbank kussens
- 2 linnen valgordijnen

In het kamertje naast de kleine eetzaal

- 1 mahonyhouten vierkante tafel zijnde tot een spel geschikt
- 1 vuurschermen
- 1 dito
- 2 dito's, ieder met vier deuren
- 1 dito met zes deuren
- 1 kinspel met al zijn toebehoren in een cartonne doos
- 1 rond mahonyhout theeobbetje met koopere randen
- 1 viesjesdoojes met vier mandjes en diezelfs viesjes
- 1 dito, met dito en dito
- 1 dito, met dito en dito

- 39a
- 1 dito, met dito en dito
 - 1 dito, met zes mandjes en zijn viesjes
 - 1 dito met dito en dito
 - 1 dito met drie mandjes en dito (incompleteet)
 - 1 dito met drie dito en dito
 - 1 mandje met eenige viesjes en een zakje met paerl d'amoure viesjes
 - 1 yvoore schaakspel
 - 1 houtte dito
 - 1 naaydoosje
 - 1 kistje met een Indiaansch huishouden
 - 1 houten doosje met streend[?] zijde voor borduurwerk
 - 1 zwart geverwd bordje met zijn pennetjes
 - 1 groen lakende deur
- 39b In de kleine eetzaal
- 1 ingelegd opslagtafeltje
 - 1 vierkant ingelegd tafeltje met een laade
 - 12 mahonyhoutte stoelen, met zwarte zittingen
 - 1 haardijzer, met pook, tang, blaaspijp en asbezempje
 - 2 vergulde schoorsteen branches
 - 9 porcelaine kopjes en schoteltjes, divers, waaronder defect
 - 2 schilderijen met vergulde lijsten, zijnde landschappen
 - 2 dito, dito, zijnde dito
 - 2 dito, dito, zijnde dito
 - 2 dito, dito
 - 1 dito zijnde een spinnewiel
 - 1 dito met dito
 - 1 dito met dito
- 40a
- 1 dito met dito
 - 1 dito met dito
 - 1 dito met dito
 - 1 dito zijnde een bloemstuk
 - 1 dito zijnde een dorpsgezicht
 - 2 dito, landschapjes
 - 1 dito, dito
 - 2 dito, zijnde de portraitten van de graaf en gravinne van Wassenaar
 - 1 dito, zijnde een huislijk leven
 - 1 dito, zijnde een wagthuys
 - 1 dito, zijnde een landschap
 - 1 dito, zijnde een dorpsgezicht
 - 1 dito, zijnde een keuken
 - 2 dito's, zijnde een gezelschap
 - 2 roode zijde damaste glasgordijnen met zijn drapperien en vengsterbankkussen
 - 1 linnen valgordijn
- 40b
- 1 gebloemd tapijt met zijn rand
 - 2 horretjes voor de glaazen

In de groote eetzaal

- 1 groote vierkante spiegel met vergulde lijst
- 1 ingelegde comode
- 41a
- waarin: 1 bruin mahonyhout theeblad
 1 zwart verlakt dito
 1 bruin mahoniehouten dito met kopere handvaten
 6 chocoladekoppen met oiren en zes dito schoteltjes
 1 glaze suikerpot en melkkan
 6 blaauwe porcelaine kopjes en schoteltjes
 6 dito met zes dito
 4 dito en vier dito, divers
 1 blaauwe porcelaine spoelkom en suikerpot
 6 groene porcelaine kopjes en zes dito schoteltjes
 1 geele trekpot, melkkan en suikerpot
 1 spoelkom
 1 Oost Indische trekpot, melkkan en suikerpot
 3 chocoladekoppen met deksels
 2 blaauwe chocoladekoppen en schotels
 1 zilvere inktkoker met twee blaauwe flesjes
 1 zilver cachetje met een yvoor handvaatje
 1 zilvere trekpot en melkkan
 12 dito theelepeltjes
 1 dito theedoosje
 1 bruin houten Oost Indische theekistje met zilver beslag
 1 liquer keldertje met 4 flesjes
- 41b
- 1 Fransch bijbeltje, met gezangboek
 2 brillen
- 1 ingelegde secretaire
- waarin: 1 yvoor doosje, waar in een gouddraaddoosje
 1 bril in 't zilver gezet
 eenige doosjes en eenige snuysterijen
- waarop: 1 pendule met een glase stolp
 1 groene trekpot, suikerpotje en vier kopjes, vier schoteltjes,
 met vergulde randen
 1 bouillonkop met zijn schotel
 1 melkkan
 1 inktkoker
 1 reiscassetje
- 42a
- 2 vierkante ingelegde turfkistjes
- 1 mahonyhoute comode met een marmerblad
- waarin het volgend zilver tot dagelijks gebruik:
- 1 verlakt theekistje met zilver gemonteerd
 30 lepels
 30 vorken
 30 messen
 24 desert lepels
 24 dito vorken

	24	dito messen
	6	plaet zilveren kandelaars
	1	oly en azyn zetje met peperbusje
	1	broodmandje
	1	koffykan
	1	souplepel
	1	vischmes
42b	1	spisje[?] tang
	1	groot mes en vork
	6	grootte flessebakjes met zilver gemonteerd
	4	kleyne dito's
	1	rond en vierkant beschuittrommeltje
	2	tafelcomfoortjes
	1	porcelaine bierkan met een zilver deksel
	1	mostertlepel
	1	suykerlepel
	1	Jeulepel
	8	speetjes
	1	mergboor
	4	kurken met zilver gemonteerd
	1	eijkehoute bordenwarmer met blik beslag
	1	bruine mahonyhoute opslagtafel
43a	1	groen tafelkleed
	12	bruyne stoelen met zwarte zittingen
	1	spelende pendule met mahonyhoute voet
	1	theestoof met kopere bak en tangetje
	1	een rood kopere theeketel en comfoir
	1	haardijzer, met zijn bak, tang, schop, pook en asbezempje
	2	schoorsteenbranches, verguld
	2	dito met dito
	1	vaas met twee kopere armen
	1	schilderij, zijnde het portrait van de freule Athlone
	1	dito, zijnde een tekening van een hoofd
	1	marmer beeldje op een porcelaine voet, verbeeldende de koningin
43b	1	groene zijde paraplu
	1	groene zijde parasol
	2	ellen en een halve el
	1	Rotting met een goude knop
	1	krukje
	4	Oost Indische zijde glasgordijnen met zijn drapperien en twee vengsterbankkussens
	2	linnen valgordijnen
	4	groene geverfde horretjes
	1	glaaze kroon, defect
	1	rood gevlamd vloerkleed met zijn randen
	1	carpet
	2	groene grijze kleedjes
	1	groen lakende deur

In het portierskamertje

	1	grijne hout kast
	1	ijkehoute persje
44a	3	tafeltjes
	1	ijke hout kistje met zeem bekleed
	1	blikke kaarsebak
	1	dito groene geverfde lamptaarn en meer
	2	bruyne bakjes, met koperen bandjes eenige mandjes en meer
	1	tafelkleed
	1	bruyn mahonyhout koelvat met koperen bak
	1	rood koperen doofpot

In de bovengemelde kast

	4	zilveren kandelaars
	12	orzade glaazen
	6	liqueur glaasjes
	6	wijnromers
	6	dito's
	8	dito's
	4	biervazen
44b	4	caraffen
	3	bruine houten flessebakjes
	1	kurkentrekker

In het stofhok bij de bruyne trap

	1	groot koffer, met zeem gevoerd
	1	kleynder dito met dito
	1	ijkehoute turfkist
	3	mahonyhouten speeltafeltjes met groene laken bekleed
	1	kleyn ijkehout kindertafeltje, kruiwagentje en twee horren
	1	ijkehoute kist met koperen banden
	9	bruyne stoven
	6	dito
	4	vergulde schoorsteen lusters
	4	koperen dito's
	4	porcelaine potten, verguld, defect
	4	stuks bruyne houten plankjes
45a	1	brandspuit met zijn toebehoren
	1	eiken houten bak met een koperen rand
	1	hangijzer en twee ijzere schoppen
	3	turfmandens met linnen bekleed
	2	mandens met zwart geverfde blikke bakken
	3	koperen gordijnroetjes
	1	groot vierkant koffyblik
	1	rood koperen kolenemmer
	1	zwart geverfde dito

- 1 geel geverfde trap
- 1 mandje met eenige borstels
stofvarkens[?]
- 2 groote geruite carpetten
- 3 dito's, oud
- 4 gangkleden, oud
enige stukken kleden, matten en meer

In een vaste kast in de muur

- 45b 1 gecouleurd tafelservies, bestaande in:
 - 3 soupterrines met schotels en deksels
 - 2 dito kleynder met dito en dito
 - 2 saucekommen
 - 2 botervlootjes
 - 12 suykerpotjes
 - 6 zuitvaatjes
 - 2 groote ronde schotels
 - 2 dito kleynder
 - 2 dito nog kleynder
 - 6 asjuten
 - 2 langewerpigen schotels
 - 2 dito kleynder
 - 2 dito nog kleynder
 - 4 dito asjuten
- 46a 1 ronde pot en deksel
- 2 saladebakken
- 24 soupeborden
- 95 borden
- 4 desertschalen
- 4 diepe dito
- 4 dito dito kleynder
- 5 diepe bakjes
- 4 dito kleynder
- 4 dito nog kleynder

Op de groote bruine trap

- 1 wit marmer vaas
- 2 portaal grijze kleedjes
- 36 kopere traproetjes
- 2 trapkleden
- 1 kopere veldketel en tangetje
- 1 vierkante lamptaarn
- 2 schoorsteen branches, bloemwerk

46b In het voorhuys

- 1 klok lamptaarn
- 1 barometer

- 1 dito
- 1 geel geverfde houtse voet, met een wit marmerblad
- 1 dito houtse voet met dito beeld [?]
- 1 geverfde voorhuysbank
- 2 porcelaine potten
- 2 linnen valgordijnen, oud
- 3 grijze lopers

In de benedengang in een kast in de muur

- 2 blauwe porcelaine ketels
- 1 dito, groote trektpot
- 13 blauwe pullen
- 36 blauwe decert borden met de zes merken
- 6 kopjes en zes schoteltjes
- 47a 1 groote en twee kleyne kommetjes met vier chocoladekoppen
- 1 wit porcelain dejeuné
- 1 swarte trektpot en melkkannetje
- 7 decertschaaltjes

In het zilverkamertje

- 1 bruin kistje
 - waarin: 30 zilvere lepels
 - 30 dito vorken
 - 30 messen
- 1 dito kistje
 - waarin: 30 zilvere lepels
 - 30 dito vorken
 - 30 dito messen
- 1 dito kistje
 - waarin: 30 zilvere lepels
 - 30 zilvere vorken
 - 30 dito messen
- 47b 1 dito kistje
 - waarin: 24 zilvere decert lepels
 - 24 dito dito vorken
 - 24 dito dito messen
- 1 dito kistje
 - waarin: 36 zilvere decert lepels
 - 36 dito dito vorken
 - 36 dito dito messen
 - 12 zilvere decert lepels
 - 12 dito vorken met porcelaine heften
 - 12 dito messen met dito
- 1 zilvere theeketel en comfoirt
- 2 souplepels
- 4 ragoulepels
- 1 vismes

48a	4	castrollen
	1	christal suykerkom met zilver gemonteerd
	1	doorgeslagen suykerlepel
	2	zilvere oly en azijnstelletjes met zijn flesjes
	8	groote kandelaars
	1	melkkannetje
	1	koffykannetje
	2	punsch lepels
	6	speetjes
	1	doorgeslagen suykerlepeltje
	10	theelepeltjes
	1	theestoof met zilver gemonteerd
	1	tafelservies bestaande in:
	2	ronde terrines met deksels
	5	dito's met deksels en schotels
48b	2	saucekommen met schotels
	1	melkpot of castrolletje
	14	mostertpotjes
	4	zuurbakjes
	97	platte borden
	32	diepe borden en schaaltes
	4	saladebakken
	18	schotels, groot en kleyn
	2	carstanje vaazen
	1	tafelservies bestaande in:
	2	groote soupterrines met deksels en schotels
	2	dito kleynder
	1	souplepel
	11	schotels
	48	platte borden
	24	diepe dito's
	2	saladebakken
49a	1	broodmandje en twee lepels
	6	lange schaaltes
	4	ronde dito's
	2	botervlootjes
	5	eyerdopjes
	1	mosterpotje met lepeltje
	4	zuurpotjes
	7	kopjes en zeven schoteltjes met oiren en vergulde randen
	7	confituurpotjes
	2	beeldjes
	1	dito
	2	carstanje vaazen
	4	schaaltes
	2	potjes
	1	blauwe pot of kan
	1	dito
	6	keteltjes in soort

49b	6	blauwe schaaltes
	2	kommen in soort
	1	porcelaine blad met negen stuks porcelain
	1	porcelaine inktkoker

- 1 klok lamptaarntje
- 1 staand horlogie
- 1 eyke houtte pers
- 1 geel houtte turfkist
- 1 blauw porcelain waterpotje

In de kaggelkamer

- 1 groote langwerpige tafel met twee banken
- 1 bank met vier kastjes in dezelve
- 1 dito
- 1 lessenaar
- 1 tinne inktkoker
- 1 groote kast met tien planken
- 50a 1 bijbel in folio, oud
- 4 stoelen met matte zittingen
- 1 steenkole bak
- 1 kaggel met zijn pijpen, tang, pook en schop
- 1 theestoof zonder bak en meer

In het kleyne kamertje naast de keuken

- 1 geele geverfde kast
- 5 stoelen met matte zittingen
- 1 vierkant tafeltje
- 1 bed, peuluw, twee kussens en een matras
- 2 wolle dekens
- 1 catoene dito
- 2 blauwe geruite bedsteegordijnen
- het houtwerk van een ledikant

In de keuken

- 1 groote houten regtbank
- 50b 2 stoelen met matte zittingen
- 6 keukenstoven
- 1 groote kopere kookketel met een kraan
- 3 ijzere kettingen
- 9 truften in soort
- 1 ijzere doofpot
- 1 tang en en twee groote asschopjes
- 2 spitijzers, standaarden en ijzergewigt
- 1 kopere asketel
- 2 dito vischplaten
- 5 dito lepels en twee schuimspans

- 1 vleesvork, bakmes en een klein schopje
2 blikke keukenlampen
1 ijzere vuurdrager
2 houte schalen met zijn evenaar en ijzer gewigt
3 blikke lamptaarntjes, defect
51a 3 koffymolens
1 koper waterketeltje en ijzeren comfour
1 blikke dito
1 dito dito
1 tinne trekpot
2 stoffers en een vuilnisblik
2 kopere koffykannetjes

57a In de knegtskamer

- 1 kleyn witwerkers cabinetje
2 tafeltjes
2 stoelen met matte zittingen
1 groen Saay bedstee gordijn
2 blaauw en wit geruite dito's
1 bed, peuluw, twee kussens en een matras
1 catoene en een wolle deken
1 bed, peuluw, twee kussens en een stroozak
1 catoene deeken
2 wolle dekentjes
1 groen Saay bedstee gordijn
4 stoelen met matte zittingen
1 witte houte kist
1 paar pistolen
57b 1 spiegel

In het steenkolenhok

- eenige steenkolen
1 blikke steenkolenemmer

In de gang

- 1 dubbele ladder
3 raagsbollen
1 groot flesrak met drie deuren
1 tafel
1 kopere spuit
2 houte emmers met kopere banden
1 groengeverfde waschtobbetje

In het poeier kamertje nr. 4

- 1 stoel en een spiegeltje

58b Tuinmanskamer

- 1 hangoirtafel
- 2 stoelen
- 1 zaadkistje en eenige tuynstokken
- 2 groene bedstee gordijnen

Koetzierskamer

- 59a
- 1 bed, pueluw, en twee kussens
 - 1 catoene en een wolle deeken
 - 2 groene bedstee gordijnen
 - 1 tafeltje
 - 3 stoelen
 - 2 stoffers

In de inventaris wordt bovendien de inhoud van de volgende ruimtes besproken: het vaathok, de Garde mangel, de decertkamer, de vrucht kelder, de groene kelder, de mangelkamer, de houtkelder, de wijnkelder nr. 2, de wijnkelder nr. 3, de Rijnse wijnkelder nr. 4, de bierkelder, de provisiekelder, de plaats, de turfkelder, de beneden braadkeuken en de boven braadkeuken, de hooizolder, de haverzolder, de zolder boven de braadkeuken, de eikenhout zolder, het voorste koetshuis, de voorste paardenstal, de tweede paardenstal, het tweede koetshuis, het derde koetshuis, de houtwinkel, het werkhuis, op de plaats, op het bleeksveld, in de tuin en in de loods